EDEBİYAT VE ELEŞTİRİ

Kasım-Aralık 1993 Fiyatı : 35.000 TL. Yıl : 2 Sayı : 11

Kemal Silay • **postmodern ya da postevren söylemin antihümanist boyutları** / Gökhan Cengizhan • **popüler edebiyat tarihi(2)** / İlhan Başgöz • **enver gökçe ile bir nice yıl** / Richard Hoggard • **kitleler,sınıflar,yeni seçkinler** / Ünsal Özünlü • **dil kullanımı bakımından edebiyatta öncelemeler** / Muhammad Haghughi • **furugh farrokhzad'ın "*içim sıkılıyor*" şiiri üzerine** / **öyküler:** Hakan Şenocak • Özcan Karabulut •İbrahim Karaoğlu • Hülya Özel • Tülay Taç / **şiirler:** İbrahim Baştuğ • Önder Aliefendioğlu • Behçet Aysan • Muammer Karadaş • Ege Berensel • Hüseyin Ferhad • Şükrü Erbaş / **desenler** : Habib Aydoğdu

11

İçindekiler

2
Kemal Sılay
Postmodern ya da Postevren Söylemin Antihümanist Boyutları

10
İbrahim Baştuğ
Kavis

12
Gökhan Cenglzhan
Popüler Edebiyat Tarihi (1980-87)

22
A.Önder Allefendloğlu
Tovariş

23
İlhan Başgöz
Enver Gökçe ile Bir Nice Yıl

31
Behçet Aysan
Geceyle Gel

32
Özcan Karabulut
baştan Sona Yalnızlık

42
Hüseyin Ferhat
Özge Asya Hamieş'e

43
Muammer Karadaş
Öte Öte Öte

45
Ünsal Özünlü
Dil Kullanımı Bakımından Edebiyatta Öncelemeler

53
Şükrü Erbaş
Gökyüzü ve Dolunay

54
Hakan Şenocak
Küçük Kırmızı Pembe Kadın

60
Ege Berensel
Raylar

61
İbrahim Karaoğlu
Düşbozumu

66
Muhammad Haghughi
Furug Farrokhzadln "İçim Sıkılıyor" Şiirl Üzerine

68
Richard Hogard
Kitleler, Sınıflar, Yeni Seçkinler

76
Hülya Özel
Belkl Seninle

79
Tülay Taç
Kapı

EDEBİYAT ve ELEŞTİRİ

Hedef Reklam Ltd.Şti.
Adına Sahibi:
Ahmet Yıldız

Yazı İşleri Müdürü:
Saltuk Deniz

Yayın Kurulu:
Kemal Sılay-Ahmet Yıldız
Hakan Şenocak-Sonay Yılmaz
Gökhan Cengizhan

Dizgi:
Hedef Dizgi

Baskı:
Öz Şahin Matbaası- Ankara.

İki ayda bir yayınlanır.
35.000.-(KDV dahil)

Yazışma adresi:
Edebiyat ve Eleştiri Dergisi
G.M.K. Bulvarı
21/9 06440 ANKARA
Tel 230 16 72-231 00 61
Fax: 231 59 98

Abone bedeli:
Yurtiçi: 300.000.-
Yurtdışı: 50 $ 45 DM
Abone olmak için Hedef Reklam-Halkbank
Demirtepe Şb.
49035410 No'lu hesab abone bedelinin
yatırılması ve dekontun fotokopisinin
dergiye gönderilmesi yeterlidir.

Sapak: **Abidin Dino**

Mücadele etmek ve sürekli düşünmek, yaratma eyleminin belki de en önemli göstergeleri olarak gözüküyor. Çünkü düşüncelerin ve ilişkilerin netleşmesi, bu ülke insanlarının kendilerini tanımlamaktan kaçındıkları yaklaşık bir onbeş yıldır, pek öyle kolay gerçekleşmiyor.. Elinizde 11. sayısı bulunan bu dergi, iki yıllık bir arayış ve mücadelenin sonucu artık kendini tanımlayabiliyor ve bunu sayfalarına yansıtma çabasını sürdürebiliyor. Özellikle 10. sayımıza gelen tepkiler, ısrarla görmezlikten gelinen bir gerçeğin çığ gibi büyüdüğünü gösteriyor ve edebiyat ile politika alanlarının ilişkisinin yeniden tanımlanması zorunluluğunu dayatıyor. Edebiyatın, politika için bir 'mücavir' alan olarak algılanmasının **yanlışlığının** altını çizerken, politikanın da edebiyat için bir 'mücavir' alan konumuna indirgemesinin **yanlışlığına** dikkat çekmek istiyoruz. Bu her iki olgunun özgül dinamiklerinin gözardı edilmemesinin ve aralarındaki diyalektik ilişkinin sağlıklı biçimde tanımlanmasının, bir **zemin kaymasını** önleyeceği açıktır. Biz kendi yargımızı oluşturmaya çalışıyoruz. Bu çabamız Sivas Katliamı'ndan önce de vardı ki bu derginin çıkış nedenlerinden biridir- bundan sonra da olacaktır. Çünkü: *'sanatın geçerli sayılabilmesi için ne ölçüde ilerici olması gerektiği doğmatik olarak halledilecek tarih üstü bir sorun değil, **tarihsel** bir sorundur. Çağının önemli hareketlerine kapılarını kapatan, dönemin tarihsel sorunuyla hiçbir bağlantı kurmayan sanat önemsiz bir sanat olmaya mahkûm eder kendini..'* Eagleton'ın bu sözleri bugün **Türkiye Edebiyatı**'ndaki somut çürümüşlüğün nedenlerini araştırmada bize kılavuzluk etsin. Gerçeklik ve yaşantılardaki değişkenlerin tümü bilinçle gözardı ediliyor. Zaman ve mekandan bağımsız, tarih üstü bir algı biçimi yaratılıyor, mutlaklaştırılıyor.Bugünün dünyasında (**küre**sinde mi demeliydi) temel sorun bu **uydu dünyaları**n çok renkli çok boyutlu kandırmacasına karşı (bunlara göre ütopyalarımız tek boyutlu ve siyah-beyazdır) belleklerimizin, üretken hücrelerimizin çok gerilerine itilmiş olanı kışkırtmak, boğazımızda düğümlenen her neyse, onu atmak, tükürmek...

Bu temel üzerinde, *'edebiyatımız'*ın malum on beş yıllık geçmişini yeniden gözden geçirmeyi deniyoruz.. Gördüğümüz manzarayı bu derginin sayfalarında bundan böyle sıkça okurlarımıza yansıtmaya çalışacağız. Bu sayıda Kemal Sılay'ın, doğum tarihi 12 Eylül olan ve sözkonusu dönemsellikten çıkmış Buket Uzuner üzerine bir çalışması; Gökhan Cengizhan'ın, 1980'li yıllarda ürettikleri kendi fraksiyonel edebiyatlarıyla **Türkiye Edebiyatı**'nı temsil ettiklerini ileri süren belli eğilimlerin içyüzlerini sergileyen *'sürelî'* yazısı, sözünü ettiğimiz çizgi doğrultusunda değerlendirilebilir. Bu arada birçok kez gündeme getirip son anda vazgeçtiğimiz 'Post Edebiyat ve Eleştiri' adlı ***kardeş*** dergimizi de **çıkar(t)ma**ya karar verdik. Çünkü ciddiye alıp da üzerlerine kalem oynatmaya değer bulmadığımız ama öte yandan ortalıkta pervasızca arzı endam eden belli yazarların ve onların biçare yazılarının, dayanılmaz kibirliliklerini ve aptallıklarını ancak böyle anlatabileceğiz. Küçük bir sayfa ekonomisi...

Daha çok teorik çabalar içinde bir dergi olduğumuz imajını sanırız bu sayıda, ürünlerdeki artışla biraz olsun dengelemiş oluyoruz.. Bizi heyecanlandıran şiirler ve öyküler in sizde de aynı heyecanı uyandıracağını biliyor ve bu duyguyu paylaşmak istiyoruz... Ve paylaşmak isteyen herkesin çalışmalarını, ürünlerini *Edebiyat ve Eleştiri*'ye ulaştırmalarını bekliyoruz.. Her sayı yeni isimler, yeni yüreklerle tanışmak bizi daha güçlü ve umutlu kılıyor..

E. ve E.

KEMAL SILAY*

postmodern ya da postevren söylemin antihümanist boyutları,orhan pamuk ve balıklı bir romanın düşündürdükleri

Bilim- kurgusal bir özellik de taşıyan bu kaçış, bence postmodern Türk aydınının "politika"dan, "zararlı ideoloji"lerden kaçışının simgesidir.Politika,şiddet,ideolojik edebiyat,anarşi...ne kadar tehlikeli şeyler olduğu 12 Eylül tarafından topluma gösterilen kavramlardır.Uzuner de başını derde sokmamak için daha güvenli söylemlere yönelir ve Türkiye postmodernizmine kulak verir.

12 Eylül, Türk politika tarihine Kenan Evren gibi ilginç tipler kazandırmakla kalmayıp, ülkemizde kolay kolay yetiştirilemeyen birçok bilim ve düşünce adamını cezalandırmayı da ihmal etmemişti. Bunun yanında, Türk edebiyatının çehresini de bütünüyle değiştirebilme başansını gösterdi. "Zararlı" ideolojilere alternatif olacak yepyeni bir ideoloji yaratıldı. 12 Eylül'ü izleyen ilk yıllarda bu ideolojinin adı *ideolojisizlikti*.. Evren'in yardımına Orhan Pamuk koştu ve bu ideolojiye bir isim de buldu: *postmodernizm*.

Ülkesinden uzaklarda çalışan bir araştırmacı olarak,Türkiye'de postmodernizm üzerine yayınlanmış ve yayınlanmakta olan her yazıya ulaşabildiğimi söyleyemem. Ancak elimden geldiği kadar izlemeye çalışıyorum bu tartışmaları.Kimi yazarlarımız postmodernizmin ne olup olmadığı tartışmasına girişmişler.Tanımlamaya çalışıyorlar bu "yeni" kavramı.Hatta kimileri postmodernist yerine modernist terimini kullanmayı yeğliyor (aslında Türkiye'de olup bitenler için modernist terimi pekçok açıdan daha uygun düşüyor.)[1] Postmodernizmi tanımlayıp ona her yerde geçerli ,evrensel bir anlam yüklemeye çalışmak,yapılabilecek en büyük düşünsel hatalardan biri olacaktır. Edebiyattan tutun da dilbilime,felsefeye,müzikbilime varıncaya kadar*hemen her disiplinde teorinin ya da teorik düşünme kalıplarının en önemli akademik değer olarak kabul edildiği Batı dünyasında da "postmodernizm" denen kavramın ne olduğu konusunda bir birlik görülmüyor.Herkes kendince bir tanım getirmeye çalışıyor postmodernizme.İlginçtir,modernite yle şu ya da bu şekilde ilişkili her kavram,bu tanım kargaşasından payını alıyor.Örneğin ,Fransa'daki *avant-garde*'ın Sovyetler Birliği'ndeki *avant-garde* ile hiçbir benzerliği yoktu.Hatta *avant-garde* bu ülkelerde de bütünüyle karşıt ve farklı anlamlarda kullanıldı.[2] Postmodernizm teriminin başına gelenler ise kelimenin tam anlamıyla bir kargaşadan başka bir şey değildir. Fredric Jameson postmodernizm terimiyle sunulmaya çalışılan kavramın kendi içinde çelişkilerle dolu olduğunu, tek ve herkes tarafından kabul edilebilecek bir kavram için kullanılamayacağını söylüyor ve ortada bir postmodernizm kavramı varsa, bunun tartışmalarımızın başında değil, en sonunda gelmesi gerektiğini söylüyor.[3]

Türkiye'deki postmodernizm tartışmaları da Fredric Jameson'ı haklı çıkaracak örneklerle doludur. Bu yüzden, özellikle 1980 sonrası söylemimiz için sık sık kullanılan, hatta kullanılması bir "entellektüel zorunluluk" olarak sunulan Türk postmodernizmini kesin çizgilerle tanımlamaya kalkışacak değilim. Buna karşın, postmodern söylemin ülkemizde en belirgin ve başarılı (!) bir biçimde işlenen antihümanist özelliklerine değinmeye çalışacağım. İnsanı ürküten bu Türkiye antihümanizminin boyutlarını sergilemek için elimde güzel bir örnek de var: Buket Uzuner ve romanı, *Balık İzlerinin Sesi*.

---

[1]Sözgelimi, **Defter** dergisinin 16. ve 17.(1990-1991) sayılarında yayınlanan kimi yazılarda bu terim/kavram çatışması açık bir biçimde görülüyor.

[2]Modernitenin farklı boyutları için ,bk. Matei Calinescu, *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Post-modernism* (Durham,1987). -Bu kitap ilk olarak 1977' de, Indiana University tarafından Faces of Modernity adıyla yayınlanmıştır.-

[3]Frederic Jameson, *Postmodernism or Cultural Logic of Late Capitalism* (Durham,1991),s.xxii

Doğrusunu söylemek gerekirse,böyle bir romancımız olduğundan haberim bile yoktu. 1992 yazında, Cumhuriyet gazetesindeki ilginç bir ilan aracılığıyla Buket Uzuner isimli bu yeni yazarımızı tanımak şansına eriştim. Aslında her gördüğü çekici ilanın peşinde koşanlardan sayılmam. Ama bu ilanın bir başkalığı vardı: Dürüstlüğü. Açıkça söylüyordu yazarımız,son zamanlarda iyice aşağılanan, halk kitleleri için ne düşündüğünü: *"Sıradan ve Normal okurlara önerilmez.Umut etmeye hala direnenlere ithaf edilmiştir."* Ve bu yazının hemen yanıbaşında yazarımızın oldukça elit görünümlü, asil mi asil bir portresi! Hemen satın aldım kitabı...Yaşasın kapitalizm! ABD'ye dönüşümün hemen ardından bir çırpıda okudum bu ilginç kitabı.Herhalde yanlış anladım diyerek,bir kez daha okudum. Ve sonunda dayanamayıp bir yazı yazdım bu roman üzerine.Romanın son basımından birkaç hafta sonra yazdığım bu yazı, The Turkish Studies Association Bulleten (*TSAB)* tarafından yayına kabul edildi ve bu yaz basıldı.[4] Türkiye'de *B.İ.S.* üzerine ne gibi yazılar çıktığını bilmiyorum.Yalnız geçenlerde duydum,Buket Uzuner bu yazınsal başarısından ötürü önemli bir ödül almış.

Her ne kadar Buket Uzuner kendisine yazınsal ödüller verilecek kadar başarılı, kitapları baskı üzerine baskı yapan, ama ne hikmetse 12 Eylül'den sonra meşhur olan yazarlarımızdan olsa da, belki kimi okurlarımız henüz kendisini tanımak fırsatına erişememişlerdir diyerek, aşağıdaki biyografik pasajla başlamak istiyorum:

> *"Buket Uzuner" Günümüz yazarlarından,doğ.*1955,Ankara *" Hacettepe Üniversitesini biyolog olarak bitirdi* (1972), *Bergen Üniversitesi* (Norveç,1979) *ve Michigan Üniversitesi* (ABD,1983)*'nde Çevrebilim konusunda lisansüstü çalışmalar yaptı.ODTÜ* (1984) *ve Tampere Teknik Üniversitesinde çalıştı, araştırmalara katıldı.Doktora çalışmasını ve akademik yaşamı bıraktıktan sonra yabancı dil, turizm ve reklam sektöründe çalıştı.İlk öyküsü* **Dönemeç** *dergisinde yayınlandı.* (1977).*Öykü ve yazıları Yarın, Türk Dili, Varlık,Sanat Olayı, Cönk, Gösteri, Gergedan ve Argos gibi dergilerde çıktı. Rapsodi dergisinde kadın ve gezi sayfaları hazırlıyor* (1989) *Yayımlanmış kitapları: Benim Adım Mayıs* (1986), *Ayın En Çıplak Günü* (1988), *Güneş Yiyen Çingene* (1989), *Bir Siyah Saçlı Kadının Gezi Notları*(1989) *İki Yeşil Su Samuru* (1991). *Bir de romanı var: Metafor* (1991).[5]

Balık İzlerinin Sesi olay örgüsü basit ama birtakım ideolojik mesajları başarıyla ulaştırmasını bilen bir roman.Romanın ana kişisi,anlatıcısı (*narrator)* ve yazarın *pertoparolu* olan Afife Piri pekçok öğrenci arasında *seçildikten* sonra bir 'Kuzey Ülkesi'ne gönderilir.Valizine *'Özel Burslu Seçilmiş Öğrenci'* etiketi yapıştırılan kahramanımızın ya da yazarımızın halk kitlelerine olan nefret duygulan,uçakta yanıbaşına düşen orta yaşlı kadın hakkında söylediği şu sözlerle ifadesini bulmaya başlıyor daha ilk sayfada:

> *"Uçak havalandığında, yanımda oturan yaşlı kadının yaşam öyküsünün tümünü ve özel sorunlarının çoğunu öğrenmiştim bile.Sorulmadan özel yaşamlarını anlatanlardan hiç hoşlanmam. Bu bende, birileri kirli iç çamaşırlarını göstermiş gibi bir zevksizlik duygusu yaratır.Kaldı ki böylesi kısa ve dolambaçsız bir yaşam ancak* normalliğin *renksiz ve kokusuz izlerini taşıyabilir.Sorulduğu zaman özel yaşamlarını anlatanlar ı isc bilmiyorum.Hiç sormam.Benim sorularım farklıdır.Yol arkadaşımın ön koltuğun altına zorla tıkıştırdığı yorgun ve iri el çantasının üzerinde seçilmiş olduğuna dair hiçbir not yoktu elbette" (s.11).*

---

[4] Kemal Silay, 'Ottoman Elitism Revisited: Buket Uzuner's Balık İzlerinin Sesi (B.İ.S.) as a Recent Manifestation of (Post) modern (ist) Discourse in Turkish Literature' TSAB 17/1 (1993) s.25-34.

[5] Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü. Eklerle 14.Basım (İstanbul :Varlık Yayınları, 1991).s.317

Yazarın bu paragrafta tanımladığı ve açıkça aşağı sınıflara oturtulan bu *orta yaşlı kadın* hemen hergün Anadolu'da karşılaşabileceğimiz kadınlarımızdan biri değil midir?

Uzuner, bu romanıyla *postmarxist* olduğunu kanıtlamaya çalışıyor. Sosyalizmin sınıfsız toplum idealine karşı sınıflı toplumun değerlerini (!) savunmaya çalışıyor. Romanın 12. sayfasında yazarınız söz konusu uçak yolculuğunu "ekonomi sınıfında", yani sıradan insanların bulunduğu yerde, yapmak zorunda kaldığı için üzüntüsünü dile getirmekten çekinmiyor. Bu "ekonomi sınıfında"ki yolculuğunun ardından, her zaman üstünlüğünü belirttiği Kuzey ülkesine adım atıyor. Burada Birleşmiş Milletler'in organize ettiği bir pilot programda buluveriyor kendini. Yazar bu pogramı, Birleşmiş Milletler'in "üstün zekalı" öğrencileri *normalleştirme* çabası olarak sunuyor. Kendisi gibi *seçilmiş*, dünyanın başka ülkelerinden gelen üstün mü üstün öğrencilerl... Her ne kadar "*normalleştirilmeye*" çalışılıyorlarsa da, bu öğrencilerin hiç de *normal* olmayan, yani roman boyunca *normal* olarak sunulan insanların kolay kolay sahip olamayacakları yaşamları vardır: *"Odalarımız tek kişilikti. Bir öğrenci odasından çok, üç yıldızlı bir Avrupa oteli konforunda ve yirmi metrekare büyüklüğündeydi. Bütün mobilyalar ahşaptı ve İskandinav tarzındaydı: yalın, pratik ve özgün"* (s. 17).

Buradaki programda, kahramanımız günden güne söz konusu *normalleştirme* planlarına karşı bir nefret geliştirmeye başlar. Kendisiyle aynı kaderi paylaşan diğer seçkin (!) insanlar da Uzuner ya da Afife Piri'yle aynı duyguları paylaşır. Her geçen gün, *normal* insanlara ve onların aşağılık değerlerine olan kinleri biraz daha güçlenir. Eeeeee, kolay mı? Böylesi seçkin beyinlerin "normal" insanlar gibi yaşayıp, "normal" insanlar gibi duyup düşünebilmelerini nasıl bekleyebiliriz(!)? Sonunda bu "üstün zekalı" insanlar, Birleşmiş Milletler'in *normalleştirici* eğitimine bütünüyle karşı çıkar ve B.İ.S. (=Balık izlerinin Sesi) adlı bir adaya kaçarlar.

Bilim-kurgusal bir özellik de taşıyan bu kaçış, bence postmodern Türk aydının "politika"dan, "zararlı ideolojiler"den kaçışının simgesidir. Politika, şiddet, ideolojik edebiyat, anarşi... ne kadar tehlikeli şeyler olduğu 12 Eylül tarafından topluma gösterilen kavramlardır. Uzuner de başını derde sokmamak için daha güvenli söylemlere yönelir ve Türkiye postmodernizmine kulak verir. Üstelik Orhan Pamuk adında bir kişi böyle bir marketten büyük çıkarlar sağlamış, hatta bir anda edebiyatımızın ve Türk dilinin gelmiş geçmiş en büyük yazarlarından biri olma sıfatını bile kazanmıştır. Artık ortada anti-anarşik bir istem vardır. Bu istem doğrultusunda gitmek yeni yazarlarımıza çekici gelir. İşte Buket Uzuner onlardan biridir. Yazarın yukarıdaki biyografisine bakılırsa, zaten ne kadar *seçkin* (!) bir altyapısı olduğu da görülür. Böyle *seçkin* bir kişiliğin, sınıfsız bir dünya toplumu kurmak için mücadele eden "zararlı" ideolojileri savunmasını beklemek de *normal* koşullarda gerçekleşebilecek bir gelişme değildir.

Balık İzlerinin Sesi, seçkin ile *sıradan'ın* savaşıdır. Yazarımız *seçkin* 'in üstünlüğünü ve gücünü kanıtlamaya çalışır. Bu romanı ilk okuduğumda acaba Uzuner alaylı bir dille küçücük dünyalarında kendilerinden başka bir varlık tanımayan züppe entellektüelleri mi eleştirmeye çalışıyor diye sormuştum kendi kendime. Bu pek olası görünmedi bana. Romanın Türkçesi gülmece unsurları taşımaktan çok uzaktır. Üstelik *seçkin* sınıfın en büyük özelliklerinden olan züppeliğe ait pekçok özelliği de vardır romanın. Aynı zamanda bu züppelik, kolaylıkla *ırkçı/racist* olarak nitelendirilebilecek ifadelerle de birleşerek çok daha ürpertici bir boyut kazanır. Doğrudan aktaracağım şu cümlelere göz atmak bir ön fikir verecektir: *"Aslında anlaşılmak kaygısı taşıyan o normal insanlara özgü gen, biz 'seçilmiş özel öğrenciler'de bir mutasyon sonucu kaybolmuştur"* (s. 32); *"Madridli seçilmiş özel öğrenci Carmen de Cervantes..."* (s. 36); *"Biz seçkin öğrenciler, bütün normal insanlarda bulunan, 'başkalarının özel hayatıyla ilgilenmek' genini taşımayız. Bu eksikliğimiz bir sakatlık olarak*

sık sık 'yüzümüze vurulsa da, bizler meraklarımız konusundaki farklılığımızı,doğanın bize verdiği bir armağan olarak bilmekte daima kararlı olmuşuzdur" (s.48); *"Müzik sesini o zaman ayırmsadım ve nicedir dans etmediğimi düşündüm. Anneannemin genleriyle bana taşınan ritmin en işleğiyle donanmış bedenim kımıldanmaya başlamıştı bile"* (s.104); *"Fransız köylüleri , öbür bütün köylüler gibi normaldir* (s.134); *"En dayanıklı beyin, seçilmiş özel insan beynidir"* (s.170). Romanın arka kapağına da konmuş şu konuşmayı dinleyelim hele:

-- Anne tarafından Afife Jale'ye akraba oluyorum. Babamın kökleri de Piri Reis'in amcası Kemal Reis'e uzanır, dedim gururla.
-- Camille ve Kolomb gibi mi yani? dedi şaşırarak.
-- Kimse, kimse gibi olamaz!
Sesim hırçın çıkmıştı.
-- Afife Piri demek! diye fısıldadı hayranlıkla Romain.
-- Afife Piri diye yineledim.
-- Denizlerin serüvenci oğluyla, sahne ışıklarının cesur, asi kızının torunu - sun, müthiş... olağanüstü... Anlamalıydım... Çoktan anlamalıydım...

Romanda *normal, seçilmi;ş, seçkin* gibi sözcüklerin italik dizilmesine bakarak kimi okuyucular, Buket Uzuner'in birtakım Foucault kavramlarını uyguladığını sanabilirler. Kimbilir, belki de Uzuner gerçekten kendisini Foucaultcu olarak sunmaya çalışıyordur. Ama bundan başarılı olduğunu sanmıyorum. *Normal, anormal* gibi sözcükleri gelişigüzel ve italik dizerek kullanmaya çalışmak Buket Uzuner'i *Foucaultcu* 'dan çok, iyi bir *faşist* olarak sunuyor. Ve bu faşizmin Foucault'nun *normal-anormal* sorgulamasındaki kaygılarıyla hiçbir ilişkisi olamaz. Foucault toplumdaki *normal* ve *anormal* 'in radikal bir eleştirisini yapar. Amaç, daha az "seçkin" insanları aşağılamak ve hasta yaratıklar olarak sunmak değildir. Tam tersi, toplum tarafından *anormal* olarak damgalanmış ezilen insanların savunusu söz konusudur Foucault'nun teorisinde. Deliler, eşcinseller, bedensel sakatlığı olan insanlar... Hepsinin geleneksel bağlamdaki normal/anormal karşıtlığını altüst etmeye çalışır. Foucault'nun amacı toplumdaki egemen güçlerin değer yargılarının üstünlüğü mitini sarsmak ve *anormal* 'in aslında *normal* olduğunu kanıtlamaya çalışmaktır. Buna karşın Uzuner, *normal-anormal* karşıtlığını (binary opposition) destekler bir pozisyondadır. Uzuner'in amacı, ezilen bir "anormal"in savunusunu yapmak değildir. Farklılıkları büyük bir değer olarak sunan yazar, *normal-anormal* çiftindeki *anormal*' i *seçkin* ya da *elit* ile özdeşleştirmeye çalışır.Ama bunu yapmadan önce anormal'in bilinen anlamını çoktan değiştirmiş ve ona normal'deki olumlu anlamı yüklemiştir bile.Bundan sonrası kolaydır.Artık halk kitlelerinden ve onların değerlerinden bahsederken *normal* sıfatını kullanmak yazar için pek de rahatsız edici değildir.Uzuner bu romanıyla bana Foucault'yu değil, kimi faşizan düşünceleriyle Nietzche'yi anımsatıyor.

Beni böyle düşünmeye yönelten başka unsurlar da var romanda.Söz gelimi,belli başlı temalara baktığımızda,*asillik* denen Orta Çağ kalıntısı bir değerin her fırsatta vurgulandığına tanık oluyoruz.Vurgulamaktan da öte,bu "değer" roman ilerledikçe bir saplantıya dönüşüyor.Kitabın 13.sayfasında Uzuner'in romandaki sesi,Parisli öğrenciyi şöyle tanımlıyor:"*Paris'ten gelen seçilmiş öbür öğrenci,öğrenci olmak için biraz geçkinceydi.Mavi gözleri,kartal bakışları,geriye taranmış aslan yelesini andıran,usul usul kırlaşmış saçları, fakat en önemlisi son derece soylu bir havası vardı"(s.13)*.Başka bir yerde Jeanne'den bahsederken,yine soyluluk ve asalet gündeme gelir(s.23).Aynı şekilde,roman başkişilerinden olan Cyrano şöyle sunulur okuyucuya:"*İri cüssesi,küçük sayılamayacak göbeği ve içine sıradağlar,okyanuslar,yıldızlar sığan bakışlarıyla çok soylu görünüyordu"(s.99)*.Ama en çok vurgulanan başkişinin/yazarın kendi soyluluğudur(s.49-50...).

Yazarın mavi göz'e,sarı saç'a,uzun boy'a...yüklediği inanılmaz ırksal değer de yukarıdaki soyluluğun en çok kimlere mal edildiğini gösterir niteliktedir

(bk.s.12,13,18,83,100...).Anadolu/Türk kültürlerinde mavi göz'ün,sarı saç'ın yabancılık ifade ettiği ve genellikle Avrupalı'ya,Batılı'ya işaret ettiği bilinir.Buket Uzuner o çok sevdiği Kuzey Avrupa ülkelerindeki insanların rengine biraz fazla hayran olmuşa benziyor.Bu hayranlığındaki *racist* kaygılar,romanının pek çok yerinde geçen *hain Çinli* sözüyle daha da perçinleniyor.Avrupa insanı yakışıklı,en güzel ve çekici renklerle bezendirilmiş olarak sunulurken,Doğulu ve Uzak Doğulu,bunlardan yoksun hasta tipler olarak sergileniyor.

Birleşmiş Milletlerin *normalleştirici* programından kaçmaları için kendilerine yardımcı olan Dr.Günnar'ın soyluluğunu da ciddi bir biçimde sorgulamaya başlarlar bu seçkin insanlar.Bu adamın *seçkinliği* konusunda kuşkuludurlarDr.Günnar'ın bir de takma adı vardır bu *seçkinler* topluluğunda:Cengiz Han!Neden Cengiz Han? Çünkü Cengiz Han,açık bir şekilde o aşağı olarak sunulan ulusların bir temsilcisidir de ondan.Yazarın romandaki sesi,Cengiz Han'a ya da onun kişiliğinde temsil edilen Doğulu'ya olan nefretini gizliyor gibi görünmez.Romanda Afro-Amerikan halkına da göndermeler vardır.Ve bu göndermeler hiç de masum olmayan ırksal kaygılarla doludur.Uzuner,Afro-Amerikan halkının rengini beğenmemiş olacak ki,onların müziğinden şöyle sözeder romanda:

-Şu Cengiz Han,dedi kıkırdayışımdan güç alarak.
-Ne olmuş ona?
-Kendi normal türdeşlerine öyle çok içerlemiş ki,hırsını alabilmek için giderayak başlarına rezalet bir çorap örmüş,hah hah hah!..
İçinde bulunduğum koşullara rağmen meraklandım.
-Ne yapmış ne yapmış?
-Tekdüze,felaket zevksiz bir gürültüyü,yepyeni bir müzik olayı olarak piyasaya sürmüş ve ciddi bir başarı kazanmış.Son günlerde normallerin çoğu müzik diye bunu dinleme histerisine kapıldı.
-İnanamıyorum ,diye güldüm.
-İnan,inan ve bu müziği duymadığın için ne denli şanslı olduğunu unutma!
-Adı neymiş bu müziğin?
-Rap.
-Rap mi?
-Evet,rap.
Rap rap rap...
-Kendileri doğuştan normal olup da,sonradan seçilmiş özel öğrencilerin arasına katılanlar böyledir Afife.Onlar normal insanlara bizlerden daha fazla öfkelenirler.

Romanda hemen herkesin bir takma adı vardır. Elbette *seçkinler* grubunun üyeleri dünyanın önde gelen kimi figürlerinin adlarını çağrıştıran adlar taşırlar. Örneğin, romanın başkişisi Afife Piri'dir (Afife Jale). Diğerleri kendilerine Romain Gary, Cyrano (de Bergerac), Cervantes... adlarını layık görürler. Ama Dr. Günnar'ın takma adı Cengiz Han'dır ve romandaki *Öteki'ni (the Other)* simgeler!

Cyrano soyluluğun ve ayrıcalığın simgesidir. Cyrano'nun ağzından bir-iki manzume bile sokuşturulur romana. (Herhalde Uzuner yapısal bir yenilik denemesine girişiyor!) Cyrano[6] tarafından söylenen aşağıdaki manzume romanın ürkütücü elitizmine ne kadar uygun düşüyor:

Eğiliyorum önünüzde, dünyanın en seçkinleri,
Hanımefendileri, Beyefendileri,
Davet ediyorum sizleri,
Tehlikeye; kalem ve kılıca şimdi,

[6]Yazarın Cyrano (de Bergerac)'yu pazarlamaya çalışmasının bir başka nedeni de bu karekterin yakınzaman sinema marketinde kazandığı kapitalist başarı olmalıdır.

Koruyun yaratıları, farklılıkları ve düşleri,
Yeryüzünün insanca zenginlikleri...
Cyrano yalnızdır, tektir,
Tüm dileği farklılığını sürdürmektir! (s.128)

Uzuner, bu romanıyla birtakım Orta Çağ değerlerini canlandırmaya çalışıyor. Doğu'nun ve Batı'nın hemen bütün Orta Çağ edebiyat geleneklerinde karşılaştığımız hiyerarşik değerlerin savunucusu ve uygulayıcısı oluyor. Daha sonraları birtakım Avrupa edebiyat geleneklerinde de değişik boyutlarda canlandırılan Orta Çağ edebiyat anlayışı, Uzuner'in postmodern söyleminde de ifadesini buluyor. Acaba yazarın Baudelaire'e olan hayranlığı (s.74) ile postmodern romanı arasında ne gibi ilişkiler vardır?...Eeee, Baudelaire ve şiiri seçkinliğin ve elitizmin simgesidir! Uzuner de–tıpkı Orhan Pamuk gibi–seçkin ve "akıllı" okurlar aradığına göre, böyle bir ilişkinin varlığından söz etmek hiç de yanlış olmaz.Günümüz Türk postmodernizminin biraz geç farkına vardığı "değerler"i Orta Çağ saray edebiyatları; Fransız sembolistleri, sürrealistleri, dadaistleri, lettristleri... çoktan keşfetmişlerdi bile!... Buket Uzuner, Orhan Pamuk ve postmodern marketinde bir yer kapmak için hani hani uğraşıp, her türlü kılığa giren diğer bütün postevren yazarlarımız, bazen o her fırsatta dalga geçip aşağılamaya çalıştıkları "aptal"lar ve "normal"lerden daha aptalca şeyleri söylüyorlar. Uzuner, romanında ne kadar "seçkin" ve "eğitilmiş" olduğunu kanıtlamak ve bu yolla "seçkin" ve "akıllı" okurlarını daha fazla etkilemek için gelişigüzel yerlerde Fransızca laflar ediyor. Ve Bu "Fransızca" cümlelerin çevirileri de verilmiyor. Söz gelimi, yalnızca *seçkin* Türk okurları romandaki şu Fransızca cümleleri anlayabilir: *"C'est çal"* (s.133);*"Je me suis bien amuse. Au revoir et merci"* (s.135);*"C'est très comic!"* (s.144); *"Oh-la-la!"* (s.145) ve *"N'est pas Afife?"* (s.148). Ve postmodern romancımız Buket Uzuner'in şansına, ancak daha *seçkin* ve daha az sayıda Türk okuru bu cümlelerdeki yazım yanlışlarını yakalayabilir! Bir edebiyat ödülüne layık görülmüş bu postmodern romanımızın diğer baskılarında düzeltilmesi ve daha seçkin bir "edebiyat"[7] ürünü haline gelmesi için bunların doğru yazımlarını vermek istiyorum: *"comique"; "N'est-ce pas?"; "Oh-là-là"!*

Balık İzlerinin Sesi her haliyle Türk postmodernizminin tipik bir temsilcisidir. Romanın şu ana kadar değindiğim özelliklerine ilaveten başka ipuçlarımız da vardır. Yazar, *önsözde* (tipik bir Orhan Pamuk taklidi!) kitabın tamamen bir kurgu çalışması olduğunu belirtiyor (s.6). Kurgusal öyküler, postmodern söylemin en çok başvurduğu tekniklerdendir. Bu yolla postmodern Türk yazarı, toplumsal ve güncel sorunlardan ve kaygılardan, doğanın kendisinden, yaşamdan ve gerçeklerden kolayca kaçma fırsatı bulur. Bu aynı zamanda "geleneksel" yada çoğu kez "taşralı" sözleriyle tanımlanan/aşağılanan "politik/ideolojik" Türk edebiyatına bir karşı çıkıştır. Uzuner bu çabasını şu şekilde dile getirir:

--(...) Siyasetin maskesi düştü. Savaşların mimarlarını çocuklar bile öğrendi.
Sanatçı adı altında dolaşanların pek çoğunun, yeteneksiz, dalkavuk palyoçalar olduğu anlaşıldı (s.122).

İlginçtir, Uzuner romanın kimi yerlerine "ırkçı", "faşist", "Nazi", "Hitler", "Nazım Hikmet" gibi birtakım anahtar sözcükleri serpiştirmeyi de ihmal etmiyor (s.36,122,199...). Herhalde bu sözcükleri bir güvence olarak kullanıyor--*faşist* ve *ırkçı* olmadığının güvencesi!... Romanın tamamına bakan "aptal" okuyucu ise buna kanmayacak kadar akıllı olduğunun farkına varıyor. Uzuner'in bu kullanımı, aynı zamanda Türk postmodern söyleminin bir başka özelliğini de ortaya koyuyor: *mümkün olduğu kadar kapalı (ve çelişkili) ifadelerle "aptal"okuyucunun kafasını bulandırmak.* Bu karışıklık, yazarın işine de geliyor; bir anda herkes ondan bahsediyor; insanlar yazarın aslında X mi, Y mi, yoksa Z mi demek istediği konusunda kafa patlatıp değişik türden yazılar

[7] "Edebiyat" sözüne yüklenen ayrıcalıklı ve *seçkin* kavramının ortaya çıkışı on sekizinci yüzyıldan

yayınlıyorlar ve bu karışıklıkta yazınsal bir değer gören birtakım kuruluşlar da yazara ödüller yağdırmaktan geri kalmıyorlar. (Orhan Pamuk'un Fars/Osmanlı edebiyatının *muamma*larından ve *romans*larından esinlenerek başlattığı "akıllılar" için yazılmış romanlarda da aynı postmodern teknik kullanılmamış mıydı?!)

Uzuner ilgi çekmek ve "taşralı" Türk yazarlarına gerçek "edebiyat"ın ne olduğunu öğretmek için başka ilginç teknikler de deniyor. Orhan Pamuk epigraflar kullanmıştı roman yazarken. Sevdiler "akıllı" okurlar bu "yenilik"i. Bunun farkına varan öteki yeni yeni türemeye başlamış postmodernistler de benzer "yenilik"lerle ortaya çıkmak istediler. Buket Uzuner'in "yenilik"i romanının bölümlerine verdiği başlıklar: *Başlangıç, Asıl Başlangıç, Gelişme, Asıl Gelişme, Son'a Doğru, Asıl Son.* Ama yazarın *asıl yenilik*'i her bölümün başına koyduğu madalyon görünümlü *aquatic* figürler: ıstakozlar, *carassius auratus*lar, köpekbalıkları, yunusbalıkları ve denizkızları... Ben, Buket Uzuner'in bu semiotik kullanımında ve sıralamasında hiyerarşinin savunusunu yapan bir ideolojiyi görüyorum. Bu ideolojinin savunucusu yazarımız, kaçtıkları *B.İ.S.* adasında bulduğu *özel* kütüphanelere ve özel arşivlere olan hayranlığını gizlemiyor. Ortak ya da komünal kütüphaneler yoktur bu adada (s.182). Ne büyük bir mutluluk (!). Zaten daha sayfa 131'de yazarın "anonimlikten ve çoğunluktan hiç hoşlanmadığını" öğrenmiştik biz "aptal" okuyucular!

Yazar, her fırsatta *ilk* ve *orijinal*'e olağanüstü bir değer yüklemeye çalışıyor. Bu da postmodern söylemin tipik özelliklerinden biridir. *İlk* ve *orijinal*, yalnızca seçkinliğin ve üstünlüğün simgesi olarak sunulmaz, aynı zamanda postmodern Türk yazarının "elinden zorla alınmış" Osmanlı kültürüne olan nostaljik bağlılığının da göstergesidir. Buket Uzuner, "el yazmaları"na olan hayranlığını ilginç bir şekilde sunuyor okura:

> *"Girdiğim oda bir kütüphaneydi ve duvarları koyu renk cilalı maun bir kitaplıkla çevrelenmişti. Camlı kapakların koruduğu kitaplardan çok, özenle onarıldıkları anlaşılan eski defterler ilgimi çekmişti. Dikkatle bakınca, bunların el yazmaları olduğunu gördüm. Daha fazla dayanamayıp, defterleri elime aldığımda şaşkınlığım daha da arttı. Bu defterlerde çoğu klasik sayılan birçok romanın ilk metinleri, el yazmaları vardı. Gözlerime inanamadım (yine); bir çok dehanın parmak izi, alın teri bu sayfalardaydı... İbsen, Björnson, La Fontaine, Goethe, Carrol, Merimée, Verne, Hayyam, Swift, Defoe... Tanrım, bu eserlerin hepsi özgündü!.. (s.180)"*

Buket Uzuner'in bugüne kadar gerçekten bir "el yazması" görüp görmediğini bilmiyorum ama Orhan Pamuk'la başlayan bu "el yazması" hayranlığı [8] ile son zamanlarda iyice çığırından çıkan Cumhuriyet devrimlerine saldırma modası arasında da bir ilişki olduğunu sanıyorum. Pamuk'un edebiyatımızdaki en başarılı temsilciliğini yaptığı bu modanın izlerine Uzuner'in roman denemesinde de yer

---

[8] Yalnızca *Beyaz Kale*'nin Giriş'ini okumak bu konuda iyi bir fikir verecektir sanıyorum. Şöyle diyor Pamuk Darvinoğlu(Orhan Pamuk): "*Bu el yazmasını, 1982 yılında, içinde her yaz bir hafta eşelenmeyi alışkanlık edindiğim Gebze Kaymakamlığı'na bağlı o dökünlü 'arşiv'de, fermanlar, tapu kayıtları, mahkeme sicilleri ve resmi defterlerle tıkış tıkış doldurulmuş tozlu bir sandığın dibinde buldum. Rüyaları hatırlatan mavi ebrulu zarif bir cilde ciltlendiği, okunaklı bir yazıyla yazıldığı ve soluk devlet belgelerinin arasında pırıl pırıl parladığı için hemen dikkatimi çekti*" (Beyaz Kale, 11.Basım, İstanbul: Can Yayınları, 1993, s.7.) Pamuk, Osmanlıya olan hayranlığını ve romantik bağlılığını her fırsatta dile getirir. Aslında onunkisi, bir romantik bağlılıktan çok Osmanlı edebiyatının *elitist* ideolojisinde bulduğu postmodern değerlerdir. Bu değerleri nasıl keşfettiğinden ise emin değilim. Daha açık bir söyleyişle, gerçekten Orhan Pamuk Osmanlı edebiyatını anlayıp ondan zevk alabilecek kadar bir eğitimden geçmiş midir? Ben bu sorunun yanıtını gerçekten merak ediyorum. Yoksa, özellikle *Kara Kitap*'taki Osmanlı hayranlığının başka kaynakları mı vardır? Bu kaynaklardan birisini buldum galiba: Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale*'sini İngilizce'ye çeviren kişi. Yani Ohio State Üniversitesi'nin Yakın Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyelerinden Victoria Rowe Holbrook! Holbrook uzun yıllar Türkiye'de de kalmış ve doktora tezi için araştırmalar yapmıştır. Tez konusu Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'tır. Holbrook'un Türkiye'de bulunması, Türkoloji çalışması *Beyaz Kale*'yi İngilizce'ye çevirmesi ve hepsinden öte Mustafa Kemal devrimlerini yüce Osmanlı kültürüne indirilen acı bir darbe olarak görmesi (bir örnek için bk. Victoria Rowe Holbrook, "Originality and Ottoman Poetics: In the Wilderness of the New," Journal of the American

yer rastlanıyor.Yukarıda da belirttiğim gibi ,Uzuner her fırsatta *ilk* ve *orijinal*e seçkin bir değer yüklemeye çalışıyor(bk.s.141) *Orijinal* kitaplar en değerli nesneler olarak tanımlanıyor.Ve Uzuner bütün bu hayranlığının ne ölçüde bilinçli bir okumaya/anlama'ya dayandığını,*Acaibul Letaif* adında,henüz Doğubilimcilerin keşfetme başarısına erişemediği (!) bir "el yazması"na olan hayranlığını ifade ederken ortaya koyuyor.Yazarımız *Acaibu'l-letaif* başlığınıhayatında ilk kez bir ansiklopedide karşılaşmış olacak-doğru bir şekilde kopye etmekten bile acizken,Osmanlıdebiyatının değerlerinden söz etmekten çekinmiyor!Daha sonra Nigar Hanım'ın *Arap harfleriyle* yayınladığı şiirler faslı başlıyor (s.199).**9**

Yeni türemiş bu postmodern yazarımızın hayali Osmanlı edebiyatı hayranlığı,romandaki aşk ve sexs tartışmalarından da anlaşılıyor.Anlatıcı (*narrator)* Romain Garyye aşık olur.Aralarında geçenleri okuyucuya anlatmak isterken vazgeçer ve bir arasöz (*digression)* tekniğiyle olup bitenin yazılmaması gerektiğini,mahremiyyet içinde kalmasını belirtir (s.195).*"...aşk mucizesini yaşayanlar,aşkın doruk noktasında yaşanan cinselliği betimlemeye çalışmanın bir cinayet olduğunu bilirler.O ancak yaşanır!"* (s.196).Bu satırların bir Osmanlı *romanı*ndan değil,Buket Uzuner'in *romanı*ndan alındığını bir kez daha belirtmek istiyorum...Uzuner tıpkı Osmanlı şairleri gibi aşktan acı çeker ve bu acıyı dindirmek için vuslat özlemini dile getirir:

> "Aşk ayrılığının acısını yaşayanlar,bilirler.Öldürmez ama mutlaka hiç üzer,bitap düşürür ve nöbetler halinde vurur.Tek tedavisi 'vuslat'tır.'Vuslat'ın başka hiçbir dilde tam karşılığı yoktur.'Vuslat',en büyük ve en güzel kavuşmadır!"(s.159)

Ve divan şairlerini aratmayacak bir "felsefe"yle Uzuner beyan eder:*"...bir sevgiliye kavuşmaktan daha güzel olan tek şey,sevgiliye kavuşmayı düşlemektir!"* (s.193).Hiyerarşiyi ve elitizmi "ancak genler aracılığıyla edinilebilecek" en büyük değerler olarak sunmaya çalışan postmodern bir Türk yazarı için,hiç kuşkusuz divan edebiyatından öğrenilecek çok şey vardır.Ama postmodern ya da postevren Türk yazarları,bir gün o uzaktan "aşık oldukları" Osmanlı edebiyatını gerçekten okuyup anlama düzeyine eriştiklerinde göreceklerdir ki,hiçbir Osmanlı yazarı kendileri kadar "*postmodern*" olmamıştır.

Oriental Society 112/3(1992) s.440-454) ile Orhan Pamuk'un Osmanlı nostaljisi arasında bir ilişki olmalıdır.*Kara Kitap*taki Şeyh Galip saplantısını nasıl açıklarsınız başka türlü İşin komik yanı ise Orhan Pamuk'un herhangi bir Osmanlı şairine değil de Şeyh Galib'e aşık olmasıdır!Türkolojideki pek çok kişinin bildiği gibi, Galip anlaşılması en zor Osmanlı şairlerinden biridir.Bu yüzden daha *Divan*ı bile yayınlanamıştır.Şeyh Galib'i okuyup anlamak bu kadar kolay olsaydı bunu Orhan Pamuk'tan önce büyük Doğubilimci Abdülbaki Gölpınarlı yapardı.Ortadoğu dillerindeki hayran olunacak uzmanlığına karşın Gölpınarlı böyle bir işe girişmekten çekinmiş ve dili çok daha sade olan *Hüsn ü Aşk*ın çeviriyazısını yayınlamakla yetinmişti.Şimdi tekrar Beyaz Kale'ye dönelim ve Orhan Pamuk'a kulak verelim. *Bir profesör arkadaşını,tasarım üzerine karıştırdığı el yazmasını bana geri verirken,İstanbul'un arka sokaklarındaki ahşap evlerde,içinde bu tür hikayelerin kaynaştığı el yazmalarından onbinlerce olduğunu söyledi.Eğer ev sakinleri onları Kuran sanıp yüksekçe bir dolabın üstüne kaldırmıyorlarsa,sobalarını yakmak için sayfa sayfa yırtıyorlarmış*(s.10) Sanırım bu paragraftaki profesör arkadaşın kim olduğu ve Orhan Pamuk'un Osmanlı rüyalarının ilham kaynağı şimdi daha iyi anlaşılacaktır.

"Yazarın Arap alfabesine verdiği bu önem ve romantik bağlılığı okuyunca,çok daha önce,sayfa 81'deki şu cümleyle ne demek istediğini daha iyi anlıyoruz:" *Bu apayrı bir konu.Alfe Kendi tarihleri ve çıkarları sözkonusu olunca durum değişir.Adın Atatürk olsaydı. -Ama benim adım Alfe Puti dedim*

* *Asst.Prof.University of Washington,Department of Near Eastern Languages and Civilization*

kavis

kör umu
(figüranın ilk düşü)

Umudun adresi mi olur? Gün
ne yandan doğarsa, o yana
döner günebakanlar. Ve bazen
adresi umudun umutsuzluktur.

duvar (tarihsel yay) III

Yazılıp gönderilmemiş liseli bir mektup utangaç İstanbul;
kendine çoğalan her adımda anlamsızlıklar büyüten ahta
pot.Ah şehir,
Gözlerinin bekletişi gözlerimi kapılarında.
İki kişilik toplumsallıklar. Sinema lobileri. Kafeteryalar.
Yanılgımız ah. Usançsız işleyişin gergeflerine ellerimi.
Gergeflerime gerilişin uysallıkla. Tanımı kendi olan
odalarda ve hep içe doğru genişletilmiş.

Son çıkan sensen anahtarı yanına almayı unutma.

monolog III

Çırağan'ı geçip
destursuz dalıyoruz Yıldız a,
Alkış akasyalarda o kış.
Selamlaştığımız küçük bronz geyik;
bir başka şehirden anımsıyorsun.
Bir kampus girişi. Dalıyorsun.
Alabildiğine uzun önümüzde yol.
Alabildiğine çığlık kuşlarda.
Yaz başka dantelalar işliyoruz
kış başka dantelalar coşkuya.

Uçuk bir pembelik sonyazlar.
Mermer sınırında geçmişin. Gülüşün
yüzünün gül mevsimi. Ve yaprak ölüleri.
Yaprak ölülerinin, kurbağa yeşilinin örttüğü gölde;
görememenin tatlı üzüncü,
gülen gözlerimizi yanyana. Alkış boş
masalarında, sandalyelerinde
kış bahçesinin. Ağzının kenarında düştü düşecek
bir çığ. İzi dudaklarımın.

GÖKHAN CENGİZHAN

popüler edebiyat tarihi 1980-87
2
adlandırmalar,eğilimler,kimlikler*

Türkiye'de üretilen edebiyatın tarihi de, bu ülkenin toplumsal ve politik yakın tarihinin –dönemlerinin- içerisinde daha özgül bir ***tarihsellik*** *olarak yer alıyor. Bu nedenle, kimilerinin yazdıklarından çıkarsadığım kadarıyla leylekler (!) tarafından bugüne bırakıldığı varsayılan Türkiye Edebiyatı'nı,bu ülkenin somut* ***tarihiyle, geçmişiyle*** *ve* ***gerçekleriyle*** *ilişkilendirmekte hiçbir tehlike görmüyorum, dahası böyle bir yaklaşımı herkese de tavsiye ediyorum.*

"Gerçekte izm olmayan tek izm,eleştiridir"
Raymond Williams

I.

Bu çalışmadaki bakış açımı bir kez daha ortaya koymak durumundayım: Türkiye de üretilen edebiyatı tarihsel dönemleriyle birlikte ele almak ve belli bir dönemi(80'leri) anlamak için de,o dönemin edebiyatının üretildiği tarihsel zemin ve koşullara geri dönmek gerektiğine inanıyorum Böyle bir bakış açısıyla edebi geçmişimizi yeniden düşünmek, o geçmişte yer alan edebi kurum,gelenek ve pratikleri (ve bunlar içerisinde yer alan edebi özneleri),ülkenin toplumsal ve politik yakın tarihiyle birlikte okumak (değerlendirmek) anlamına geliyor.Biz edebiyatı tartışırken,aslında ülkemizin politik tarihi ile birlikte ve bu tarih içerisinde edebiyatı da tartışıyoruz demektir.Ve Türkiye de üretilen edebiyatın tarihi de,bu ülkenin toplumsal ve politik yakın tarihinin -dönemlerinin- içerisinde daha özgül bir *tarihsellik* olarak yer alıyor.Bu nedenle,kimilerinin yazdıklarından çıkarsadığım kadarıyla, leylekler(!) tarafından bugüne bırakıldığı varsayılan Türkiye Edebiyatı'nı,bu ülkenin somut *tarihiyle,geçmişiyle* ve *gerçekleriyle* ilişkilendirmekte hiçbir tehlike görmüyorum,dahası böyle bir yaklaşımı herkese de tavsiye ediyorum.

Türkiye de üretilen edebiyatın bir tarihi var: Bu edebiyat,her tarihsel dönemde değişiyor; daha yerinde bir ifadeyle,farklı dönemlerde farklı eğilimler ve farklı kuşaklar için "Türk Edebiyatı denilen adlandırma,farklı

* Bu yazı bağlamında verdiğim belli kavramlaştırmalara bir açıklık getirmek gerekiyor Bir yandan tarih yazmak,bir yandan da bu tarihle bağlantılı kavramlaştırmalara benim yüklediğim anlamları açıklamak mümkün olmuyor Bu bölümde,kavramsal ağırlıklı (ve polemiğe yakın) bir tartışmayı denemek istiyorum Bizzat "Türk Edebiyatı" denilen adlandırmayı bir sorun olarak görüyorum Bu mola yazısında örnekleriğim konulara yeniden ve ayrıntılarıyla döneceğimi de belirtmeliyim

estetik anlamlar ve yargılar oluşturuyor. Bu da çok doğaldır; çunkü üstünde *oybirliğiyle* anlaşılabilecek bir ülke edebiyatı tanımlaması bulunmuyor.Öyleyse,her eğilim ve her kuşak için,her çağda(!) geçerli olduğu varsayılan büyuk harfli bir edebiyat ideali ve buna bağlı bir ülke edebiyatı (kısaca 'Türk Edebıyatı denılıyor) adlandırmasının,doğruluk veya temsil payını tartışmak gerekiyor.Acaba 'Türk Edebiyatı', bütün eğilimleri birden (ki bu eğilimler sınıflara,milliyetlere, bölgelere ve hatta kuçuk arkadaş guruplarına da ait olabilir) temsil edebiliyor mu,butun eğilimler birden kendilerini Türk edebiyatı denilen adlandırma içerisinde görebiliyorlar mı veya 'Türk edebiyatı' butün eğilimlere birden adlandırması ıçerisinde yer verebiliyor mu? En önemli soru: 'Türk edebiyatı' denilen tanımlamayı *kimler* ve hangi *tarihsellikte* üretiyor?

Her eğilimın edebıyat yargısı,belli bir *kavramsal düzey* içerisindedir: Belli bir eğilimin,belli bır tarihsel dönemde ve belli bir kavramsal duzey içerisinde adını verdiği bir 'Türk edebiyatı' tanımı vardır ve bu yalnızca bir kavramlaştırmadır; edebiyatın (hadı Turk edebiyatı'nın dıyelim) görünür ve *somut* kendisi anlamına gelmiyor,sözkonusu eğilime ait bir kavramsal duzey ile oluşturulan,o eğilimın edebı beğeni ve önceliklerini ortaya koyan,sonuçta da o eğilimı (haşa Turk edebiyatı nı değil) *anlatan* ve *bağlayan*, kendi halinde bir tanım denemesi oluyor. Turk Edebiyatı..Her eğilimın,kendi bildiği ve önemsediği bır edebiyatın tanımını vermesinde ayıplanacak bir yan da bulamıyorum. Ancak,başka bir eğilimin ve ya arkadan gelen başka bir kuşağın,Turkiye'de üretilen edebiyatı her tarihsel dönemde açıkladığı varsayılan bu kavramsal tanıma karşı çıkma ve başka bir kavramsal tanım ortaya koyma özgurlüğü de var demektir.Çünkü başka bir kavramsal düzey ile başka bır edebıyat tanımına varmak mûmkundür İşte zumanın zırt dedığı yer de burası oluyor!

Belli eğilimlere bakılırsa, kendiliğinden bir biçimde ve zatên hep varolan bir 'Türk Edebiyatı' bulunuyor.Ben düzelterek yazıyorum: Türkiye de uretilen edebiyatın, belli tarihsel dönemlerde,belli eğilimler veya belli kuşaklar tarafından verilen,birbirlerinden çok farklı ve üstelik birbirleriyle *çatışan* yorumları bulunuyor.Ve bu yorumlar da her tarihsel dönemde farklılaşıyor.Dolayısıyla,'Türk Edebiyatı' denilen popüler adlandırmanın anlamsal ve ideolojik boyutları da surekli olarak değişiyor,yeniden tanımlanıyor ve *kodlanıyor*. Burada dikkat edilmesi gereken şey,eğilimler veya kuşaklar tarafından üstlenilen bu tur yorumlama ve tanımlama çabalarının,ülke edebiyatının *somut* kendisi anlamına gelmediğidir.Tersine; edebiyat uzerine bütun yorumlar,tanımlamalar ve adlandırmalar edebiyatın ideolojisinden (*ideolojik dilinden*) başka birşey değildir.Bu tür, ulke edebiyatını belli bir yerden belli bir söylem ve belli bir niyetle açıklama(!) çabalarında bir nesnellik aramaya da gerek yoktur.Eğilimler veya kuşaklar kendilerine (son kertede dünya görüşlerine) dair bir kavramsal tercihi ortaya koyarlar ve elbette *taraflıdırlar*. Bu nedenle kendi yorumuna ayrıcalık tanımak ve bu ayrıcalıklı yorum yardımıyla 'Turk Edebiyatı'nı aslında kendilerini- açıklamaya koyulmak belli eğilimlerin iflah olmaz *fraksiyonel* hastalığıdır! Herhangi bir eğilimin verdiği ülke edebiyatı tanımı,Türkiye'de üretilen edebiyat içerisinde (ve özellikle *sınırda*) yer alan butün eğilimleri birden temsil etmeye bilir,butun eğilimler birden kendilerine bu tanım içerisinde bır yer bulamayabilirler vs.Her tanım koyma denemesi,sözde estetik kaygılar taşıyan ama gizliden gızlıye de (sol kanat edebiyatı için aleni) *politik* bir seçimi açı ga çıkarıyor.

80'li yıllarda yazmaya koyulan ve dönemin edebiyat kurumu içerisinde kendilerine *popüler* bir yer bulan belli eğilimler (bır dönemdeki adlarıyla genç şairler!) Turkiye Edebiyatı nın tarihini 80'li yıllardan başlatıyorlar; yani kendilerinın iyi kötü yazmaya,bir yer edinmeye başladıkları yıllar: Bu eğilimler, kendilerini 80'li yılların edebiyatından *sorumlu* tutuyorlar.Gerçekten de,bu eğilimlerin buyük bır zevkle anlattıkları bir *80'li yıllar edebiyatı* bulunuyor. (Elbette yorum olarak!).Buraya kadar herşeyi normal karşılıyorum Öyle ise sorun ne? Bu eğilimler, kendi bildikleri ve önemsedikleri bir edebiyattan hareketle ve bu edebiyatı (küçuk bir gurup

duyarlılığıdır!) *açıklayan* bir kavramsal duzey ile oluşturdukları 'Turk Edebıyatı' varsayımının,ülke edebiyatının *butununu* temsil ettiğine inanıyorlar!

Bir örnekleme yapıyorum: 80'li yıllar edebıyatını çok önemseyen -kendisi de o dönemselikten *fırlayan* bir şair, Metin Celal; 80 li yılların "*Çağdaş Turk Şıir Tarihi*" içinde onemli bir yer tuttuğuna inanıyor.Ustelik ekliyor: "*Türk Şiir geleneği içinde 80'li yıllarda önemli bir sıçrama yapılmıştır.Hiçbir dönemde bu kadar çok şıir dergisi çıkmamış,şiirle ilgili bu kadar çok çalışma yapılmamıştır*". M Celal kardeşimız,80 li yılların şiiriyle, daha doğrusu "*Yeni Türk Şiiri*" ile (bu tanımın patenti kendisine aittir!) birlikte gelişen bir eleştırı anlayışından söz açıyor: "***Üç Çiçek, İmge, Ayrım, Poetika,Yeryüzü Konukları, Şiir Atı, Fanatik, Geniş Zamanlar, Düşler*** *ve* ***Sombahar****'da surdurulen yazı çabasının tur olarak tanımlanması eleştirel denemedir*" Bu tür denemeleri, adı verilen dergilerde yazan **Ali Günvar, Tuğrul Tanyol, Haydar Ergülen,Oktay Taftalı, Adnan Özer** gibi şair-yazarların(!) adları sıralanıyor ve bu şair-yazarların "*en büyük arzusu kendi kuşağından eleştirmenler çıkmasıdır Bu arzuyu gerçekleşmiş gördükleri anda (bu şair yazarlar) eleştırel denemeler yazmayı acilen bırakacaklardır*" denılıyor.Metin Celal bağlıyor *1983 den 93'e suren bir eleştiri çabasında geç de olsa bir dönum noktasına varılmıştır.Yeni Turk Şiiri kendi eleştirmenlerini çıkanyor.Evet,mesih eleştirmen gelmedi ama umutsuz olmak için bir neden yok.Turk şıir eleştirisi belki de geleneğinden ilk kopuşu 90 lı yıllarda yaşayacak*" (***Sombahar,*** *Mart-Nısan 1993)* .M Celal'ın yakın mesai arkadaşlarından oluşan; şair, yazar,dergi adı sıralayarak keyifli bir uslupla tanıttığı, bir yerde beni de boylesi bir can sıkıcı tanıtım (prezante) zahmetinden kurtardığı bu *fraksiyonel* eğilim üzerinde ısrarla durmak gerekiyor.Çünkü,bu yazının başından beri sozü edilen,ülke edebiyatına *ad* ve *tanım* koyma ve

yorum getirme çabalarındaki iflah olmaz eğilimlere, bu 80'li kuşak bütün *zaaf* ve hastalıklarıyla birlikte verimli bir örnek oluşturuyor.

M.Celal'ın,yukarıdaki kısa alıntıda verdiği tanımlamalara bir bakalım: "*Çağdaş Türk Şiir Tarihi*", "*Türk Şiir Geleneği*","*Türk Şiir Eleştirisi*","*80'li yılların şiiri*", "*Yeni Türk Şiiri*"..Bu kardeşimiz, kendisinin de yıllardır içinde yer aldığı bir eğilimin kavramsal tercihleri ile saf ve soyut bir *Türk Edebiyatı*' söylemi geliştiriyor,bu söylem yardımıyla da üyesi olduğu eğilimin şiir geçmişini,80'li yıllarda yazılan *Türkiye Şiiri*'nin gerçek tarihi (poetik tarih) olarak seçikleştirmeye kalkışıyor.Bu tür söylemlerde edebiyat, ölçüsüz ve keyfi bir yaklaşımla kavramlaştırılıyor,sonra belli adlar (şair, yazar ve dergi adları) bu söyleme yükleniyor. Elde edilen ("*Yeni Türk Şiiri*" gibi M.Celal'cel) adlandırmalara uygun,vasıflı veya *vasıfsız* edebi özneler aranıyor.Nihayet, ürün düzeyinde de bir *seçme, ayıklama* işlemi başlatılıyor.Kargadan başka kuş,kendilerinden başka şair bırakmıyorlar! 80'li yılların şiirinden (sonuçta 'Türk Şiiri' nden) en çok söz açanlar, aslında kendilerini en çok açıklama gereksinimi duyan,*Babıali* kaynaklı (taşra acentaları da bulunuyor!) bir takım sefil fraksiyonlardır.Bu tür açıklamaları, Türk Şiiri' adına yapmalarını ve kendi gurup eğilimleri ile Türkiye Edebiyatını temsil ettiklerini sanmalarını, tek kelimeyle *aptalca* buluyorum!

Türkiye'de üretilen edebiyatın *bütünü* üzerinde konuşmaya kendilerini *sorumlu* ve *yetkili* gören bu 80'li kuşağın kendi tercihli ve öncelikli kavramları ile Türkiye Edebiyatı'nı yorumlamaya ve bu yorumlardan hareketle de soyut bir "*Türk Edebiyatı* varsayımını (yani kendilerini!) temellendirmeye kalkışmaları, bana pek de zekice gelmiyor.M.Celal'in yakın mesai arkadaşlarından biri, Tuğrul Tanyol, kendi kuşaklarının (bana kalırsa kendi eğilimlerinin) yeterince anlaşılamadığından söz açıyor: "*Bu,eleştiri eksikliğinden kaynaklanıyor. Bizim kuşağımızda çok şair var. Nedense bizim şiirimizin yerini daha belirleyemediler. Ben suçu kendimizde buluyorum. Biz eleştirmen yetiştirememiş bir kuşağız.Eleştirmenlerimiz çıkıp şunlar şunlar önemliydi demeliydi. Bu kuşak eleştirmenini yaratamadı*" (**Hürriyet** 5 Mart 1991) T.Tanyol kardeşimiz,kuşak tanımından ne anladığını bir yazısında çok veciz bir biçimde ilimi etmişti: "*Ben bizim kuşak dediğimde kendi arkadaşlarımı anlıyorum*"?! Belli eğilimlerin, kendi önemsedikleri, anladıkları ve açıkladıkları bir edebiyata *genellik* kazandırmak ve söylem olarak da *geçerlilik* sağlamak çabalarının adı; "Türk Şiir Eleştirisi" oluyor! Bu söylem yardımıyla "*bizim kuşağın eleştirmeni yok*" denildiğinde, kendi keyfi tanım ve yorumlarına katılacak olan yandaş-eleştirmen yokluğundan söz açmış oluyorlar. Bu 80'li kuşağın en bilinen marifetleri, Türk Şiiri' adına *gençleme* yapmak üzere bir araya gelerek bir eğilim oluşturmak ve kronolojik sırayla *genç* bir şiir (80-87), *'yeni'* bir şiir (87-90),'*modernist* bir şiir (90 ve sonrası) vs. ürettiklerini kanıtlamak çabalarıdır.T.Tanyol,kendileriyle kader birliği yapacak "*eleştirmenleri*" arıyor. Ben,T. Tanyol ile aynı kaderi paylaşmadığım gibi; onu ve Türk Şiiri' nin diğer *esas oğlanlarını* kendi kaderleriyle başbaşa bırakmak gerektiğini düşünüyorum.Bu yazının başında sorduğum bir soru vardı: 'Türk Edebiyatı' denilen adlandırmayı kimler üretiyor? Bu tür,tanım koyma çabasındaki eğilimler,hangi *tarihsellik,kurumsallık,iktidar,kast* ve *güç* ilişkileri içerisinde yer alıyorlar?

.80'li yılların bize (bugüne) bıraktığı ideolojik bir miras olan egemen edebi söylem,edebiyatın dolayımında yer alan her özneyi *homojenleştirirken*, sol edebiyatçıları bundan ayrı tutmuyordu veya sol edebiyatçılar kendilerini bu söylemden *bağımsız* düşünemiyordu.

2.

80'li yıllarda, varolan edebiyat kurumu içinde kalıcı bir *yer ve pozisyon* elde etmeye çalışan (bunu da becereni) 80 tarihli kuşak tarafından,

her fırsatta ve her koşulda formüle edilmeye uğraşılan bir edebiyat var: *80'li yılların edebiyatı*..Bu edebiyat, söz konusu kuşağın söylem düzeyinde *kurguladığı* bir adlandırmadır; yani ülke edebiyatının gerçek ve somut *kendisi* (tarihi) anlamına gelmiyor.Bu kuşak içerisinde kendilerine bir statü veren belli eğilimler, kendileri için hayati önemdeki bir dönemselliği,ülke edebiyatının o dönemini anlatan ve açıklayan biricik edebi tarih olarak (ve elbette kendileri için!) seçikleştirmeye çabalıyorlar.M.Celal **Üç Çiçek**'le başlayıp **Sombahar**'la bitirdiği dergi adlarını sıralayarak (ki bunların çoğu dergi

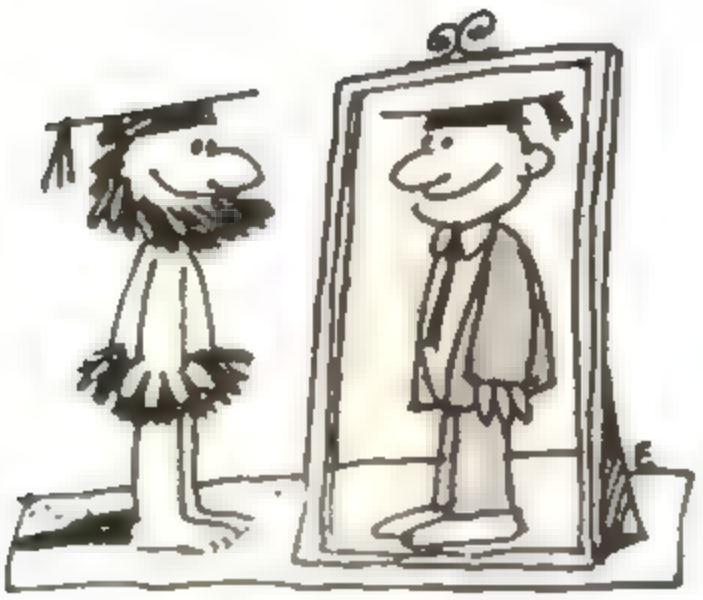

çeşitli derleme veya seçkidir), bu tür bir adlandırmaya ("80'li yılların şiiri" deniliyor, mutlak bir yerleşiklik kazandırmaya çalışıyor.Bu kardeşimize bakılırsa 80'li yıllarda "*önemli bir şiir anlayışı açılmış*" "*Türk eleştiri geleneği içinde önemli bir sıçrama yapılmış*" şiir üzerine "*en fazla kala yoran tartışmalar*" bunlarmış, buna rağmen hala "*antolojilerde yer alabilmiş*" değillermiş

İzninizle bir yargıya varmak istiyorum: Bu eğilimler edebiyatı,*edebi* ,ve keyfi bir söylem olarak önce kafalarında kuruyorlar, sonra bu *bütünleştirici* (ve tarih dışı) söyleme uyarlı olarak ülke edebiyatını (aslında kendi geçmişlerini) dilledikleri gibi yorumluyorlar; peşi sıra da kendi formüle ettikleri Türk Edebiyatı'ndan duyduklan kaygıları, sıkıntıları ve beklentilerini sıralıyorlar! Bu eğilimler , aptalca bir inanışla Türk Edebiyatı' adına yazsalar da, böyle bir söylemden bağımsız ve anlamı *kendinde* bir ülke edebiyatı bulunmuyor: Edebiyat söylemdir.Ve söylemler de edebiyatın ideolojisinden (*ideolojik dilinden)* ibarettir.

Bu söylem, ülke edebiyatı içerisinde yer alan eğilimlerin (birbirlerinden *farklı* ve birbirleriyle *kavgalı* eğilim edebiyatlarının) hepsini birden, aynı edebiyat idealinde (Turk Edebiyatı) *içeren* ve *bütünleştiren,* ideolojik bir üst dil üretiyor·Kutupsallıklan ve çizgileri yok ediyor, farklılıklan ve ayırımları ortadan kaldırıyor, sonuç olarak herkesi (ne hazin ki '*sol edebiyatçıları*' da) ikna ve teskin ediyor; *birleştiriyor!* Her edebiyatçı, bu söylemi kişisel pratiğinde buyuk bir keyifle yeniden üretiyor, karşılık olarak söylem de ona edebi bir kimlik veriyor; dilerse '*şair*', dilerse '*öykücü*', dilerse '*eleştirmen*' yapıyor.Edebi söylemin bir de edebi lafzı bulunuyor. .Edebiyatçılar, bu söylem ve lafzı yasallaştıran bir pratik,gelenek ve kurumsallık (özetle *varolan edebiyat kurumu*) içerisinde yer alıyorlar; ülke edebiyatının sorunları dergi sayfalarında bu söylemle tartışılıyor,eğilimler kendilerini bu ortak söylemle anlatıyor ve açıklıyorlar,söylem de onları her fırsatta taçlandırıyor: 80'li kuşak, bu söylem ve lafzın yardımıyla 'Turk Edebiyatı' adına konuşmak cesaretini kendinde buluyor, sözde bir kuşak anlayışı ortaya konuluyor,jargon ediniliyor ve *slogan* atılıyor (korkmayın solcu değiller!): "*en büyük kuşak bizim kuşak*" -ama eleştirmenleri yok gariplerin?!-

Zaten kimin edebiyatçı olup olamayacağını da bu söylem belirliyor. Bu söylemi kişisel pratiğinde yeniden üretmeyen ve bu söylemin verdiği edebi kimliği *şerefiyle* taşımayan özneler; edebiyatçı falan değillerdir ,cemaattan sayılmazlar ve oyuna da alınmazlar. ("*Takımını bul öyle gel kardeşim*") Böyle bir söyleme itibar etmeyen,aykırı ve sorgulayıcı bir tavır ortaya koyan *sol* sosyalist (şimdilerde *marjinal* marksist deniliyor) eğilimlerin,varolan edebiyat kurumu içerisinde hiçbir şansları kalınıyor,ki kalmasını! Bununla birlikte,80'li yıllar,kendilerini "*toplumcu*" olarak tanımlayan belli (ve çoğunlukla taşralı) eğilimlerin,dönemin edebiyat kurumuna,gizli bir hoşnutlukla eklemlendikleri yıllardı.80'li yılların bize (bugüne) bıraktığı ideolojik bir miras olan egemen edebi söylem,edebiyatın dolayımında yer alan her özneyi *homojenleşti-*

nirken, sol edebiyatçıları bundan ayrı tutmuyordu veya sol edebiyatçılar kendilerini bu söylemden *bağımsız* düşünemiyordu.Kimlikler *anonimleştirilirken,* sol edebiyatçılar da bu yeni,saf ve tertemiz edebi kimlikleri itirazsız kabullendiler; 'Türk Edebiyatı'nın,'Türk Şiiri'nin,'Türk Eleştirisi'nin vs. *gönüllü* ve *sadık* birer üyesi oldular.70'li yılların politik edebiyatçı kimliğine "ver Allah" yüklenen kimi değerlendirmecilerin,80'li yılların bu *liberal* ve şahsiyetsiz kimlik değiştirme operasyonunu yeterince anlamlandırdığını sanmıyorum.Dönemin edebiyat kurumunun ideolojik cağrılarına (*"80'li yılların edebiyatında sen neredesin?"*) yanıt vermeye çabalayan ve sözkonusu dönemin kurumsallığı içerisinde kendilerine kalıcı bir yer ve pozisyon arayan "*toplumcu*" edebiyatçıların; 80'li yılların edebiyatı' gibi popüler adlandırmalara ve belli eğilimlerin *keyfi* varsayımlarına (genç Türk şiiri) bir yerleşiklik kazandırdıklarını ileri sürüyorum.İki örnek vermek mumkün oluyor:

Her eğilim,bu edebi söylem yardımıyla kendi varoluşunu anlatıyor ve açıklıyor,dahası *başkalarını* da açıklıyor: A.Erhan'ın,yakışıklı bir fotoğrafıyla birlikte şiirini yayınlayan **Biçem** dergisi fotoğraf altına şöyle bir not düşmüş: "*orada bir A.Erhan var genç Türk şiirinde* " Bu söylem,A.Erhan'ın şiiri üzerine hiçbir açıklayıcı yorum getirmediği gibi,"*genç türk şiiri*" denilen ve *Biçem* dergisinin de her fırsatta yeniden ürettiği bir adlandırma içinde A.Erhan'ı da kodluyor; A.Erhan,şiire *elveda* dediği bugünlerde bile **Biçem** dergisi nezdinde hala *genç*(!) bir şair ve hala bu tur yaftalardan medet umuluyor! Varolan edebiyat kurumu bünyesinde yer alan birçok düzen dergisi gibi,taşralı **Biçem** dergisi de,ülke edebiyatını söylem ve jargon olarak kuruyor,kendi bildiğince anonimleştiriyor. Başına 'Türk' ibaresi getirilen bu tur adlandırmalar ile ülke edebiyatını (aslında kendilerini!) açıklamış oluyorlar.İkinci örnek: Kasım '86 tarihli **Yeni Düşûn** dergisinin "*1980 sonrasında şiir yayınlamaya başlayan şairler içinde üzerinde durulması gerektiğine inandıklarınız var mı?*" sorusuna "*üzerinde durulması gerektiğine inandığım 80 sonrası bir kaç genç şairin adını vermek bana pek doğru gelmiyor.Birincisi,,genci filan bir yana bırakın,herhangi bir şairin dergi sayfalarında benim üzerimde durmasını istemiyorum ve bu hakkı da onlarda görmüyorum*" diyen Akif Kurtuluş için, yıllar sonra **Sombahar** dergisinde özel bir bölüm açılıyor,bir de söyleşi yapılarak (herhalde izniyle!) Akif'in şiirleri üzerinde güzelce duruluyor! Bu örneği,*sol* edebiyatçıların,egemen edebi söylemden, (ve bu söylemi sürekli üreten fraksiyonel eğilimlerin yakın markajından) insani bir zaafla bile olsa,nasıl kaçamadıklarına ve *'Türk şiiri'*ne(!) nasıl apaçık eklemlendiklerine bir kanıt olarak veriyorum.Laf aramızda Akif'in, "*bu kadar lüksüm olsun*" dediğini de duyar gibiyim.Nedense aklıma bir bilge sözü geliyor: "*Vahşi kedilerin kuyruğuna teneke bağlanması kararlaştırılırken,bütün fareler 'kabul' oyu kullanmış*"?!

Edebiyat söylemi,oldukca yaratıcı bir pratikle işliyor: Varolan edebiyat kurumu içerisinde yer alan eğilimler ve ya dönemsel varoluşlarını bu kurumsallık içerisinde tanımlayan kuşaklar; edebiyatı söylem olarak kurmayı gönül rahatlığıyla üstleniyorlar,üyesi oldukları eğilimler veya kuşaklar adına,birey edebiyatçılar,bu söylemi kişisel pratiklerinde büyük bir keyifle taşıyorlar ve ne hazin ki sol edebiyatçılar da,bu tür anonim ve ortak söylemleri ("80 sonrası şiirimiz") her dönemde yeniden üreten bir edebi geleneğe bağlı kalıyorlar.

Edebiyat- söylemi,oldukca yaratıcı bir pratikle işliyor: Varolan edebiyat kurumu içerisinde yer alan eğilimler ve ya dönemsel varoluşlarını bu kurumsallık içerisinde tanımlayan kuşaklar; edebiyatı söylem olarak kurmayı gönül rahatlığıyla üstleniyorlar,uyesi oldukları eğilimler veya kuşaklar adına,birey edebiyatçılar,bu söylemi *kişisel* pratiklerinde buyuk bir

keyifle taşıyorlar ve ne hazin ki sol edebiyatçılar da,bu tür anonim ve ortak söylemleri ("*80 sonrası şiirimiz*") her dönemde yeniden üreten bir edebi geleneğe bağlı kalıyorlar. (Unutmayalımki sol düşünce,*modell* içerisinde düşünmeye fazlasıyla yatkındır!).Dergi sayfaları 'Türk' edebiyatı adına pervasızca ahkam kesenlerden,kuşakları adına (T.Tanyolun "*bizim kuşak*" dediğinde kendi arkadaşlarını

Her eğilim,kendi yazarlarından ve kendi yazarlarının ürünlerinden söz açarak,'Türk Edebiyatı' denilen bütünleştirici adlandırmaya bir yasallık kazandırmış oluyor.80'li kuşak bünyesinde yer alan şairler,kendileri için geçerli daha alt adlandırmalara ("genç Türk şiiri" deniliyor) taraf olmaya,bir anlamda uğruna kan ve can vermeye seve seve koşuyorlar! 80'li yıllarda yazıldığı varsayılan 'genç' bir şiirin varlığı veya yokluğu üstüne her türden spekülasyon, sonuçta 'genç' şairleri; egemen edebi söylemin 'genç' edebiyatçılara verdiği popüler ve dönemsel 'şair' kimliklerini yüceltmeye yarıyor.

anladığını anımsayalım) tafra atanlardan,'*yeni*' bir 'Türk' şiiri yazılıyor edasıyla caka satanlardan geçilmiyor.Düzen dergilerinde bol miktarda üretilen bu söylem ve jargon,ülke edebiyatı içerisinde yer alan bütün eğilimlerin,*aynı* ve *tek* bir edebiyatı ürettiklerine dair bir yanılsama doğuruyor.Her eğilim,kendi yazarlarından ve kendi yazarlarının ürünlerinden söz açarak,'Turk Edebiyatı' denilen butünleştirici adlandırmaya bir *yasallık* kazandırmış oluyor.80 li kuşak bünyesinde yer alan şairler,kendileri için geçerli daha alt adlandırmalara ("genç Turk şiiri" deniliyor) taraf olmaya,bir anlamda uğruna kan ve can vermeye seve seve koşuyorlar! 80'li yıllarda yazıldığı varsayılan 'genç' bir şiirin varlığı veya yokluğu üstüne her türden *spekülasyon*, sonuçta *'genç'* şairleri; egemen edebi söylemin 'genç' edebiyatçılara verdiği popüler ve dönemsel '*şair*' kimliklerini yüceltmeye yarıyor.

Bir söylemden daha fazla bir şey olmayan '*Genç Türk Şiiri*', bu söylemi üreten büyük kentli veya taşralı fraksiyonel eğilimlerin verdiği,*anonim* bir kuşak tanımı oluyor.'Genç Türk Şiiri' söylemi,sözkonusu dönemsellik (80'li yıllar) içerisinde yer alan genç' şairleri bir *aidiyet* duygusuyla genç Türk Şiirine bağlıyor,onlara bir kuşak bilinci(!), daha doğrusu bir kuşak şablonu veriyor,bu şablon genç' şairleri her fırsatta yüceltiyor ve kutsuyor,birbirlerinden çok farklı anlayışyana sahip 'genç' şairler (70'lerin militan şairleri ile 80'lerin liberal şairleri arasında,kuşak dayanışması adına zımni-örtük- bir ittifak kuruluyor!) belli bir tip kuşak adlandırması çerçevesinde *homojenleştiriyor*: Ülke edebiyatı,bir kez daha söylem olarak kurgulanıyor ve bu söylem (genç Turk şiiri) sözkonusu dönemsellikte (80'li yıllarda) tek bir ülke şiirinin yazıldığını ima ediyor; birbirlerinden çok farklı yerlerden (son kertede dünya görüşlerinden) gelen 'genç şairler,belli bir tip kuşak adlandırması içerisinde *anonimleştiriliyor* .Böylece,belli bir tip 'şair' varsayımına da bir mutlaklık ve yerleşiklik kazandırılmak isteniyor; kuşak bilinciyle(!) hareket eden,kendi kuşağının çıkarlarını kişisel çıkarlarının üstünde tutan,kuşak tanımına endeksli şablon ve adlandırmalar dışında kendisini *özgürce* ifade edemeyen bir 'şair' tiplemesi.Yukarda örneklediğim ***kuşak ruhu*** ve dayanışması içinde yer almayan 'tipsiz' ve dönemsiz şairlerin ise,neredeyse şairliklerinden bile kuşkuya düşülüyor,malum dergi sayfalarında adları telafüz edilmiyor ve kuşak (kadro) dışı bırakılıyorlar.Zaten onlar da *'genç'* bir 'Türk' şiiri filan yazmıyorlar,ki yazmasınlar!

3.

Görülüyor ki,her eğilim,kendine dair bir kavramsal düzey ile ulke edebiyatını *anlamlandırmaya* çalışıyor,ben de belli bir dünya görüşünden (artık biliniyor!) hareketle ve buna bağlı bir eleştirel tavırla,ülke edebiyatını anlamaya (farketmeye) çalışıyorum.Bu da benim en doğal hakkımdır! Ne yazık

ki,diğer eğilimler ile (onlar da kendilerini bilirler!) *aynı* ve *ortak* bir dili paylaşmıyoruz.Kaldı ki,ülke edebiyatı içerisinde yer alan düzen yanlısı diğer eğilimler ile *ortak* sorunlarımız da bulunmuyor: Varolan edebiyatı, bizzat bir **sorun** olarak ele almak yanlısı 'sol sosyalist edebiyatçılar için,ülke edebiyatı,keyifli bir *birliktelik* ve *kardeşlik* ortamı anlamına gelmiyor,tam tersine bir *mücadele* ve *çatışma* alanı olarak bilerek seçiliyor.Bütün bunlan bir kez daha söylemekle,Türkiye yi,bu kadim mücadeleler ülkesini,yeniden keşfetmiş olmuyorum.Öyleyse sorun ne? Ulke edebiyatının sorunlarını tartışmak için önümüzde sadece iki seçenek bulunuyor: Ya,büyük harfli ülke edebiyatı idealine ("Türk Edebiyatı") sadık kalmak,ya da bu idealize edebiyatı ("Edebiyatımız") ifade ettiğimiz egemen edebi söylemi,bu söylemin düşünsel ve ideolojik cerçevesini kendimiz için değiştirmek! Edebiyatı söylem olarak kurgulayan bir burjuva gelenekle,aynı *dil* ve *pratik* içinde yer almak,kesinlikle **sol bir tavır** olamıyor.Olamadığı da görüldul Türkiye'de üretilen edebiyatı,egemen edebi söylemle,bu söylemin duşünsel ve ideolojik çerçevesi ile tartışmak,topyekün 'Turk Edebiyatı'nı ve örnekledigim diğer jargon ve adlandırmalan bu tartışmaya taşımak, " *Edebiyatımız*" bünyesinde kendimize kalıcı bir yer ve pozisyon aramak; son onbeş yılın hegemonik ve egemen burjuva edebiyat kurumunun bilumum varsayımlarını geçerli kılmak üzere (üstelik sol kanattan) bir yasallık oluşturmak anlamına geliyor.Ki geldiği de görüldül 80 li yıllar boyunca sol edebiyatçılar,kendi bildikleri bir edebiyatı üretemediler,dayatılan ve *bilinen* burjuva biçimlenmeler (bütün bir kurumsallık) içinde,herkes gibi ve herkesten farksız homojen bir edebiyat ürettiler,kendilerini (ve birikimlerini) yaşanılan *döneme* uyarladılar,sonuçta tükenen de kendi *maddeci* özgullüklerinden başka bir şey olmadıl.Bu surece,sol edebiyatçıların yaptığı sözde estetik gizliden gizliye de *politik* katkıyı,ayrıca tartışmak gerekiyor.

> Dönem (80'ler), edebi üretim biçimi açısından açık burjuva edebiyatı özellikleri gösteriyordu.Burjuva edebiyatı,tarihsel süreçte kendini yeniliyor, giderek kendi kurumlarını,geleneklerini ve pratiklerini oluşturuyor,Türkiye'de üretilen edebiyat bazında,bunlara mutlak bir yerleşiklik kazandırıyordu.

Bütün bir tarihsellik *yükselen* burjuva edebiyatının lehineydi; sol edebiyatçılar kendi kavramsal tercih ve öncelikleri ile yazamadıklan gibi (sözcükler üzerindeki sansür nedeniyle) sözkonusu kavramsal düzeyi (marksist estetik) *yaşantılamak* olanağından da yoksun kaldılar. Oysa kavramlaştırmalar hayata geçirilmediği, pratik olarak da yaşantılanmadığı surece; sol edebiyat, hiçbir dönemde somut bir *gecerlilik* ve *yerleşiklik* elde edemiyor.Bu nedenle,80'li yıllarda solun *kesin* yenilgisi ve burjuvazinin *üstün* zaferi sözkonusu oluyorl P.Andersonun bir yerde yazdığı gibi: "*sınıf mücadelesi toplumsal değilse hiçbir şey olamaz...sosyalizme geçişi mümkün kılma yeteneğine sahip her asi blok..eğer sermaye toplumunun üzerine inşa edildiği maddi zenginliğin doğrudan üreticilerine yönelik bir çekim merkezine sahipse,ancak o zaman yalnızca bir muhalefet harmanı olmaktan daha fazla bir şeydir*" (P.Anderson.İn the tracks of historical materialism.London 1983- Belge Yayınları 1986)

Bu çalışmanın geçen bölümünde,konjonktüre,sınıf mücadelesinin durumuna ve politik güçler dengesine bağlı olarak hegemonik ve egemen bir statüye yerleşen burjuva edebiyatından söz açmıştım.Dönem (80'ler), edebi üretim biçimi açısından *açık* burjuva edebiyatı özellikleri gösteriyordu.Burjuva edebiyatı,tarihsel süreçte kendini yeniliyor, giderek kendi kurumlarını,geleneklerini ve pratiklerini oluşturuyor,Turkiye'de uretilen edebiyat bazında,bunlara mutlak bir *yerleşiklik* kazandınyordu..Dönup geriye baktığımızda,bu sureci, burjuva edebiyatının kurumsallaşmasının hegemonik tarihi olarak farketmek (çözümlemek) önem kazanıyor ve ne yazık ki bu sureç (80'li yıllar) sol kanat edebiyatı için yalnızca eşitsizlik üretiyor.Bir

onbeş yıl boyunca,dönemin edebiyat kurumunun ürettiği edebi biçimleri,gelenekleri ve pratikleri; ülkede üretilen edebiyatın somut *ta kendisi* ('Türk Edebiyatı') olarak benimsemek durumunda bırakılan sol edebiyatçılarn,kendi *özgül* ve *maddeci* edebiyatlarını,bir ilişki somutu olarak yaşantılamak olanağından da uzak ve yoksundular.Böylece,kaçınılmaz bir finalle,burjuva edebiyat kurumuna *eklemlendiler*! Hadi,P.Anderson'un deyişiyle "asi bir blok" olarak eklemlenseler gene iyiydi; edebiyatı söylem düzeyinde kurgulayan bir küçük burjuva gelenekle *ittifak* kurdular,dahası bu sefil geleneğin ürettiği tanım ve adlandırmalar ile *kendilerini* de ifade etmekte bir tehlike görmediler: 80 tarihli kuşağın içerden birer *üyesi* ve *sesi* oldular, daha da beteri; büyük bir hızla *muhalif* kimliklerini yitirdiler ve biçare anonimleştiler.Burjuva edebiyatı,ülkede üretilen edebiyatın somut kendisi olduğuna dair bir *bütünleştirici* yanılsamayı,her fırsatta ve her koşulda yeniden üretirken,böylesi bir tarihsel *süreklilik* ve *üçkağıt* peşindeyken, kişisel pratikleriyle bile olsa (asla toplumsal bir güç olarak değil!) sol edebiyatçıların; hegemonik burjuva edebiyatının (ülke edebiyatını tek başına temsil ettiğine dair) bilumum varsayımların bir *yasallık* kazandırmalar düşünülemezdi. Hemeyse: 80'li yıllarda yaptıysak affola!

Bize öğretilen -dün de bugün de- bir edebiyat var: Burjuva edebiyatı..Bu edebiyat,aslında bir *yok-edebiyat* anlamına geliyor.Ülke edebiyatı içerisinde yer alan birbirlerinden çok *farklı* ve üstelik birbirleriyle *kavgalı* eğilim edebiyatları,topyekün bir adlandırma ile 'Türk Edebiyatı' olarak telaffüz ediliyor. Türk Edebiyatı' da,hegemonik burjuva edebiyatının *tarihsizleştirilmiş* bir yeniden tanımlanması oluyor! Ben böyle bir tanımı,hemen şimdi unutmakta hiç bir sakınca görmüyorum; bu tanım yedeğinde bana verilen,sınıf vurgusu özenle atlanmış ve yoğun bir ideolojik *anti-kutupsallık* içeren ülke edebiyatı ("Edebiyatımız") anlayışını **red** ve **inkar** ediyorum. Bir de itirafta bulunuyorum: Hegemonya öylesine güçlü ki,bu yazının ilk iki bölümünde bir kez bile "*burjuva*" kategorisini kullanmadan,80'li yılların edebiyatını,bu kategori gölgesinde (hissettirmeye çalışarak) hikaye etmeye uğraştım,bu uğurda sayfalar dolusu yazmak zorunda kaldım,bunu yaptığımda bile (şimdi) burjuva edebiyatından değil de,benden kuşku duyulacağından eminim: "*İyi de kardeşim,sen bizim bildiğimiz edebiyattan bahsetmiyorsun ki?*" İşte bu saftorik anlayış nedeniyle, 'Türk Edebiyatı', Ortadoğu'nun Balkanlar'ın ve Avrupa'nın en *fetişist* edebiyatlarından biri durumuna getirilmiştir! Varolan edebiyat ortamına bir bakın lütfen,görebileceğiniz tek şey yüzer, gezer şair adları ve bu adlar çevresinde uçurulan ipe sapa gelmez pohpohlamalar,mide bulandırıcı yüceltmelerdir: Yok *'genç'* bir *'Türk'* şiiri yazılıyormuş,yok *'yeni'* bir *'Türk'* şiiri gelişiyormuş,yok antolojilere giremiyorlarmış,yok eleştirmenleri bulunmuyormuş vs. Hepsi de keyfe keder şeyler!..Bu tür savları ileri süren eğilimler,yalnızca kendi fiziki çevrelerini önemseyen,her fırsatta kendi gurup pratiklerini koruyan ve kollayan,kendi ürettiklerini 'Türk Şiiri' adına seçen ve ayıklayan,yalnızca kendilerini 'Türk Şiiri'ne layık bulan,birtakım sefil fraksiyonlardır.Bu eğilimlerin çıkardığı her dergi,birer **fetiş** üretim merkezi olarak çalışır durumdadır. Buralarda,belli bir söylem ve jargon ile 'Türk Edebiyatı' (aslında kendileri!) formule edilmeye uğraşılır,biricik ve sevgili *edebi pratik*leri de bundan ibarettir! Bu söylem ve bu söylemin verdiği edebi kimlik, estetik yaşantılarında bu arkadaşlara bir mutlaklık duygusu kazandırır,diğer (toplumsal,politik) kimliklerini yok eder,bunlar şair Celal, eleştirmen Tuğrul, olarak yaşarlar. Ve gerçekten de 'Türk edebiyatı' ,bugünlere, leylekler(!) tarafından değil,bu arkadaşlarca getirilmiştir..

4.

Uzatmıyorum: Bir önkabul olarak dilimize yerleşen ve kısaca *Türk Edebiyatı'* (Edebiyatımız) denilen bu popüler adlandırma; hegemonik ve egemen burjuva edebiyatının,80 koşullarındaki *kod* adından başka bir şey

değildir! Bu ülkede,sosyalistler tarafından üretilen edebiyat,'Turk Edebiyatı'nı temsil etmekle ('Turk' ibaresi adı altında uretilen bilumum burjuva varsayımlara bir geçerlilik kazandırmakla) yukümlü bir edebiyat değildir; bir farkla,ülke (Turkiye) edebiyatı içerisinde özgurce yer alabilen, sınıf aynmlı ve maddeci bir eğilim edebiyatıdır: Bu nedenle,kavramsal önermemiz **Türkiye Edebiyatı** olmalıdır..80'li yıllar boyunca bize verilen (bir anlamda öğretilen) her turden tanım ve adlandırmayı duşünce dunyamızdan uzaklaştırmak,hangi eğilimler urettilerse (kendilerini iyi bilirler!) onlara geri postalamak durumundayız.Bizzat ülke edebiyatını,kendi kavramsal tercihlerimiz ile yeniden ve *silbaştan* tanımlayabilir,bir marksist aydınlanma (postmodernistlere inat!) dönemine girebiliriz. Böyle bir çabada,yerleşik burjuva eğilimlerle aynı zemınde yer almamak,aynı dil kalıplanyla konuşmamak ve aynı kahrolası *edebi kimlikle* koyun koyuna yaşamamak birinci koşuldur: *Herkesin edebiyatı kendine!*. Varolan edebiyat kurumu külliyen reddedilmeli,surekliliği baltalanmalı ve her durumda zaafa uğratılmalıdır.Bu kurumsallık içerisinde yer alan kuçuk burjuva eğilimlerin **fetişist** çalışma pratikleri (kuşak masalları vs.) açığa çıkanılmalıdır.Bu eğilimlerin hangi tarihselliğin ürunü olduklan,çoğunun kendi geçmişlerine (hayatlarına) nasıl duşman kesildikleri, utopyalannın (dünya göruşlerinin) bile şimdi birer *kanlısı* oldukları ortaya konulmalıdır.Butun bunlar can sıkıcı şeylerdir,ama yapılmalıdır..

Bugün, sosyalistler tarafından üretilen edebiyatı yeniden *anlamlandırmak*, kendi kavramsal düzeyimizi yeniden gözden geçirmek ve *farklı, özgul, aynmı olan* kavramlaştırmalar da uretmek; hegemonik burjuva estetiğinin duşunsel ve ideolojik çerçevesinden,bir daha asla geri dönmemek üzere çıkmak anlamına geliyor.Kendi tanım içeriklerimize,değerler alanımıza ve sosyalist bilincimize sahıp çıkmalıyız, bu bir..İkincisi,dünyaya ve hayata bakışıyla kendi içinde tutarlı olan bir eleştirel *maddeci* yöntemi kurmak zorundayız.Bır nokta daha: Bunları yapabilmek,'Turk' edebiyat söyleminden kesin bir *kopuşla* mümkündur.Bizi bağlayan edebiyatın kavramsal adı da Türk Edebiyatı' değil,artık **Türkiye Edebiyatı**'dır.

(sürecek)

tovariş

Gecmişin anısına
geleceğe umutla.....

Bir oda:
Yerine kondurulmuş yabancısı yaşamın
soluk poster gölgeleri ısırılmış parmakaralan parmaklığında.
Dizi dizi çöp adamlar çöptenadamlar:beceriksiz çocukluğum
ve hala yeşil bir leke gözlerimde sıkılganlık
ve bir iz kaldı sebebiyle kartonhayatlar
yeşil,kırmızı,siyah.
yeşil ve siyah anlatımın;kırmızı kırmızı dışında kalanı yaşamın
pencerem,pencere,penceresi:kırık.
Dışarısı kış ve camlara vuran buğu yanılgısı
terlemiş iç çamaşırlarım

Başka bir oda
Sen geldin ve üstsüzsün çünkü gece çünkü yalnızız
bir uyum zamanı tenin çirkefe
şimdi yeşil şimdi siyah
şimdi kırmızı su yangını gözlerin
çünkü üstsüzsün kanın rengi suda yangın.

Bir alan:
Pencerem kırık
fail eskimiş bir ifade kadar önemsiz
şiddet:bir dalgınlık abartısı şaşkınlığına
ölümlü bir rüya sonrasıyla
seni bulma çabam kadar komik
oysa bu odanın bu kınklığın çöptenadamlara
kıpırdanışı alanlara alanlardan sarkan sokaklarla
eziyeti gavur niyeti mağdur ve kabul
bakışlarıyla insafsız ve insan
zaman'Korkma!sönmez bu şafaklarda darağaçları'
öyleyse bir kapak resmine kondurulmuş acıdır yüzün
taşınır bakışlarımla çünkü ağlamak içindir bütün köşebaşları
bütün köşebaşları da köksüz başların.

Gülümseme:
Eski bir sevgili tanıklığıyla adın
adın adımlarımla büyüyen yangın
'mesul-ü fail-ü mefta-ü-lün

İnatlanma:
Bulvar ses vermez geçit yasına
heykel önünde çelenk bakışlı kadınlar
havada hüzün dönümlü kuşlar
kanar ve kurtulur, bulunur ve yazılır:
Viladimir İlyiç Ulyanov Lenin!

İLHAN BAŞGÖZ

enver gökçe ile bir nice yıl*

senin emekçin olaydım
şen olası türküsü
Dost kokusu,dost selamı Türkiye
-E Gökçe.Yarım şiirlerden

Enver'le epeydir yazışamıyorduk.Mektuplarıma ya iki satırla karşılık veriyor,ya hiç vermiyordu. Son haberini Pertev Hoca'dan almıştım. Enver'i Huzur Evi'nde ziyaret etmiş. Oturup eski günleri anmışlar, benim de kulaklarımı çınlatmışlar. Enver iyi imiş, yaraları kapanmış. Ayten'in evine kadar yürüyormuş. İyimserlikle,umutla dolu, "Eğin Türküleri"ni yayına hazırlamaktaymış. Hoca böyle yazıyordu. Ben de, ne iyi, diyordum, yaza Ankara'ya varınım, Enver'i Huzur Evi'nden alır, Kocatepe'ye doğru yürürüm. Aramızda büyüyen sessizliği belki bu sefer kırarız. On beş yıl var ki, yani Enver hasta olalı beri, ne vakit buluşsak karşılıklı susuyoruz. Saatlerce iki söz etmeden bakışıyoruz.Enver eskiden de az konuşurdu. Ama hastalıktan sonra, bana öyle geliyor ki, Enver düşünemiyordu da.

"Eğın Türküleri" Enver'in üniversiteyi bitirme tezidir. Uzun zaman bulamadık, kayıptı. Sonra, onun el yazısı ile yarım bir kopyası benim arşivimden çıktı. Ben daktiloya çektim. Hoca bir önsöz yazacak, bir kitap olarak yayımlanacaktı. Bu tezin hoş bir hikayesi vardır. 1946 yılındayız. Dil Tarih'te ileri-geri, sağ-sol çatışması doruğuna çıkmış. Dernekler kuruyoruz, dergiler yayımlıyoruz, öğrenci seçimleri kazanıyoruz. Bakanlık emrine alınan "solcu" hocalarımız için toplantılar, mitingler, yazılar...Kimsenin ders çalışmaya ne vaktı ne isteği var. Ha babam etsek dunyayı yerinden oynatacağız kanısındayız. Gençlik. Enver üniversitenin son sınıfına gelmiş. Bir diploma alsın diye sıkıştırıyoruz. Belki diploması bir işe yaramayacak, nasıl olsa öğretmenlik vermeyecekler. Ama okulunu bitirememiş dedirtmek de istemiyoruz. Enver Eğin türkulerini tez konusu seçiyor. Bildiği türkuleri yazıyor; annesinden ve Ankara'ya göçen hemşerilerinden Eğin Elagözlüleri topluyor. Bır kısa önsöz, bir bibliografya. Tezi tamamlıyor. Ben Pertev Hoca'nın asistanıyım. Hoca'nın işinde nasıl titiz ve dikkatli olduğunu bılıyorum. Hoca hatır gönul tanımaz. Enver'e, "Bu tezi verme" diyorum, "uç günde yazılmışa benziyor".Enver dinlemiyor. Hoca nelerle cebelleştiğimizi bilmiyor muymuş? Türkü ile uğraşacak vakıt mi imiş? Biraz halden anlasınmış. Tezi götürüp veriyor. Ama Hoca halden anlamıyor. Enver'in tezini geri cevırıyor "Yaptığı işi cıddiye almasını öğrensinl" diyor. Enver bu yüzden bir yaz bekledı. Tezi yeniden yazdı ve universiteyi gecıkmelı bitirdi.

*Bu yazı daha önce Nisan 1982 de Yazko Edebiyat'ın 3. cilt, 18 sayısında yayımlanmıştır. İlhan Hocanın isteği üzerine tekrar yayınlıyoruz.

Amerikalıların Hindi günuydü. Geçen ayın 26sı filan. Üniversitem kapalı. Uçakla da olsa, Türkiye'den buraya gelen gazeteler, ancak 5-6 gunde gelir. Aklıma nerden esti bilmem. Kitaplığı uğrayıp Türkçe gazetelere bakmak istedim. Epeydır gazeteyi her elime alışta korkuyorum. Kötü haberler geliyor memleketimden. Bizim kuşak "göç davulunu" vurarak, teker teker dunyadan ayrılıyor. Geçenlerde Asım'ın ölum haberini okudum. Bu değerli aydın, ömrunü, ekmek parası kazanmak uğruna harcadı. İki satır yazamadan göçtü. Son mektubunda Pertev Hoca "kocadık İlhancığım" diyordu. Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasında Enver'in resmini gördüm. İyilik haberlerine öyle inanmışımki, illun, belki bir kitabı filan çıkmıştır diye duşundum. Meğer ölmuş Enver. Qurbetteyim. Dalgın dalgın yolları arşınlamaktan başka bir şey yapamadım. Cenazesine katılamadım, tabutunu tutamadım Enver'in, toprağının önünde saygıyla eğilemedim. Bundan olacak, Enver ölmemiş gibi. Eskisinden daha diri, daha canlı bende. Haftalardır hep onunlayım.Qunduz hayalımde, gece düşumde. Böyle ölüm mü olur? "Ne canibe gitsem bile peşimde."

Yıl 1940. Dil Tarih'teyim. Dil Tarih dedikleri bir büyük yapı, bir şanlı yapı. Turk dili kitaplığının önünde Enver'le karşılaşıyoruz. Qözluklü, bana bakarak kısa ve tıknaz. Bıyıklan ile gülen, tatlı bir oğlan Enver. O vakıt bır gözunun takma olduğunu bilmezdim. Şuna bak, bugun bile neden olduğunu bilmiyorum. Sormayı akıl etmemişim. Ama bu yüzden Enver çürüğe çıkarıldı, askerlik yapmadı. Eğinin Çit köyundenmiş. Ben de Qemerek'tenim. Edebiyat oğrencileriyiz. Dilimizde Karacoğlan, Yahya Kemal, Orhan Velı, Mehmet Akıf birbirine dolaşık. Hemen kaynaşıyoruz. On yıl Ankara'da içtiğimiz su ayrı gitmeyecek. "Kalem yazmaz bir nice sevda." Umutlann, acıların, deli gibi sevınmelerin ve zulumlann içinden beraber geçeceğiz. 1950 yılında yollanmız ayrılana kadar, her Allahın gunu, ya Enver benim kapımın "faılatun"ün, bir uzun bur kısa ve iki uzun darbesi ile vuracak, ya ben onunkini. Tıkırtılardan gelenin kim olduğunu anlayacağız.

1940 yılının başlarındayız. Kocatepe o vakıt küçuk ve şirin bir ağaçlık. Baharda ılık toprağın ustune oturdun mu, bozkırın Ankara'yı çevreleyen tepelerini yemyeşil görursun.Daha gecekondular konmamış bu tepelere. Agaçların dibine uzanıp Enverle Dağlar ve Rüzgar'ı okuyoruz. "Burda bahar açmıyor, / yıldızlar ışık saçmıyor, / geçmiyor gunler geçmiyor." Enver Qökçe halk türkülerini iyi bilirdi. Kuçuk ama tatlı ve dokunaklı bir sesi de vardı. Cok ùstelersek bize Eğin Elagozlulerl söylerdi. Uzun nefes isteyen bu gurbet türkulerini sürdüremez, sıgara içtığından nefesi tez kesilirdi. Ancak Enver'in sanatında halk şlirinin etkisi doğrudan olmadı. Araya Sabahattin Ali'nin bu küçuk, ama içli koşmalan girdi. Enver bu koşmaları çok severdi. Qörduki, çağdaş bir yazarın dilinde koşma, dıyelim, hapishane duygulannı yolunca anlatmada işe yanyor. İlk koşmalarını Enver bunun üzerine yazdı. Bunlar köy insanını fukaralığını, çaresizliğini yansıtan kısa şiirlerdi. Yakın zamanlara kadar bunlardan bir iki dörtluk aklıma gelirdi. Şimdi hiçbirini çıkaramıyorum. Ama bu koşma taklitçiliğinden Enver tez sıyrıldı. Sonra yazdığı şiirlerde, bu ilk denemelerinden imgeler, söz kalıplan yer alacaktır. Enver koşmayı terk eyledi ama, halk türkusünun yalın anlatımını ve arı Türkçesini bulmuştu bir kez. Bu kaynağı sanatında sonuna kadar kullandı. Bitirme tezini Eğın türkülerine ayırdı. Dede Korkut hikayelerini bugunkü dille yeniden yazdı. Birkaç da masal yayımladı. Yeri gelmişken söylemelliyim: Benim, Salim Şengil'ın çocuk kitapları dizisinde yayımlanmış masal kitaplarım vardır. Bunlarda İlhan Dumanoğlu takma adını kullanmıştım. Onlardan biri *Öksüz Oğlan*'dır. Bu kitaptaki "Usta Nazar" ve Şehzade ile Üç Turunçlar" başlıklı masalları Enver yazmıştır. Tümden onun kaleminden çıkmadır bu masallar. Bu dizinin butün kitapları yanımda yok. Onun için tek tek tarayamadım. Belki öbür kitaplarda da Enver'in masalları vardır. Salım bilir bunları. Enver'in eline üç beş kuruş geçsin diye, bunları benim kitabıma koymama ses çıkarmıyordu.Birisi bu masalları okursa, Enver'in kalemınden çıkan-

larla, benim yazdıklarımı kolayca ayırabilir.

Kocatepe ondan sonra bizim uğrak yerimiz oluyor. Nice kitapları, daktilo edilmiş çevirileri ve broşürleri orada, Enver'le birlikte okuyoruz. Hepsini Enver bulup getiriyor. Nerden buluyor diye sormuyorum. Kitaplıklardan almadığı belli.

İki yıl evvel yeniden geçtim Koacatepe'den. Enver'i ziyaretten dönüyordum. O güzelim park yok. Yerine lök gibi bir cami oturtmuşlar. Bu beton yapı yalnız ağaçları ve ılık toprağı ezmemiş, çevresindeki evleri de yerle bir etmiş. Hiçbirisine nefes aldırmıyor. Cami dediğin bir ince yapıdır. Çevresindeki evleri, ağaçları, çeşmeleri ve meydanları ellerinden tutar da yüceliklere doğru sürükler. Bu caminin dört yanını gez, ne kapısı belli ne bacası.Hapishane penceresine benzeyen gözlerini belerte belerte, taaa Ziya Gökalp Caddesinden geçen insanların üstüne üstüne abanıyor.

1942 yılına Enver'le Divan şiiri delisi olarak giriyoruz. Hocamız Abdülbaki Gölpınarlı. Yeşile çalan saçları ve edalı yürüyüşü ile Baki Hoca coşkulu bir adam. Sınıfımızın çoğunluğu kız. Baki Hoca kızlara ateş püskürür, derste hep onlara taş atar. Bunun nedenini o vakit bilmiyoruz. " Gelmeyin benim dersime," diyor, " alim mi olacaksınız, sanatkar mı olacaksınız?" Yanlardan bir ses karşılık veriyor: "Neden olmayalım, Hocam?" Baki Hoca karnını şişirerek gebe taklidi yapıyor: "Kızım çatlarsınız, kızım patlarsınız, kızım ikiye ayrılırsınız da ondan." O vakit Enver'le dehşetli gülmüştük. Halbuki bu kız arkadaşımız bugün aynı fakültede profesör.

Baki Hoca iyi şiir okur. Aruzun ezberlemeyi ne kadar kolaylaştırdığını bilmiyoruz daha. Baki Hoca'nın bu kadar şiiri aklında tutmasına şaşıyoruz. Bir dersimizi Nef'i dolduruyor: "Bir elde lale renkli kadeh, bir elde sevgilinin büklüm buklum zülfü:. Elbet "nesim-i nevbahar" da eksik değil. Başka bir gün Fuzuli'nin hasta sevi'si ile doluyuz. "Bu kırılmış gönülde keşke bin tane can olsaydı da, her biriyle sana yeniden, bir defa daha, kurban olsaydım." Sonra Baki geliyor, "Kılıç gibi yeryüzüne taraf taraf, saldın demir kuşaklı cihan pehlevanları". Divan şiirini seviyoruz. Ama Nef'i'nin böburlenmesi, Baki'nin gumbürtülü sesi, Fuzuli'nin umutsuz sevgisi bizi pek sarmıyor. Sonra Nedim gelip baş köşeye oturunca iş değişiyor. Nedim tepeden tırnağa İstanbul. Nedim hovarda adam. Sevgisinde de insan üzüntüsünde de. Üstelik İstanbul Türkçesini çok iyi biliyor. Halk şiirine de yakınlığı olmalı. "Bildiğini elden koma" diyor, "Ay aydın hesap belli" diyor. "Tepeden tırnağa dek" diyor, "Baş uzre yerin var" diyor. "Gönlü su gibi aktı" diyor. Onun, "Serimde gene bir dağı heves, bağrımda başım var" diye şiire girmesi bana hep Yunus'u hatırlatmıştır. Nedim'e bayılıyoruz. O vakit Nedim Divanı daha yeni yazı ile yayımlanmamış. Eski yazı ile olanları da ele geçirmek zor. Bulunsa bile ateş pahası. Ben tutup Nedim Divanı'nı, baştan sona, yeni yazıya çekiyorum. Koca bir dosya oluyor, bir zaman Nedim'in dilinden konuşuyoruz: "Bir iki peymane ile etti sergerden bizi, ah o sahpa atıcı, akıl alıcı kafir kızı", "Dahi bir yıldır yanından ayrılalı dayesi, sevdiğim gönlüm sürüru, ömrümün sermayesi", "Pek rica ederim unutma güzel başın için" Nedim bu kadar tatlı konuşan adam. Şu kadar yıl sonra bile aklımdan çıkmamış. Kendimi zorlamasam sayfaları Nedim'in şiirleri ile dolduracağım. Nedim'i bugün de seviyorum. Enver de severdi. Bir iki gazel yazdı. Bir gazel de ben yazdım. Şimdi aklımda yalnız bir dize'nin sonu var "iman mı var, ne soran?" Elbet de, olmayan bir sevgiliye yazılıyordu gazellerimiz.

Divan şiirinin etkisi Enver'de kolay sezilmez. Bunun nedeni genç kuşakların Divan şiirini iyi bilmemeleridir. Halbuki, bu şiirin ses ve söz dunyasını iyi tanıyanlar, Enver'in bu yanını anlamakta güçlük çekmezler. Enver "gönlümüzce", "evvel madde, ahir fikir", "şol aşkı bilmezlenenler", "hayal etmesi zor", "ben berceste mısraı buldum" derken sadece Divan şiirinin usta söyleme geleneğini yansıtmaz, onun sözcükleri ile de konuşur. Divan şiiri Enver'e sözcükteki şiir yükünü bulmada çok yardım etti. Bir bilmece oyunu kurmuştuk.

Divanlan tarar, karşıdakinin görmediği, bilmediği bir çiftdize (beyt) ayırırdık. Ondan en güzel sözcüğü çıkarır, birbirimizden bu sözcüğü bulup yerine oturtmasını isterdik. Aruzun yardımı ile oraya yakışan bir sözcuk bulmak kolay olurdu. Ama tek bir söz vardı ki, o gelip, yüzük kaşı gibi yerine oturmadıkça, "şah beyit" şahlığını bulamazdı. Burdan yola çıkıp, şiir yükü yoğun sözcükler aradık. En çok pınar adlannda bulduk. Alım'pınan, Gulüm pınan, Kekık pınan, Yavşanlı pınar, Kanlı pınar... Bunlan yan yana koymak bile coğrafyamızdaki guzelliği görmeye yetiyordu. Enver'in şiirine "Aydın tütün tarlalan, Manisa bağlan, Karadeniz'in Rumelikan tütünü" bu aramadan geçerek gırmiştir.

Fıkir gelişmemiz bizi Divan şiirine karşı çıkardı. Ama bu şiirin çiftdizelerini hep sevdik. Onlarda insan duygulannın bulunmadığı savı doğru değilder. Pek ince ve pek güzel anlatılmış insan duygulan bu şiirde vardır. Ama her şairde beş on çiftdize. Sayıları çok değildır. Bundan başka, büyuk Divan şairleri usta söylemenın, sözü şiire çevirmenin gizine ermişlerdır. Genç kuşak sanatçılan bu şiiri sadece okumalı ve anlamalı değil, nicelerini ezber de etmelidir. Ben uzaktan elime geçen bir şiiri okuyunca şairinin Divan edebiyatını bilip bilmediğini kestiremiyorum. Bilenler daha yumuşak daha kıvrak söylüyorlar sözü.

1945 yılı idi.Baki Hoca Divan Şiirini abartmalı biçimde yeren bir kıtap yayımladı: *Divan Edebiyatı Beyanındadır.*Bu edebiyatı çok iyi bilen birisinden gelen kitap, bizi etkiledi.Divan şiirinden artık söz etmez olduk. Zaten o yıllarda Dil Tarih'in koridorlarında başka bir güçlü şiir dalgası esmeye başlamıştı. Bursa Hapishanesi'nden geliyordu.Nazım Hikmet ilk şiirlerindeki soyut havayı bırakmış, *Memleketimden İnsan Manzaralarına* eğilmişti. Her gelen şiirini ezber ediyor, dikkatle kopye ederek saklıyorduk. Divan şiirinin selvi boylu güzelleri, bizim dilimizde de yerini, Arap kısrağının üstünde taze, yeşil selvi gibi, ince uzun duran "yiğitler"e bıraktılar. Nazımın şiiri Enver'i şaşırttı. Yaptığı işe guvenini sarstı. Uzun zaman şiir yazamadı Enver. "Usta her şeyin en iyisini söylemiş, başka ne yazılır artık?" diyordu. Bu duralama ne kadar sürdü bilmiyorum. Ama bu eziklikten Enver'i Dede Korkut Kitabı'nın kurtardığını biliyorum.Pertev Hoca askerden dönmuştu. Halk Edebiyatı dersleri veriyordu. Tutuk bir konuşması vardı. Başladığı cumleleri bitiremeyecek gibi gelirdi bize. Ama her dersin sonunda ne kadar yeni şeyler öğrendiğimize şaşardık. Ustelik de hiçbir cümlesini yarım bırakmadı. Enver'le masal derlemeye giriştik. Sonra Sabıt Müdami'den, Dursun Cevlanı'den halk hikayeleri yazıyor, Fakultede bir halk edebiyatı arşivi geliştiriyorduk. Bu çaba bize masalın, tekerlemenin, halk hikayesi anlatımının dilini ve deyimlerini tanıttı. Dede Korkut'u Enver o vakit okudu. Sanatçı sezişi ile hemen ondaki yinelemenin,iç uyakların, arı Turkçe'nin ve bir destan soluğu içinde verilen yalın insan duygulannın tadına vardı, Yeniden şiir yazmaya koyuldu.

Enver Gökçe Halk şiirinden Divan şiirine, Nazım'dan Dede Korkut'a, masaldan tekerlemeye kadar uzanan bu bireşimi 1943'lerde tutturdu. Şiir yuku yoğun sözcukler seçmede, bunlan dizelemede, destelemede Enver bu geleneklerin hepsinden fayda gördü. Ustaca söylemenın yoluna gırmişti. Daha 23 yaşlarındaydı. Verimli şiir yazma yılları ancak 7 yıl sürdu. Sanatını daha da geliştirecek, en olgun eserlerini verecek çağa gelmişti. Harbiye mahpusuna düştüğü vakit 30 yaşında idi. Yazık ki böyle başlayan ve uzun süren çileli hayat ve hapislik Enver'in yalnız sağlıklı yaşamasının değil, şiir ve sanatçı hayatının da sonu oldu. Onun 1960'dan sonra yazdığı şiirleri ve söylediklerini okudum. Hiçbiri Enver değil bunlann. Çalışamayan, okuyamayan ve en kötüsü artık düşünemeyen bir adamın kesık kesık sözleri bunlar. Enver'i genç yaşında budadılar.

Aramızda Enver'in şair olarak tanınması, sevilen ilk şiirini yazması ve dizelerinin dilimize duşmesi 1942'lerde oldu. Muzaffer Şerif Amerika'dan dönmüş, tDil Tarih'te sosyal psikoloji dersleri vermeye başlamıştı. Tanınmış bir Amerikan üniversitesinden pek parlak bir doktora almış, Amerika'da kalma önerilerini elinin tersiyle iterek memleketine dönmüştü. İzmir taraflarından, genç, efe yapılışlı bir adamdı. Hoca - öğrenci ilişkilerinde Amerikan eğitiminin en tatlı yönünü almıştı. Bize arkadaş gibi davranıyordu. Enver ile derslerini izliyoruz. Hoca bize duymadığımız deneylerini anlatıyor. Amerika da bebekleri toplamışlar. Kıskançlıktan, sen-bencilikten, döğuş-çekişten uzak bir çevrede yetiştirmişler. Çocuklar bu kötü duyguları bilmeden yetişebiliyorlarmış. İnsanoğlunu doğuştan kötü sayan görüşler doğru değilmiş. Bu duygular insana yetiştiği çevreden geliyormuş. Üstün ırk diye birşey yokmuş. Biz o vakte kadar sosyoloji adına, yarım yamalak, Durkheim okumuşuz: Klanlar birleşir boy olur, boylar biraraya gelir aşiret olur, aşiretler birleşir millet olur. Millet dediğin bir maşeri varlıktır. Ne demek olduğunu şimdi bile anlamadığım kuru bir ezberleme. Ama Muzaffer Hoca bize yeni bir bakış açısı veriyor. Öğrendiklerimizi hemen çevremize aktarıyoruz. Günlük sorunlarımıza yeni deneylerin ışığında bakmaya başlıyoruz. Hocanın dersleri dolup taşıyor. Eski felsefe ve mantık doçentleri derslerinde öğrenci bulamaz oluyorlar. Hocamızı muhbirliyorlar. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Ankara ve İstanbul'da örfi idare vardı. Hocamız örfi idarece tutuklanıyor. Sefer'de, Asım'da, Nabi'de beraber hapse atılıyorlar. Olay en çok Enver'i vuruyor. Uykularını yitiriyor Enver. Ne vakit Enver'e uğrasam sigara tablasını izmaritlerle dolu buluyorum. Geceden kalma. Enver'i uyku tutmadığı belli. Bir gün Dil Tarih'in kantininde karşılaşıyoruz Yürüyelim diyor. Bana hoca ve arkadaşlar için yazdığı bir şiirini okuyor.Bu şiir de Enver'in kaybolan şiirleri arasındadır. Ama ben aklımda kalan yerlerini YAZKO4ya yolladım. Şiir "Sizden uykusuz geceler boyunca içtiğim sigara paketlerinin acısını alacağım" diye biter. Ben tanığım bu uykusuz geçen gecelere.

İki ay sonra Muzaffer Hoca'yı ve arkadaşlarımızı salıveriyorlar. Suçlu değillermiş. Sonra öğreniyoruz ki, Hoca hapiste iken Amerika'dan bir davet almış. Kendisine profesörlük vererek onurlandırıyorlarmış. Bir gün derste idik. Hocayı çağırdılar. Geri döndü."Çocuklar kusura bakmayın, kıramayacağım birisi çağırmış, dersi kesmek zorunda kalıyorum" dedi. Meğer devrin Cumhurbaşkanı İnönü çağırıyormuş. Kendisine profesörlük ve kürsü başkanlığı verilmesini önermiş, Türkiye'de kalmasını önermiş. Divan şairinin dediği gibi "Mesihi, gökten insen sana yer yok, yürü var gel Araptan ve Acemden" Hoca çok kırılmıştı. Kalmadı. Karlı bir Ankara gününde havayollarının otobüsü ile Muzaffer Bey'i Amerika'ya yolcu ettik. Otobüste Enver Eğin Türkuleri söylüyor, "Gurbete gidişimdir", biz de kavuştakları tekrar ediyorduk. "Oy nana na . Hoca Amerika'da çalıştığı bilim dalının sayılı isimlerinden biri oldu. Onun deneylerini ve kitaplarını okumadan sosyal psikoloji öğrenilemez. Şimdi emekli. Ama kırgınlığı bir türlü geçmedi. İki mektup yazdım, bir de telefon ettim. Görüşmenin yolu yok. Evinde Türkiye'den söz ettirmiyormuş. Kırgınlığın bu kadarı da olrmu?Yıllar sonra İndiana Üniversitesi'ndeki derslerimden birinde idi. Okul yeni açılmıştı. İlk derse giriyordum. Ön sırada kısa boylu, bembeyaz tenli, kara kaşlı, kara gözlü bir kız oturur. Rengi bu kadar açık olmasa Anadolu'dan bir kız diyeceğim. Kaşının gözünün karasında bizden bir sıcaklık var. Adını soruyorum. Ann Şerif demez mi? Babanızın adı da Muzaffer Şerif değil mi, diyorum. Kız şaşırıp kalıyor. Kızcağız nereden bilecekti bir karlı günde babasını Eğin Türkuleri ile uğurladığımızı.Ann'ı Türk kulturü ile ilgilendiremedim. Japonca öğrendi. Nerde şimdi kim bilir?

Enver'le yollarımız 1949 yılında ayrıldı. O İstanbul'a gitti. Ben Tokat

Lisesi'ne öğretmen atandım. Birlikte geçirdiğimiz bu yılın bir tek günü Enver'siz değil. Halkevlerinde beraber çalışıyoruz. Ülkü dergisinde beraberiz. Ant'ı, Yağmur ve Toprak'ı çıkaranların içindeyiz. Hiç unutamam, birgun Antın kurşunlarını taşıtacağız Yazılar dizilmiş, bir hamal arıyoruz. Ulus Matbaasına gidecek. Kime sorsak matbaanin yerini bilmiyor.En sonunda biri ben biliyorum, diyor. "Matmane değil mi, urus matmanesi". İster misin adam yazılan yuklensin Urus Sefaretinin kapısını çalsın. Bunu size yolladılar desin. Ondan sonra sen ayıkla pirincın taşını.! Uzun zaman şaka konusun oldu bu Enver'le aramızda. Haa, matmane, Urus matmanesi, der gülüşurduk.

Başka bir gun Kayaş'ta Enver'le ekın biçiyoruz. Turkiye Gençler Derneğinin uyeleri ile beraber. Kızılı erkekli yetmiş kişi, fukara köylulerin ekinini biçip kaldırmaya kararlıyız. İçimizde ekin biçmeyi, orak tutmayı bilen bir enverle ben varız. Ama gun devrilirken gene de koca tarlayı bıçip deviriyoruz. "Gelecek hafta da bizim tarlaya buyurun", diyenlerin sözlerini hiç unutmam. "Siz gerçekten enstitü talebesi misiniz?"

Bir gün Dil Tarih'in konferans salonundayız. Pertev Hocanın üniversite konferans serisinde bir konuşması var. Ama bilim duşmanları toplanmışlar, gelip konuşmayı basacaklar, hocayı dövecekler diye duyuyoruz. Haberi arkadaşlara duyuruyoruz. Salonun ön sıraları bizlerle dolu. Kalabalık geliyor ama konuşmayı iptal eden Rektör Azız Bey'in odasına yöneliyor.Olmadık kötulemelerle rektörü işinden çekilmeye zorluyorlar. Oda bir kağıt imza ederek çekildiğini bildiriyor. Böylece yakasını kurtarıyor. Ertesi gün olayın en akıllı yorumunu Hukuk Fakultesi hocalarından Vasfi Raşit Sevig yapıyor.· "Şevket Aziz Bey buyuk bir fırsat kaçırdı. Bağımsız universiteyi korurken ölecekti. Böyle ölum fırsatı kimsenin eline bir daha geçmez". Suçlular cezalanacakken, Milli Eğitim Bakanı Sirer hucuma uğrayanları suçluyor, Fakultemizde üç hoca bakanlık emrine alınıyor. Ama bağımsız üniversite organları direniyor. Hele İstanbul Üniversitesi uyeleri hiç başeğmiyorlar. Hocalarımız yeniden kürsülerine dönuyor. Kantinde düzenlediğimiz bir törenle bunu kutluyoruz. Gecenin ilerlemiş bir saatinde, masaların birinden bir se yankılanıyor. Enver'le ben Plevne türküsunu gunun koşullarına uyarlamışız: Tuna nehri akmam diyor, etrafımı yıkmam diyor, şanı büyük Pertev Hoca, Dil Tarih'ten çıkmam diyor" Bu türkünün kalabalıkların diline duşmesi o yıllarda başlar. 27 Mayıs'ta Kızılay'da yeniden duyulacaktır.

Yıl 1947 sanırım. Enver Gençler Derneği Davasından tutuklu. Mahkemedeyız. Akıllı, olgun ve taraf tutmayan bir yargıç var. Celil Cevherlioğlu. Tanıkların hepsi ellerinde kağıtlarla geliyor. "Papağan gibi kendilerine yazdırılanları okuyor. Yargıç durumun farkında eline her kağıdı alını tesliyor. "Koy bakalım cebine o kağıdı. Tanık yazdınları değil, bildiğini söyler. diyor. Kağıt gidince söyleyecek birşey kalmıyor tabı. Fakulteden tanıdığımız bir arkadaş Enver'i suçluyor. "Ben türkçüyum, ben milliyetçiyim" filan gibi şeyler söyluyor. Yargıç Enver'e soruyor. "Ne dersin Enver?" Enver karşılık veriyor: "Sayın yargıç, bu tanığa, bu milliyetçi ve Turkçü tanığa lutfen sorun. Turk grameri dersinden sınıfta dört kere kaldığı için fakulteden kovulmuş mudur, kovulmamış mıdır?" Salon guluşmelerle doluyor.

Başka bir gun fakültenin önunde yuruyoruz. Ben uzun, Enver kısa ve tıknaz. Yapısı Enver'i andıran bir Turk Dili hocamız var. Yanımıza geliyor ve nukte yapıyor. "Çocuklar yanyana gelmişsiniz de 10 numara olmuşsunuz" Hocayı pek sevmeyiz. Enver karşılığı yapıştırıyor: "Siz de yanımıza geldiniz yuz numara olduk hocam".

Enver az konuşurdu. Ağır adamdı. Ama eskilerin "nüktedan" dediği insanlardandı. Sırası geldiğinde taşı gediğine koyardı. Bu ağırlığı yüzunden hiçbirzaman Enver'in iç dünyasına giremedik. Bızımle hep şiirleri ve yaptıkları ile konuştu. Bu yuzden uykusuz geceler boyunca, nelerin çilesini çektiğini ben de bilmem. Haftalar geçer ablası, ablası ve yeğeni ile bir söz konuşmazdı. Eve konuk gibi girer çıkardı. İçinde devrilen dunyalardan, yeniden kurulan dunyalardan kimsenin haberi olmazdı. Çevremizde genç ve guzel kızlar vardı.

Enver i beğenirlerdi de. Enver in ciddi bir sevgilisi olmadı. Başından sevda geçmediğini biliyorum. Elinin bir kadın eline değmediğinden de kuşkum yok. Enver kendisini daha büyük davalara adadı. Bir ara Mukaddes adlı bir arkadaşımızı tutkun görundü. Ama dilindeydi. Her sabah karşılaşınca şaka yapardık. "Bugün sevgilimi gördüm. Beni seviyor." "Nereden anladın Enver?" "Bana günaydın dedi." Kızın bu sevgiden elbet haberi olmadı. Bir komşusu vardı Enver in. Pek tanınmış bir adli tıp profesörü.Adamcağız bir kalp hastalığı geçirince eskiden solcu olduğunu anımsadı. Ufak tefek bir kızı vardı. Kız sık sık Enver'e uğrardı. Bir iki defa da Gençlik Parkı'na doğru yürüdüklerini anımsıyorum. Ama bu iş de orada bitti. Enver'in başında Hapis, işkence ve sürgun yelleri esiyordu. Enver in ruh çöküntüsüne düşmesinde bu suskunluğun, bu içine kapanmışlığın yeri olduğunu çok sonraları anladım. Dışına dönük, duygularını paylaşır bir insan olsaydı, çektiklerinin içinden belki yıkılmadan çıkardı.

Enver'le 1953 yılında bir daha karşılaştım. Sansaryan Hanı'nın 3 numaralı odasında. Enver duvar yazıları olarak karşıma geldi. El yazısından hemen tanıdım. Eline nereden kalem geçirmiş de yazmış bilmem. Belki de ifadeni ver diye yazmışlardır. O da fırsatı kaçırmamış yazmış duvara. " Bu dünyayı seninle sevmişim ben, benim sensiz bu dünya neyimdir ey dost!" Sonra İnce Memed türküsünden bir dörtlük: "Yüce dağ başında bir koca kartal/Açmış kanadını dünyayı örter/Bazı yiğit vardır ölumden korkar/ ben korkmam yolumdan er geç yolumdur. Enver orada olmalıydı.Kapıya failatün le vurdum. Biraz sonra 12 numaradan da kapıyı aynı ölçüde vurdular. Enver'in 12 numaralı hucrede olduğunu böylece öğrendim. Bir de Divan Edebiyatı'nın işlevi bitmiş derler! Ondan sonra Enver 5 yıl hapis yattı. Romatizmaları eskiden de vardı. Ama hapiste iyice arttı. Enver hapisten posası çıkmış bir insan olarak çıktı. Artık yaşamayacaktı. Onun en çileli yılları ondan sonra başladı. Ben de bu yıllarda Turkiye den ayrıldım.

Enver'de kötü haberler geliyordu. Yürüyemiyormuş, pantolonunu çekemiyormuş. Kışın Çit Köyü ne dönüp eski evinde vakit geçiriyor, yazın İstanbul'da ya Sirkeci otellerinde, ya İhsan'ın yanında kalıyormuş. Dostlarının çoğu aramaz olmuşlar. Yazamıyor, okuyamıyor, iş göremiyormuş. 1967' de Turkiye ye dönüşümde ilk işim Enver'i aramak oluyor. Yusuf Atılgan'ın evinde kalıyormuş, evi de Yaşar Kemal biliyormuş. Yaşar'a uğruyorum. Enver'in odasına varıyoruz. Enver bir yatağına bağdaş kurmuş oturmuş. Yatağın yanında, yerde bir sigara tablası var.İzmarit dolu. Geceyi gene uykusuz geçirmiş olmalı. Kucaklaşıp ağlaşıyoruz. Enver sandığımdan da kötü. Elleri titriyor. Ayağa kalkamıyor. Kalksa ayakta duramıyor. Enver bitmiş. Karşılıklı oturup bakışıyoruz. Olanlardan ben suçluymuşum gibi geliyor. Birkaç cumle ya buluyor konuşacak, ya bulamıyoruz. Her şey ne kadar değişmiş. "Enver, pul dari, ya ne kardeşim" diye bile soramıyorum. Parası var mı anlamına gelen bu Farsça sözü Enver'le, her biraraya gelişimizde birbirimize sorardık. Elimizin pek para gördüğü olmazdı ama, kimde bir kahveye oturacak, yahut bir keşkülllu dondurma yiyecek kadar para varsa, gerisini düşunmez,soluğu Samanpazarındaki bir tatlıcıda ya da bir kahvede alırdık. Enver'e para bırakmak için türlü çeşitli yollar anıyorum. Ertesi gun Sirkeci'de buluşmak üzere ayrılıyoruz. Sirkeci'de bir lokantadaya giriyoruz. Enver yürüyemediği için başka biryere gidemiyoruz "Bunlar halkçı değil balıkçı kardeşim" diyor. "Sen burda olsan ben bu hallere duşmezdim" diyor. Belli tutunacak bir dal anıyor. Bu "balıkçı" sözü bize Talibi Coşkun'dan geçmedir. 942-943 yılları olacak. Talibi yi Halk Partısı'nin ileri gelen şairleri Ankara'ya çağırıyor. Talibi zehir dilli bir şair.Sazı yok ama sözünü hiç esirgemez.Onlara yergilerini ve taşlamalarını okuyor. Hoşlanmıyorlar bu şiirlerden. Talibi ile bir ilgileri kalmıyor. Talibi Altındağ'da bir oda tutarak bir zaman Ankara da sürundu. Pazar yerlerinde tek yapraklı destanlarını satarak geçinmeye çalıştı. Bir gün Ülkü dergisine geldi.

Enver'le oradayız. Uzun boylu dert yandı. Sonra dedi ki: "Beyim bunların hiçbiri balıkçı değil hepsi balıkçı Suyun başına oturmuşlar, balığın büyüğünü yakalamaktan başka birşey düşündükleri yok!3 Enver'in evinde peynir ekmek yiyerek, onun fasulye turşusunu paylaşarak sanat hayatına atılanl nice dost şimdi köşebaşlarındalar. İyi de para kazanıyorlar. Ama Enver'e Yusuf Atılgan bır oda göstermese, Enver hasta başı ile bır yer bulamayacakmış.

Enver'ın kötü yılları ölümune dek sürdü. Son birkaç aydır, iyilik haberlerine alıyordum. Ama iyi günlerini ben gormedim. 1970 yıllarının sonuna doğru sanat çevrelerimiz Enver'i yenıden `buldular. Eski dostlan geç de olsa O'nu hatırlar oldular. Şiir kıtapları, çevirileri basıldı. Enver'in eline para da geçer oldu. Ama o asıl yenıden tanınmasına seviniyor, yeni kuşakların ilgisinden onur duyuyordu. Yenıden dirilmesinin Enver'e faydası olmadı değil. Hele huzurevine girdikten sonra yavaş yavaş kendini toplamaya başlamıştı. Olmadı.

1978 yılında Boğaziçi Üniversıtesi nde idim. Öğrencilerimden bırı,sanırım Barika olacak, Enver Gökçe adlı bır şairi tanıyıp tanımadığımı sordu. Ne yaman tuzağa düşmüşüm meğer. Hey koca Enver heyl Demek seni tanır mıymışım?

Turkiye de olsam Enver'in tabutunu Doğu Ekspresine koydurur Kemaliye nın Çit köyune yollardım. Bıryerlere de O'nun şiirini yazardım: "Beni şehir şehir beni, beni köy kent, beni usul, beni yolca götür kardeşlik treni" Enver'i kötü günlerinde , adı haritalarda bile bulunmayan köy arkalamış, yaralınnı bu köy sarmıştır. Enver'in mezarı en çok oraya yakışacaktır.

Enver hayatı boyunca kendisi için hiçbır şey istemedi. Hep başkalarının ağrısını, sizisini taşıdı. Enver, kardeşım, dilerim "*incinmesin kolların, ayakların, ellerin*"

BEHÇET AYSAN

geceyle gel *

Topluyorum yıldızları.
ve göğe merdiven kurup
arayacağım yeniden
mutlu düşler ülkesini.

Topluyorum çiçekleri
ve yerin rüzgarı olup
yok edilmiş sevdalarda
kucaklaman için beni.

çiçek ol ,rüzgarla
rüzgarla gel
bitsin bu umutsuz şarkı.

yıldız ol, geceyle
geceyle gel
bitsin bu umutsuz şarkı.

Topluyorum çakılları
dalga sesleriyle vurup
bulacağım batık gemi
şafak ağarırken seni.

* Behçet Aysan ın daha önce yayınlanmamış bu şiirini bize ulaştıran Adviye Aysan a teşekkür ediyoruz.

ÖZCAN KARABULUT

baştan sona yalnızlık
(bizim sevgili günah meleğimiz)

Yetmiş-seksen metrekarelik bir bodrum katı.Kapıdan girilince sol tarafta mutfakla banyoya uzanan kısa bir koridor.Sağ tarafa dönülünce peş peşe iki oda.Birinci odanın kapısı aralı,işte açık kapıdan kütüphanenin bir bölümünün göründüğü ikinci oda.Elinde aceleyle çiziktirilmiş adres,kısa bir dolmuş yolculuğu sonrasında telefonla belirtilen yere ulaşıyor.Yolun şaşırılıp uzamaması ,çevredekilerin dikkatinin çekilmemesi için gereken önlem alınmış.Telefondaki uyarılara uyup,adresteki sokak ve apartman numarası tutunca tasarladığı gibi kapıyı açık bulacak.Buraya kadar herşey umduğundan daha kolay geçiyor,asıl zorluk bundan sonra,o da kapısı açık odada yaşanacaklara ve imgeleme bağlı.Ana caddeden sokaga saptıktan sonra yol boyunca geride bıraktığı apartmanlar,bodrum katına indiği merdiven ,hatta şimdi kapısı açık odaya ilerlerken gördüğü şeyler bir korku filmindeki sahneleri çağrıştırıyor.Apartman sokağın bir ucunda çünkü,bodrum katı ise sessiz ve loş.Adam ıssız bir sokakta yürümüş de arkasından gelenin ayak seslerine kulak kesilmiş,kendini köşeye sıkıştırılmış biri gibi duyumsuyor elinde olmadan.Belki katil onu izlemiyor da evde,kapısı açık odada bekliyor.Adamın kendini bir tür paranoyaya kaptırmasının bir nedeni Nilsen kuşkusuz;Cranley Apartmanı nın çatı katında üç,Londra dışında bulunan önceki adresinde de oniki kişiyi öldürdüğünü itiraf eden Dennis Nilsen.İşin ilginç tarafı Nilsen'in de evine geldiği kadın gibi geceleri pub ların ve barların sadık bir müşterisi oluşu.Yol boyunca göze çarpan bu birkaç benzerlik bile adamı dehşet içerisinde bırakmaya yetiyor.Üstelik kendisini evde bekleyen kadının da insanın ruhunu rahatsız eden bir yanı var,geride bıraktığı sokak gibi.Adam kare biçimindeki odaya ilerliyor .Kütüphanenin raflarından birinde antika bir eşyayı andıran daktilo,başka bir rafta ise küçük bir kız çocuğunun fotoğrafı duruyor.Odanın bir köşesinde yerde küçük .bir kasetçalar,öteye beriye dağılmış kasetler dikkatini çekiyor.Kütüphanenin tam karşısında bir kanape,pencere tarafında ise bir koltuk.İlk bakışta evde televizyon yok,öteki odanın yatak odası olduğu düşünülürse.Video da.Bu bodrum katında yaşayanın dış dünyaya karışmaya,dışarıda olup bitenleri evine taşımaya niyeti olmadığı belli.Evdeki eski ve gösterişsiz eşyalar tek kişilik bir dünyanın dışarıdakilere aldığı tavrın tipik bir göstergesi sanki.Adam yazdıkça,her

tümcede içi boş bir odada bulunmanın tedirginliğini duyuyor.

Adam buraya,bu bodrum katına nasıl geldi,bir açmazın içerisine nasıl düştü; bunları geçiriyor kafasından başına gelebileceklerden korkarak.Kabul etmeli ki serüvenin burasında,hatta bu yazının sonuna dek sorularına yanıt ararken kadının elinde çaresiz bir av,bu cehennemden kazasız belasız kurtulabilirse rollerin değişebileceğini de seziyor.Aslında, Nilsen in kurbanlarına benzeyen kadının arkadaşları ortadan kaybolmasa ,kısa bir zaman dilimine sığmış saman alevine benzeyen ilişkiyi kendine saklar,belki günün birinde sıradışı bir öykü kişisine gereksinim duyduğunda eski bir anıya dönebilirdi.Tabii kadın da birgün kuşkulu bir şekilde ortadan kaybolmasa,hakkında söylentiler çıkmasaydı.İşte kadın ıslak saçlarıyla adamın arkasından odaya giriyor,işte tümceler ucuca ekleniyor,bu yazıdan geriye keyifle okunmuş bir öykü değilse bile bir yanıt kalır umuduyla.

Bornozunun içinde ıslak, balık etiyle kadın kanapede oturuyor. Rakı,sigara ve Sezen le geçirilmiş saatlerin yorgunluğunu atamadığı belli. Gece boyunca gözyaşlarını akıtan gözler banyo sonrasında yerini kızarık bir çift göze bırakmış. Elaya çalan gözlerinde,o kızarık gözlerin ardında başkalarınca bilinemeyecek olan,belki yalnızca kıyısına sokunulabilecek acılar var.Gece boyunca adamla kuramadığı iletişim, başarısız bir cinsellik denemesi acılarını daha da artırmış besbelli.

Bir özeleştiri beklentisine karşın şaşırtıcı bir şekilde yumuşak davranıyor.Sözcükler ağzından kösnüyle yuvarlanıyor,alttan alta bir tutku,bir öç alma duygusu da sezilmiyor değil.Belki bu yumuşaklık,bu sevecenlik de oyunun bir parçası,yarım kalmış cinayetin tamamlanabilmesi için telefondaki çağrıyla başlayan son bölümün yaşanması gerekiyor.Kurbanların genellikle barın müşterileri arasından seçildiğini bilen adam için 'cinayetler serisinin',bodrum katının bu yeni konuğuyla süreceğini kestirmek zor olmuyor.Adam koltukta oturmuş kaçamak bakışlarla odayı süzüyor,alışkanlıkla ayrıntıların incelenmesinden çok,ödünç alınmış bir evde sabahın ilk saatlerinde bıraktığı kadının ruhsal durumunu anlayabilmek amacıyla bir oyalanış,tetikte bir bekleyiş bu. Yaşam başka yerde', Kundera nın romanı takılıyor gözüne,kasetlerin arasında Sezen Aksu'nun 'gülümse' adlı kaseti.Ansızın pazar gürültüsünü andıran bir gürültü dolduruyor adayı.Tuhaf bir yanılsama,koltuktan kalkıp dışarı baksa büyük bir pazar kalabalığıyla karşılaşacak,yerinde çakılı kalsa birazdan dışarıdaki seslerin sahipleri pencereye üşüşecekler sanki.Kadın karşısında gözleri yaşlı bir yontu gibi duruyor.Zaman zaman açılıp kapanıyor dudakları.Açılıp kapanan dudakların hangi sözcükleri fısıldadığını anlamıyor.Şimdi de kadın diz çökmüş bir şarkı mırıldanıyor.Adamın yaşadığı anla yazdığı an birbirine karışıyor.Kadının dizlerine kapanıp yaşam öyküsünden kesitler anlattığı zaman geceyarısıydı oysa.Başka bir evde,belki de öyküleştirilir umuduyla bir şeyler anlattığı, 'tüm şehir bana küskün/bir kedim bile yok'diye şarkının sözlerine eşlik ettiği zamandı. Kadın *anlamıyorsun beni,* diyor saçlarını okşayan,arkasından sarılan adama,*beni anlamıyor ve büyüyü bozuyorsun.* Jübile Bar, Mehmet in insanı kıpır kıpır eden trompeti,dirseklerin teması ve rakı içerken ki istek birden kayboluyor.Demek zaman Sezen şarkılarıyla İzmire dönüş,ilk gençlik yıllarının Bornova'sına dönüş zamanı.Kadın kendini şarkılara kaptırmış kaseti, ille de 'gülümse'yi sabaha dek

baştan sona
yalnızlık...
25-11-1993

dinlemek niyetindeymişçesine şarkıyı başa sarıyor.Nitekim öyle oluyor;adam pencereden sabahın ilk saatlerini karşılarken kadın anlaşılmaz bir hareketle kasetçaları susturup kendini mutfaga kilitliyor.Evet,zaman kurguda olmayan Sezen'le İzmir'e.yetmişli yılların başına dönüş zamanı,sevişmeyle gelen ölüm sonra,kadının kendini kilitlediği mutfaktan çık(anl)masından sonra adamı bulacak. (anl)masından sonra adamı bulacak.Bir telefonun ardından serüven yakıcı ateşini duyuracak,'seni bekliyorum' diyen ses adamı yanına çağıracak Nilsen'in davetini çağrıştırırcasına.

Adam bir açmaz içerisinde yaşadıklarına yabancıyken *bana sarıl*,diyor kadın,*bir daha olmayabilir,her anı dolu dolu ölümüne yaşayalım*.Adamın aklının geceyarısında kalması kadına kötü bir ceza gibi geliyor.Kadının gözleri yaşlı Sezeni dinlerken anlattığı evlilik günlerinin,gecenin bir yerinde kendisini mutfaga kilitleyipbir çılgınlık yapma olasılığının bilerek isteyerek girilmiş bir serüvende adama kötü bir ceza gelmesi gibi.Geceyarısını unut ve bana sarıl,sözleri ertelenen bir cinayetin habercisi.Adam sonradan düşündüğünde bu sahte sözler daha çok kadının borçlu olduğu izlenimi veren bir sevişme teklifi gibi geliyor.Ama bunun bir gecelik bir esinti olmayıp,çok daha önceki bir günün akşamüstüne uzandığını da biliyor.Öyleyse geçen zaman içerisinde kadının adamla ilgili notlar tuttuğu,yeni deneyleri için listesine aldığı düşünülebilir.Kadının geceyarısı, konuşmasının bir yerine sıkıştırdığı gibi zaten sevişeceklerdi,bu kaçınılmaz birşeydi ve ilk günden belliydi,yalnız uygun bir zaman ve mekana gereksinim vardı.Buraya kadar olup bitenlerle ilgili mantıklı açıklamalar yapabilmesine karşın yine de yanıtlanmamış sorular vardı ortada.Kadının kendini mutfaga kilitlemesi, örneğin,bir intihar psikozuna kapılması tuhaf davranışlarla.'Cinayetler serisi nin bilinen bu sonuncusunun ardından kadının barda görülmesi kuşkuları artırıyor.İnsanın,herşey yazılsın diye yaşanıyor,diyesi geliyor.Adam oturup bekliyor nefesini tutarak,çekip gitmek işin en kolayı, yanıtlanmamış sorulara dönmenin bir başka yolu.İşte kadın davetkar bakışlarla halının üzerinde uzanıyor.Islak bornoz biraz ötede duruyor.Kadın,başı sağ kolundan aldığı destekle elinin arasında poz verircesine rahat,sol elinde ağzından düşürmediği sigarası,bu kez rakının yerini çay almış,arasıra soğuk çayını yudumluyor.Geceyarısı ağlayarak şarkıya eşlik ederken,şimdi halının üzerinde adamı kontrolünde tutup beklerken ilginç ipuçları vermekten,kişiliğinin gizli yanlarını dışa vurmaktan çekinmiyor.Evet,hiç kuşku yok,herşey yazılsın diye yaşanıyor akşamın ilk saatlerinden bu yana.Serüvenin burasında şöyle de düşünülebilir:adamı(avını) ele geçiren kadın(avcı) daha önceki deneylerin rahatlığıyla yaşadığı anın tadını çıkarıyor.Adamın (avın) direnmesi olsa olsa heyecanı artıracak,bunu biliyor ve zayıf taraflarını da sergilemekten çekinmiyor.Nasılsa bilinen son birazdan gelecek. Ölüm nasılsa gelip çatacak.Ölüm,Pavese'nin dizelerindeki gibi değil ama,kadının çıplak bir erkek gövdesinde dilini kösnüyle gezdirişiyle;ölüm,sevişme boyunca egemen olan kadının dokunma fetişizmiyle gelecek.

Bir yaşam galerisinden sunulan ipuçlarını birleştirmeye çalışıyor adam Gülümse" adlı şarkı örneğin kadının sabaha dek dinleyip tükettiği,şarkı ilk dinleyişte bir piyasa şarkısı olmasına bir piyasa şarkısı ,herkesin ağzında,TV'de.radyoda, plajların kızgın kumsallarında her

yerde karşınıza çıkıyor.Toplumun neredeyse tüm katmanlarınca sevilip tutulması biraz yadırgatıcı,insanı ucuz bir duyarlılıkla kuşattığı konusunda bir kuşkuya düşürüyor.Kişinin sokaktaki adamla kendi arasına belli bir uzaklık koymasına bile neden olabiliyor. Gerçekten de sazlarım vardı/ırmaklarım vardı/çakıl taşlarım vardı benim/tüm şehir bana küskün/bir kedim bile yok' sözleri genel olarak yalnız birine sesleniyor,şu ya da bu nedenle anlamlı bir geçmişi yitirmiş, bugününden fazla bir beklentisi olmayan toplumun dışına düşmüş birine.Ancak bu sözlerin toplumun geniş bir kesiminde benimsenmesi insanı şaşırtıyor yine de.Şarkı sözlerinin barın müşterilerinde bir karşılığı var elbette,daha çok da kadında,en azından İzmir günlerine dönmesi,ayrıldığı eşini,fotoğraftaki çocuğunu anlamlı bir geçmiş çerçevesinde anımsaması için,anımsayıp,ruhunu acıdan arındırması,daha doğrusu acılara iyice gömülerek belleğini,gövdesini uyuşturması için.Bir tür ruh dinginliği için tuhaf bir yazgının ortasından şarkıyla geriye dönüş anlaşılabilir birşey tabii.Öte yandan şarkının marjinal sayılabilecek duyarlılığının piyasa tarafından paylaşılması için hiç kuşkusuz Sezen Aksu gibi bir şarkıcının söylemesi gerekiyor,Bülent Ortaçgil'in değil.Bu yaklaşım kadını ilgilendirmiyor,bu onun dışında,işte benim hayatım dercesine şarkıyı sahipleniyor,şarkının sözlerine kapılıyor,ezginin ritmine uygun usulca kafasını sallıyor,iç geçiriyor,ağlıyor,öyle anlaşılıyor ki geçmişte yaşadıklarını unutup yaşadığı ana tutunmak istedikçe geçmişe saplanıp kalıyor,gelecek olanca ürkütücülüğüyle karşısına dikiliyor.Şimdi farklı bir zamanda farklı bir hayat tarzını sürdürürken şarkıyla yakın geçmişe dönüş beklemediği birşey,artık hiçbirşeyin eskisi gibi olmayacağını en iyi kendisi biliyor oysa,giderek ağırlaşan gövdesiyle yolun başındaki kadına dönülemeyeceğini.Öyleyse nasıl açıklanabilir beklenmedik bir anda şarkıyla geriye dönüş,bir duh dinginliğine kavuşma çabasından başka,geceler boyu sürecek olan deneyler,değişen erkek gövdeleri üzerindeki arayışlar bir ruh dinginliğine kavuşma çabasından başka nasıl açıklanabilir?Kadınla ilgili dikkati çeken,buram buram kokan bir yalnızlık,ilk akşamla başlayan,İzmir'e uzanan ilişkiler zinciri kadının hep o rezil yalnızlığını anlatıyor.

Kadın içki masalarında kendini rakıya vururken rahat görünüyor,masadakilere yakın,gülücükler dağıtıyor ve her defasında birlikte çekip gittiği erkeklerle geride kalanları şaşırtmasını seviyor.Devirdiği çamlar gibi kırdığı bardaklar da itirazsız bir biçimde,sessizce sağlanmış bir uzlaşma gereğince kabulleniliyor,gündelik hayatın bu pasifist bar sakinlerince.Ağırlıklı olarak erkeklerin bulunduğu barda,kadınlar içerisinde en çekici,en vazgeçilmez olanı,bunu biliyor hınzırcasına ve tadını çıkarıyor.Bardan herhangi bir müşteri gibi bakıldığında kadının yalnızlığı diğerlerinin yalnızlığına benziyor.Eşcinsellerin,lezbiyenlerin ve sanatçıların yalnızlığına.Kadın bardan,bu yüce mekandan ayrıldığında büyük bir olasılıkla gövdesini biricik kurtarılmış bölgesine atacak,yayımlanmamış,yayımlanmayacak olan güncelerinden birine başlayacak.Bardan bakılırsa herkesle ilgili üç aşağı beş yukarı bu düşünceler;üst üste içilmiş sigara ve içkiyle gelen birkaç dize,hüzünle yazılmış bir öykü ya da acemi bir ressamın fırça darbeleri.İşte serüvenin başladığı akşamüstü;kadın çingene pembesi giysileriyle bara giriyor,masalar hafifçe dalgalanıyor,çevreye

bakınıp gözüne kestirdiği bir masaya oturuyor.Serüvenin başladığı akşamüstü adamın yaşarken ve yazarken rolüne hazırlıklı olduğu,kadının öznel yalnızlığını da keşfe çıkacağı akşamüstü.Serüven yavaş yavaş yaşanacak,kadın kendisi için de şok etkisi yaratan ödünç alınmış bir evde yaşananlardan hemen sonra asıl oyununu sahneye koyacak,adamsa kadını oyunu ile birlikte kendi alanına taşıyıp çözümlemeye çalışacak,çalışacak çalışmasına ama herşey bu kadar basit mi,aşağılanmadan, yıpranmadan, bir seks nesnesi durumuna düşmeden, orada birşeyler bırakmadan istenilen yere kadını kanalize etmek mümkün mü? Hem tek amaç bu mu?İşte kadın yüzüne dokunuyor.Kadının dokunuşlarıyla gelen cinselliğin insanın yalnızlığını daha da artırdığını birazdan duyumsayacak.Genel geçer ilişkilerin,bir gecelik sevişmelerin insanın yalnızlığını daha da artırdığına tanık olup,şaşkın ama uysalca boyun eğecek kadının isteklerine. Eğer yalnızlık Nilsen'in tanımında olduğu gibi uzun bir acı olarak nitelenebilirse,yalnızlığı bastırmanın ya da yalnızlığı yine yalnızlıkla beslemenin en iyi yolu kadının yaptığı gibi değişen erkek yüzlerine ,onların ten ve kokularına yönelmektir belki de.Kadın sahnenin burasında adama hükmedip,cinselliğini adeta yağmalarken hızla eskidiğini seziyor adam,eskimek zorunda olduğunu. Evinde ne aradığını soruyor kadın,kendisine sarılmasını ya da kendisini sevmesini değil, tek kişilik dokunuşları sessizce kabüllenmesini istiyor adamdan,ondan öncekilerden istediği,daha sonrakilerden de isteyeceği gibi.Dalgınca anımsanıp hüzünlenilmesi için her yeni ilişki, her yeni gövdeye ,dokunuş. 'Ölünceye dek ruhun dinginliğe kavuşturulması için tek çare içkiyle ve kösnuyle gelen o derin unutuş.

Mutsuz musun? sorusunu,başını yalnızca hayır anlamında kaldırarak geçiştiriyor;şimdi mutsuzluğunu ve yalnızlığını da kollamak zorunda,içten içe itiraz ediyor ama soru adamı rahatlatmaya(teslim olmaya),tek kişilik sevişmeye(cinayete)hazırlamaktan başka bir şey değil.Adamın gitmekle kalmak arasındaki ikircikliği (oysa serüven imgelemini körüklüyor durmadan) kadını bir an heyecanlandırıyor,alttan alta sinirlendiği,doğal olması gereken yerde hırçınlaştığı bile söylenebilir.Adam özür dilercesine geceyarısına getiriyor sözü ısrarla,oysa kadın biraz önce olanları,biraz sonra olacakları unutmaya hazır.Gecikmiş cinsel ilişkinin hızla yaşanıp eski bir anıya dönüşmesi gerekiyor,böyle olmak zorunda.Ardından yeterli bir dinlenme süresi,bir toparlanma dönemi,sonra yine barlar,yine değişen erkek yüzleri.Masa başında bir serüvene hazırlanmak serüven sırasında yaşananlara pek benzemiyor,işte erkek gövdesiyle o tuhaf buluşma:adama doğru ilerleyip gömleğinin düğmelerini iliklerinden tek tek açıyor eski bir alışkanlıkla,saçlarını okşuyor,çıplak omuzunda gezdiriyor parmaklarını,oradan göğsüne uzanıyor-*kılsız bir erkek göğsünü sevmiyorum*-adam halıya dizleri üzerine çöküyor,kıpırdamıyor,ancak kıpırdamayarak büyüyü bozmayacağını biliyor artık-*belki inanmayacaksın ama seninkisi en güzeli*-ve kendini mutfağa kilitleyen kadının yeni bir çılgınlığını bekliyor-*inan seninkisi bir baletinkinden daha çekici*.Çılgınlıkların ne önemi var,nasılsa bir serüven uğruna teslim oldu,nasılsa kadının dokunuşları,kasığına doğru uzanan ağzı şimdiden geçmişe karışıyor,ne önemi var çılgınlıkların?Saçların okşanması,yarı kıllı bir göğsün bir baletinkinden daha çekici bulunması merak edilen sorular için birer

yanıt,şu ya da bu şekilde cinselliğini özgür yaşayan bir kadının yanıtı daha çok,ama cinselliğini kendisi yönlendiren,değişik erkek gövdelerine kendisinin seçtiği zaman ve mekanlarda şöyle bir uğrayan kadının yanıtı kuşkusuz.Daha başka birşey bulmalı,bir iki sözcükle yaşanılanı betimleyecek,üç sözcük örneğin baştan sonra yazılanı ifade edebilecek.Adamın gövdesi direniyor kadının dokunuşlarına,kadının da istediği bu bir bakıma,sorun gövdelerin birbirini tamamlayıp uyum göstermeleri değil,aykırı olan daha başka birşey.Kadının yüzünde tutkulu bir gülümseme,adama burada, evinde ne aradığını soruyor,'gövdemi tanımadan, cinselliğimin bir parçası olmadan gidebileceğini mi sandın?' dercesine bakıyor alaycı gözleri.Adamın kadına verebileceği tek yanıtı var,eğer bu 'seri cinayetler'den yakasını sıyırabilirse,verebilecek esprili tek yanıtı.

Çalışma masasındaki adam telefonun başına geçiyor.13'le başlayan telefon numarası yanıt vermiyor.Kadının başına gelenlerle ilgili söylentileri birinci kişinin ağzından yalanlama şansı yok,doğrusu buna gerek de yok,küçük bir fantaziye gereksinimi var yalnızca,kadının 'seri cinayetler'ine bulaşmış biri olarak gerçeğe ancak bu yolla yaklaşabileceğini,bardaki tartışmalara yeni bir boyut ekleyebileceğini düşünüyor.Kadın ve kurbanlarının masasını paylaşmış olanlar için yaptığı işi anlamlı buluyor.Farklı bir gerçeklikte gerçekleşen serüvenin neredeyse her noktasında bu sıcak anıya dönüyor sık sık ve düşle gerçeğin birbirine karıştığını görüyor.Ne kadarı yaşanmış,ne kadarı yaşanabilir,bunu kestirmek zor şimdi.Kesin olan birşey var ama,kadının ansızın ortadan kaybolması ve adamın uğradığı şok.Marjinal insanların uğradığı bar en renkli yüzlerinden birini yitiriyor;masası her zaman değişik insanlarla dolu olan kadınla birlikte akşamların ,geceye sarkan saatlerin akışında bir kesinti demekti bu.Kimine göre hastaydı kadınKimine göre bardan kovulmuştu.Geceyi kendisiyle birlikte geçirmek isteyen birini tartışarak reddettiğini söyleyenler vardı.Bazıları kadının kenti terkettiğini fısıldıyorlardı meraklı kulaklara.Öyle ya da böyle kadın bir gün ansızın kayboldu ve adam her zaman ilk adımı atan kadının teklifini bir kez daha kabul edip yoğun olarak yaşanmış on altı saate döndü. Tehlikeli bir serüvendi,burnuna yağmalanmış erkek gövdelerinin kokusu geliyordu; hüzünlü ruhlar kaybolan adamlar ve yağmalanan gövdelerin sürekliliği adına hayalgücünü zorladı.Kendi deneyleri ve arayışları adına da. Seri cinayetlerin yalnızca Nilsen gibilerinin parçaladığı cesetler,kurbanların asitle parçalanmış,kaynatılmış kafatasları,elektrikli testerelerle kesilmiş kol ve bacaklarla işenmeyeceğine;bu işin pekala eski bir halı üzerinde erkek gövdelerinin yağmalanmasıyla da gerçekleşebileceğine tanık oldu.Şimdi kadın bilinen deneylerini başka bir yerde ,başka adamlarla sürdürüyordur büyük bir olasılıkla.Gelinen ve buluşulan noktada yüzler birbirine karışıyor,av/avcı,katil/kurban sürekli yer değiştiriyor.Nılsen yalnız kalmamak için öldürüyor,kadın yalnız kalmamak için seçtiği erkek gövdelerini yağmalıyor,adamsa Nılsen,kadın ve kurbanlarıyla rolleri değişip yalnız kalmamak için yazıyor:NE DEMİŞTİ SEVGİLİSİNE BİR YERDE ŞAİR VEYSEL ÇOLAK,"ÖLÜMÜM DE DENEMEKTEN OLACAK GALİBA",BU ÖYKÜDE BENİMKİ DE BU TÜRDEN DENEME,FARKLI TARAFI,SENİN BİR KEDİN BENİMSE BİR DAKTİLOM BİLE YOK!

Yetmiş-seksen metrekarelik bir bodrum katı...Kuzey Yirmi Beşinci

Caddenin kaldırımlarında yeni kurban arkasında gelenin ayak seslerine kulak kesilerek yürüyor.Elimde değil;sokağın bir ucundaki bodrum katında kurban psikolojisiyle kendimi köşeye sıkışmış,yazdıkça,her tümcede içi boş teksir kağıdında ilerlemenin tedirginliğini duyumsuyorum.Kimbilir katil beni izlemiyor da evde,kapısı açık odada bekliyordur.Bu bodrum katına ne(re)den geldiğimi,telefondaki kadının kim olduğunu soruyorum kendime,onu tanımıyorum ama bir şeyden eminim:beni çeken yeni bir serüven,gizemli bir kadınla yaşayacaklarım,çekici olan bu.Kendimi bu düşüncelere kaptırmamın bir nedeni de hiç kuşkusuz Dennis Nilsen,İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda çalışan ve evine çağırdığı onbeş kişiyi öldürdüğünü itiraf eden adam.İşin ilginç tarafı onun da beni evine çağıran kadın gibi pub'ların ve barların sadık müşterisi oluşu.Seninle geçirdiğim onaltı saat boyunca hep bu türden kuşkular var içimde.Davranışlarından,konuştuğun sözcüklerden bir ipucu yakalamaya çalışıyorum ve bu yazı boyunca sürüp gidiyor.İşte arkamdan ıslak saçlarınla odaya giriyorsun,işte tümceler ucuca ekleniyor,bu yazıdan geriye üç sözcük kalacağını biliyorum artık.Bornozunun içinde ıslak balıketinle oturuyorsun.Rakı,sigara ve Sezen'le geçirilmiş saatlerin yorgunluğunu atamadığın belli.Ben de çok yorgunum ve ödünç aldığımız evde yaşananlardan sonra ruhsal durumunu anlamaya çalışıyorum.Telefondaki çağrına uymamın bir nedeni de bu.Ve tabii ki asıl neden,genel olarak tuhaf meraklarımız.*İtiraf etmeliyim ki,bana sanı bir daha olmayabilir,her anı dolu dolu ölümüne yaşayalım*,sözleri beni korkutuyor,yer yer bir suçluluk duygusuna kapılıyorum.Geceyarısındaki ilk denemeden sonra normal bir cinsellik yaşayamacağımızı anlamıştım çünkü.Yalnız bir kadın için düzenlenmiş bodrum katı değişen konuklarıyla o güne dek yapılmış ve o günden sonra yapılacak ölü gövdeler üzerindeki deneyleri çağrıştırıyordu bana.Ölü bir gövdenin kontrolünü elinde bulundurarak orgazma ulaşmanın tek yolu karşındaki erkeği ilk günden kontrol altına almaktan geçiyordu.Senin istediğin tek kişilik bir sevişme,daha doğrusu senin yönlendirdiğin bir cinsellik pratiğiydi;erkek gövdesinde dokunma sağanaklarıyla seksi başlatan,kontrolünde sürdüren,sonunda mutlu bir eriyişle seksi bitiren tek kişilik bir sevişme bu.Belki seninle çekici bir serüveni yaşamanın gizemi de burada yatıyor,kim bilir?Benim herşeye karşın gitmekle kalmak arasındaki ikircikliciciğim canını sıkıyor,beni rahatlatmaya çalışıyorsun.Tek kişilik bir sevişme,erkek gövdesiyle o tuhaf buluşma için bu gerekiyor,biliyorum.Parmakların saçlarımı okşuyor,oradan göğsüme ve kasığıma doğru uzanıyor,bir koşulla,sana itiraz etmeyerek büyüyü bozmayacağımı biliyorum.Bıkmadan dokunuşlarını sürdürüyorsun,sanki yeni bir tat bulmak ister gibi bir halin var,bu seni heyecanlandırıyor.Derken birden iniltilerin şiddetleniyor,bir deprem bu,birkaç saniye sonra o derin sarsıntının ardından eriyip gidiyorsun.Artık bundan sonrası beni o kadar ilgilendirmiyor,evden çekip gitmek ya da içerde kalmak aynı şey benim için;geldiğimiz ve bulunduğumuz noktada Nilsen 'le sen,seninle ben,benimle Nilsen'in sürekli kimlik değiştirdiğini anlıyor ve senin de tahmin ettiğin gibi üç sözcükten oluşan yanıta yaklaşıyordum.Nilsen yalnız kalmamak için seçtiği adamların gövdelerini yağmalıyordu,bense,sen,Nilsen ve kurbanlarınızla rolleri değişip yazıyordum:SENİN BİR KEDİN BENİMSE

BİR DAKTİLOM BİLE YOK! Gerçekten bir daktilom bile yok,bu öykü de sarı zarfın içindeki elli altmış teksir kağıdının içinden çıkacak,tükenmez kalemle öyküye son şeklini verip,daktilosu olan birine yazdıracağım,ne kötü!Bizim sevgili günah melegimiz,parmakların saçlarımda dolaşıyor.,başını omuzuma yaslıyorsun,ağzın göğsümde,dudaklarımda diş izlerin var hala ve senin kadar yalnızım.Birazdan ucuca sıralanan bu tümceler de bitecek,ben de bu şekilde yenileniyorum,bu da benim hayata tutunma tarzım.Sonrası;sonra yeniden barlar, sanatçılar arasında kahkahalar,hüzünler,sokaklar,pub ların dumanlı havasında heyecanlı konuşmalar,dedikodular,bodrum katlannda tek kişilik sevişmeler,kalabalık bir kentin kaldırımlarında yine o uzun yürüyüşler ve kendine dönüşler

Baştan sona yalnızlık.

cinayet mahallelerinin genellikle ruhu deşen bir yanı olur.

(ihaneti sende gördüm şiddeti aşkı
dokun bana)

Nilsen Cranley Apartmanı'nın çatı katında üç,Londra dışında bulunan

önceki adresinde de on kişiyi öldürdüğünü itiraf etti.

(t ü m ş e h i r b a n a k ü s k ü n
b i r k e d i m b i l e y o k)

Cinayetle sonlanan her kontrol kaybı sonrasında uzun ve zahmetli bir onarım ve ayılma devresi yaşanıyordu.

(a n l ı y o r m u s u n g ü l ü m s e
h a d i g ü l ü m s e b u l u t l a r g i t s i n)

Nilsen:bir gecelik ilişkiler insanın yalnızlığını arttırıyor.

(y o k s a b e n n a s ı l y e n i l e n i r i m)

Hürriyet Magazin (Psikopat İtiraflar)
S e z e n A k s u (Gülümse kaseti)

OCAK /1992

özge asya hameş'e

Kalbin başıboş at, bir huysuz tay
gözlerin bir çini zeytin
bir kırbaç ıslığıdır sesin ve nefesin
bir mavi alev.
    Bu ülke
koşu meydanındır senin
şu göl kenarı
şu nehir ağzı şu sahil.

Söyle, nedir ismin?

Gördüğün düş değil
bir şehrayin
bir maytap şenliğidir ateşböceklerinin
yumma gözlerini.
    Bu ülke
semah meydanındır senin
şu ev
şu gizemli bahçe.

Söyle, nedir ismin?

Uzun otların arasında ay
uyumaz geceleyin
mor sütünü sağar yıldız huzmelerinin
gelip gittiğin yollara döker.

Söyle, nedir ismin?

Bir yağız attır kalbin, kişner
flütün bir bülbül çığlığı
ateş, öfken ve direncin
bir şal savruluşudur yüzünde keder
bir dövme
eski rengi buğdayın ve pirincin.
    Bu ülke
asıl ismindir senin.

MUAMMER KARADAŞ

öte öte öte

I
Noktadan Başlıyorum Sonsuz Yolcunun Bıraktığı

Ama istemeyerek-
Anımsatır vitray döşeli anılar, gölgesi kalbimize düşen
Bir yitiği. Bir erken öpülmüşler köprüsü: olduğun yer.
Önünde bir yıldız kayar, ardında yaşlı bir bahar.
Yakınma at kendini. Vardığın yer öteki sen. Yitirdiğindir.
Bulduğun, en derinde.
İlgilendirsin niçin seni, hiç senin olmamış bir şey: Umu.
Yani çelimsiz biçim; kendini anlatmaktan aciz ve çok
kullanılmış: hepimiz için yanlış bir ortak payda.
Tanımlanmaktan sıkılan iyi kuşku, zor köpek. Evet, der
senin adına. Evet, boşluktaki camlar sallanır o an.
Aykın bir parıldayışla... Sen?
Ben dostuydum o camların. Kinle, sıcak bir kinle sevişirdik.
Kin, sen ve cam?
Kendimden ötede uyurdum ben, sancıyarak; o silmişti
kendini çoktan. Olmamanın dişil kıvancını bilirim: yoktu.
Yani emildik, yani içerildik, yani sıcak sıcak akıp...
Fakat olmamak iyidir, eğer olmak ise!

II
Bir Daha Bir Daha Doğuruyor Beni Yolların İrinli Sancıları.

Uzaklaştığımda iyice
Hecelerime bölünerek.
Olur olmaz her sofrada- tazyik!
Şahmeran: tıknaz, yapışkan anlarım: tas tas.
Kendimden ötede durduğum, inci ince, ince inci kıyılıp
çatal bulutlar olduğum - Ceviz iriliğinde suskularla.
Derseniz niçin, ben kirli bulurum usumu biraz; eriyip
akmış saf plastik: el yazısı dağ yollarından yeni dönmüş,
ürperik, yadsınık; tozlu, ama iyice tozlu bir köşede
öylece unutuluvermiş.
Ama, asıl neden siz, siz ve kötüye yorulmuş dünya. Ama
bak, kalıyorum burada. Beynimdeki kanlı atlan sokaklara
ve canınıza fışkırtarak.
Ben de gidebilirdim, gidebilirdim evet, kanlı atlarla;
ama gitmedim altın tozuyla yunmuş amaçlar erkine. Bir bir
koparmak pahasına pamuk ipliği gibi, duyarlığımı teğelleyen
sinirleri.
Şöyle de: uyduruk bir dildir belki bütün bunlar, anlamı
içine dönük ve sınırı kendinde başlayıp kendinde biten;
ya da ebleh çocuk boyunlarında denenmiş bir zamanlar kılıcı.
Bunu bilmeniz gerekmez!

ÜNSAL ÖZUNLÜ*

dil kullanımı bakımından edebiyatta öncelemeler

Edebiyat eserlerinde önceleme ilk kez Prag Dilbilim Okulu temsilcilerinden Jan Mukarovsky ve modern dilbilimsel nesir incelemelerini başlatan Roman Jakobson tarafından tartışılmıştır (Freeman 1970.40-56 ve Sebeok 1960:357-358). Bu kuramcıların ikisi de Rus Biçimciler Okulu doğrultusunda olup, gunluk dil ile edebıyat ve şiir dilinin birbirinden farklı özellikler gösterdiğini savunmuşlardır. Bu iki kuramcıya göre edebiyat dilinde okuyucunun dikkati öncelenen dilbilimsel ögelerde yoğunlaşır, böylece dilbilimsel ögelerin temsil ettiği nesneler geri plana atılır. Önceleme yönteminde öncelenen dil ögeleri tümcenin anlamından daha da belirgin olarak ortaya çıkar (Fowler 1986 73). Mukarovsky e göre öncelenen dilbilgisel ögelerde bildirim, yalnızca kendine dönuktur ve bu tur kullanımlar dilin sanat ve estetik işlevini taşırlar. Sonraları Roman Jakobson dilin işlevleri konusundaki kuramında Mukarovsky den biraz daha değişik duşünerek, dilin estetik işlevinin yalnızca önceleme ve koşutluklara dayanmayıp, çeşitli anlam özellik ve niteliklerine de dayandığını savunmuştur. Hem biçim hem de anlam bakımından farklı olan böyle dil kullanımlarına R.Jakobson "Şiirsel İşlev" adını verir ve edebiyat dilinde görulebilen çeşitli anlam olaylarını "Seçme ve Birleştirme Eksenleri" kuramında açıklar.

Öncelemelerin bir anlatım biçimi olup, edebiyat eserlerindeki dil kullanımında koşutluklara, yinelemelere, devrikleşmelere ve sapmalara yol açtığı görülmuştur. Daha sonraki eleştırmenler önceleme, koşutluk, yineleme, devrikleşme ve sapma gibi niteliklerin yalnızca edebiyat eserlerinin dil kullanımında değil, reklam dilinde, politik söylemlerde, hukuk soruşturma ve savunmalarında ve başka birçok alanda da görulduğunu belirtmiş, şiir dili ya da edebiyat dili diye bir dilin olmadığını savunmuşlardır. Bu eleştırmenlere göre her dilin kendine özgu bir sistemi vardır. Oysa şiir ya da edebiyat dili denilen dil kullanımı, herkesin kullandığı dilin sistemini kullandığından, ayrı bir dil değildir. Normal ve günlük dil kullanımıyla şiir ve edebiyat dilini ayıran tek nokta, edebiyat dilindeki dil kullanımlarının, gunluk dil kullanımlarından daha yoğun olmasındadır. Gunluk dil kullanımlarında da önceleme, koşutluk, devrikleşme ve diğerleri bulunur, ama dikkati çekmezler, ya da aşırı biçimde yapılarak anlam bozukluklarına neden olurlar ve dinleyiciler tarafından anlaşılmazlar. Çoğu kez farkedilmezler.

Dilbilimsel özellikleri göz önüne alındığı zaman öncelemeler görsel sesbilgisel, biçimbilgisel, sözdizimsel ve anlambilimsel öncelemeler olmak uzere 5 bölumde incelenebilir. Edebiyat şiir dalında, diğer dallara oranla daha çok önceleme yapılabilmektedir. Şiir dalındaki öncelemelerin çokluğu birtakım nedenlere dayandırılabilir:

Şiir diğer edebiyat türlerine oranla daha az yer kapladığından, şair okuyucunun dikkatini ilk anda çekmek zorundadır,

Geleneksel şiir turlerinde uyak önemlidir. Uyak yapma zorunluluğu şairi devrik tümceler yapmaya iter. Devrikleme de sözdizimsel öncelemelerden sayılmaktadır,

Vurgu ve tonlama gibi parçalarüstü ögelere önem veren geleneksel şiir turlerinde ve özellikle Turk Dıvan Edebiyatı kalıplarındaki ve Türk Halk Edebiyatı nazım biçimlerindeki şiirlerde zorunlu olarak öncelemeler bulunur.

Her tur şiirde duygusal ögeler tümcelerde devrikleşmeye ve öncelemelere neden olur,Şiirlerin akılda tutulmasını kolaylaştıran önyineleme (anaphora), ardyineleme (epistrophe), koşut yineleme (symploce) kıvrımlı yineleme (anadiplosis), zıt koşut yinelemè (epanalepsis), çapraz yineleme (antistrophe), çok ekli yineleme (polyptoton) ve ek yinelemesi (homoiteleuton) gibi klasik sözbilimin yineleme ögeleri de devrikleme ve öncelemeye neden olurlar. Bütün bu öncelemelerin dışında dil dışı, görsel biçimlerde de önceleme yapılabılmektedir:

Görsel Öncelemeler: Bu tür öncelemeleri içeren şiirlerde, şiirin biçimi önem kazanır ve bıçım, şiirin anlamına katkıda bulunur. Görsel öncelemeleri içeren şiir yazımı, görsel şiiri bir tür olarak ortaya çıkarmıştır. Aşağıdaki şiirler bu turdendir:

-NAAT-

Bir elim bulut
Bir elim toprak

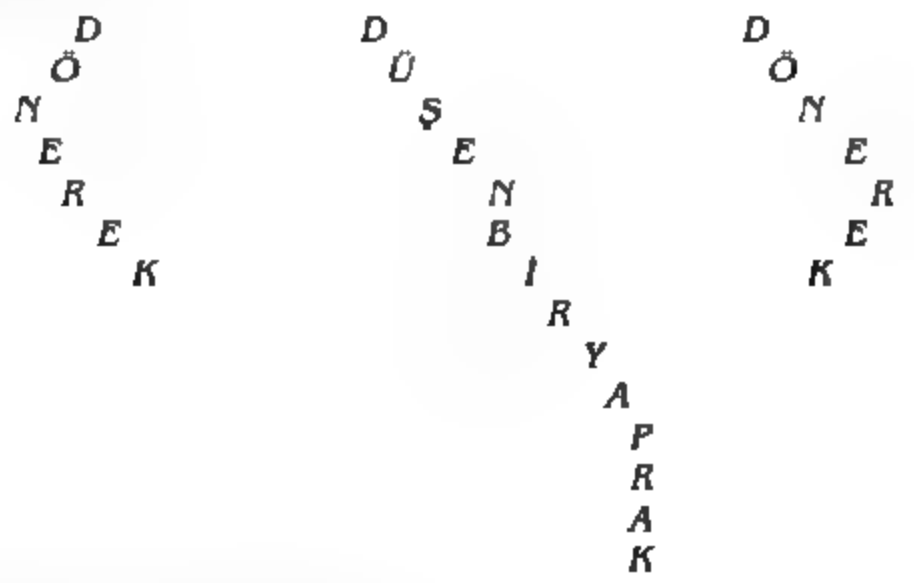

Sana bin kez söyledim be evladım
Dişlerinle tırnaklarını yiyeceğine
Gözlerinle gökyüzünü yesen ya
(Can Yücel 1982:56)

Yukarıda verilen örnekte, düşen yaprağın havadaki hareketleri şiirin yazımında harfler tarafından sımgelenmiştir. Aşağıdaki örnek de görsel şiir türündendir:

- LİMON ÇİÇEĞİ -

KAR ÇİÇEĞİ
NAR ÇİÇEĞİ
KIR ÇİÇEĞİ
NAR ÇİÇEĞİ
SEVİYORUM: HER ÇİÇEĞİ
DERSEK EĞER Y AŞATIRIZ
GÖNLÜMÜZDE BİR ÇİÇEĞİ
(Dr. Kenan Çolakoğlu 1975: Ön kapak içi)

Yukarıdaki şiirın biçimi "limon" sözcüğünün L harfini sımgelemek için düzenlenmiştir. Her ıkı örnekten de anlaşıldığı gibi, görsel öncelemeler, dil ötesi, ya da dil dışı (paralinguistic) ögeleri ıçermekte, şiirin biçimiyle ılgılı olmaktadır.

Sesbilgisel Öncelemeler: Jakobson'un şiirsel işleve ilişkin seçme ve birleştirme eksenleri kuramı, metrik yapılardan başlayarak sesbilgisi yapıları, sözdizim ve çeşitli anlam yapılarını içine alacak kadar genişleyebilmektedir. Kuramın işleyişi çok basittir: Birbirleriyle her ne bıçımde sözdizimsel bağıntıya sahip olursa olsun, ıki ya da daha fazla dil ögesi bir text içinde bır araya getirilir ve bu dil ögelerinin birlikteliği textin içinde belli anlamları çağrıştırır. Örneğin, Anglo-Saxon şiırında ünsüz yinelemesi (alliteration) genellikle şır dizelerini

ya da kelimeleri birbirine bağlamak için kullanılırdı. Bugün ünsüz yinelemesi gene kullanılır, ayrıca politik sloganlarda, reklamlarda ve gülmece oyunlarda daha çok kullanılmaktadır. Ünlü yinelemesi ya da yarım uyak (assonance) da yansımalı (echoic) ses özelliği vermek seslerin öncelenmesinden başka birşey değildir. Ses öncelemeleri, bütun uyak çeşitlerini içerir. Özellikle Halk Edebiyatında uyakların ne denli önemli olduğu, birbirleriyle atışan iki saz şairinin birbirine: "-Bana bir ayak (uyak) ver." diyerek karşısındakinden bir sözcük istedikten sonra o sözcuğe uyak olacak biçimde şiirinin bazı sözcuklerini önceleyip bütün şiire yön vermesinden anlaşılmaktadır. Anonim halk şiiri nazım birimlerinden Mani'de ilk iki dize,uyağı doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak için söylenir (Dilçin 1983:279).

Kararsın
Bulut gökte kararsın
Ne büyüksün ne küçük
Tamam bana kararsın
Gündüz gelme gece gel
Bekle sular kararsın

Sanlalım yatalım
Düşman bağı kararsın
Atma kulun yabana
Birgün olur ararsın.

(Dilçin 1983:283)

Aşağıdaki örnekte ise bütün şiir yankı seslerinden oluşmuştur ve bütün şiir bir sesbilgisel öncelemedir:

- ANDANTE -

poh poh poh
pöh pöh pöh
fıs fıs fıs
fıs fıs fıs
fos fos fos

(Ü. Yaşar Oğuzcan 1968:106)

Sesbilgisel öncelemeler parçalarüstü (suprasegmental) bakımdan ele alınacak olursa, hemen her ulusun edebiyatının şiirinde birtakım kalıplar bulunduğu görülür. İngiliz şiirinde metrik ölçüler ve Türk şiirinin aruz ve hece ölçüleri, Türk Halk şiirinin nazım biçimleri ve türlerinin bazıları, açık ve kapalı hecelerin birkaçının yan yana getirilerek belli kalıpların öncelenmesi yoluyla ortaya çıkarılmıştır.

Biçimbilgisel Öncelemeler: Edebiyat eserlerine biçimbilgisi açısından yapılacak bir incelemede, biçimbirimler, biçimbirimlerin hece, sözcük ve sözcuk guruplarındaki dağılımları ve bütün bunların text içindeki kullanımları ve amaçları göz önüne alınır. Biçimbilgisi araştırmaları sözcüklerin eklerini, köklerini, hece çokluğu ya da azlığını ve sözcuk guruplarını inceler. Text içinde önemli bir konu ya da fikir değişince dil kullanımındaki biçimbilgisi ögeleri de değişebilir. Text içindeki niteleme yapı ve öbekleri de yazarın ya da şairin dil kullanımı ve üslubu konusunda önemli ipuçları verebilir. Ayrıca bağlaçlar ve taşıdıkları işlevler de göz önünde bulundurulur. Bütün bu sayılan dilbilimsel özellikler biçimbilgisel kullanımlarda öncelenebilir.

Text içindeki biçimbilgisel yapılar, Klasik Sözbilim'de de araştırılmıştır. Ekstiltme (ellipsis), bağlaç eksiltmesi (asyndeton), çok bağlaç kullanımı (polysyndeton), ve yalnızca sözcük olarak kullanıldığı zaman, zıtlaşma (oxymoron) gibi klasik yapı taslakları biçim bilgisel öncelemede göz önüne alınabilir.

Aşağıdaki örnekte (-ceğiz) biçimbirimi,öncelenmiş olarak görülmektedir. Bu biçimbirim genellikle küçültme ekidir. Aynı zamanda alaylı bir anlam da verdiğinden şiirde ikilem (paradox) oluşmaktadır:

TO BE OR NOT TO BE

Mahmutpaşa'da bir dükkancığı var topu topu
Balat'ta bir fabrikacığı var işte
Emirgan'da bir yalıcığı var o kadar
Bir kancığı var üç tanecik kapatması
Kalbi var azıcık şekeri var epeyce
Daha daha bir hususiciği
Akşamdan akşama iki okka viskiciği
Mapusta bir oğulcuğu
Genelevde bir kızcağızı var.

Okur-yazarlığı mı?
Okur-yazarlığı yok.

Metin Eloğlu (1968:64)

Sözdizimsel Öncelemeler: Edebiyat eserlerinde kullanılan dili içeren textlerde kimi zaman birtakım sorunlar ortaya çıkar. Özellikle şairlerin, tumceleri karmaşık bir sözdizim düzeninde kullandıkları, tumcelerin kiminde esiltme (ellipsis) bulunduğu, tümce ögelerinin devrikleştiği ve bazı zamirlerin kullanımında ögenin kimi ve neyi gösterdiği konusunda kuşkulara duşüldüğü görülür. Bütün bunlara şiirsel ve şırsi dilin yoğunluğu ile ritim özellikleri eklenince edebiyat dili çok daha karmaşık olmaktadır. Edebiyat dilindeki sözdizimsel öncelemeler genellikle devrikleme biçiminde ortaya çıkar. Devrik tumcelerin sözcük sıralaması ise dilbilimsel deyişbilimde tümcelerin yuzeysel yapıları göz önüne alınarak incelenir. Tümcelerin derin yapıları eserin dış biçimiyle doğrudan doğruya ilgili olmadığından deyişbilim çalışmalarında çokça ele alınmaz.

Sözdızimde dillerin genel tümce yapıları da önemli olmaktadır. Modern İngilizce de her turlü dilbilgisel eylem sözcuklere yuklenmiştir. Bu çeşit dillere çözumleyici (analytic) diller adı verilir. Bu dillerde sözcük sıraları önemli olduğundan,sözcuklerin tumce içinde belli yerleri ve işlevleri vardır. Sözcuğün yeri değişirse anlam da değişebilir. Öte yandan İngilizce, Eski Almanca, Latince ve Turkçe ve bugunkü Almancanın bir kısım tümce biçimlerinde devrikleşme görulmektedir. Özellikle Turkçede dilbilgisel eylemler doğrudan doğruya eklere yüklendiğinden, eklerin tumce içindeki sözcük yapılarında belli sıraları bulunur. Sözcuklerin tumce içindeki yeri değişse bile, ekler de sözcukle birlikte yeni yerine gideceğinden tumcenin anlamı değişmez. Bu tür özellikler gösteren dillere de bireşimli (synthetic) diller adı verilmektedir. Devrikleşmiş tümcelerde, aynı tümcenin normal biçimine oranla bir anlam değişmesi yoktur. Devrikleşmiş tümcelerde devriklemeye neden olan tumce ögesi öncelenmiş ögedir. Türkçe'de devrik tümce yapabilme sınırları geniş olmasına karşın, bu işlem tümcenin dilbilgisel olarak doğru olup olmadığı sınırında biter.

Tümceler, belli bir anlam butunlugü olmadan yarıda kesilirse tamamlanmamış sözceler (incomplete utterances) yapılır ve bu tur sözceler başka anlam çağrışımları yaparlar. Aşağıdaki örnekte, tamamlanmamış sözceler, ünlemler ve bazı tümcecikler öncelenmiştir:

-HAYRET BEY ANKARA AKŞAMINDA-

güzelim mart ayı kediler
oğlan kızın penceresinde ıslık
iki iki daha dört
destur hemşeri - bu yol nere gider

yazıyooor
aşk uğruna cinayet

bir kilo ıspanak tazesinden
ne demiş ne demiş
vay sen ha
doğuda açlık
ismi lazım değil alçağın biri

bilirim
bir tatlı huzur almaya geldik
çüş
şehrin manzarası
arzı hürmet ederim beyefendi
yoo ben eşek değilim
canım kardeşim memleket
of kadına bak
bizim moruk tuttumuş
mambo İtalyano hey mambo
önüne bak ulan
iktisadi konuları bir yana bırak
akşama napıyoz
ilahi Dürdane
aa anne bu ne
dün gece kasığım
yetmiyor kardeşim
elime geçen 450
askısız sütyen benimki
tamam
bir kere yörüngesine girdi mi
baylınm Brijit Bardo'ya
yollar çamur
boş veeer
Ulus'a bir kişi

Ulus dediği millet
ah ulus ah millet
Suat Taşer; (Memet Fuat: 1987:354)

Türkçe'nın bireşimli bir dil olması birçok devrikleşmeye izin verebilmektedir, ama edebiyatta devrikleme gene de dilbilgisel olarak daha sınırlı olmaktadır, örneğin, olağan dil kullanımına oranla zarflar öncelenebilir:

Her dakikasında ayn ayn
özlerime büyüyor zaman.
Şükran Kurdakul; (Memet Fuat:1987:453)

Tümcenin fiili öncelenebilir·

Yürüdü eski zaman dağlarımız
Kaldırdılar başlarını göğe dek,
Geyikli ve hovarda, dumanlı, gür.
Oktay Rifat; (Memet Fuat 1987:194)

Nesne ve fiil öncelenebilir:

Mızrağını geçirdi içinden bir flütün.
Cemal Süreya; (Memet Fuat 1987:511)

Sezai Karakoç'un aşağıda bir bölümü verilen, Ping-Pong Masası adındaki şiirinde hiç fiil kullanılmamıştır. Bu tür bir önceleme, şiirin konusu ve şairin

söylemek istediklerine bir anlam katmaktadır:

Beyaz iplik sert iplik ve tak tak
Yuvarlak top küçük top ve tak tak
Ping-Pong masası varla yok arası
Ben ellerim kesik varla yok arası
öpücüğüne eyvallah ve tak tak
Beraber sinemaya evet ve tak tak
Ping-Pong masası varla yok arası.
(Asım Bezirci 1974:78)

Anlam Öncelemeleri: Edebiyat ve özellikle şiir dilinde anlam önceleme-lerinin çok çeşitli değişkenleri olduğu görülür. Bu geniş alan, Jakobson'un kuramındaki Şiirsel İşlev'in sanat ve estetik yönünü belirtecek kadar çeşitli söz sanatlarıyla doludur.

Söz Sanatları'nın ortaya çıkması, Roman Jakobson'un Seçme ve Birleştirme eksenlerinin işlevi ve işleyişi kadar basittir. İnsan aklı Söz Sanatları yapmaya belki de Benzetme (Simile) ile başlamıştır (Chapman 1982:47). Edebiyat eserlerinde bol oranda betimleme ve tanımlama bulunduğundan, yazarlar betimlemelerinde bir şeyi bir başka şeye benzetmeyle işe başlarlar. Bu benzetme işleminde asıl konu olan şeye, benzeyen (Tenor), kendisine benzetilen şeye de, benzetilen (Vehicle) adı verilmiştir. Benzetme işleminde bir de benzetme yönü (Ground) vardır ve bu yönün belirtilmemesi de eğretileme'ye (Metaphor) neden olur (Chapman 1973:83).

Öncelemeler yönünden ele alındığında, Benzetme'de hem benzeyen, hem de benzetilen bulunmaktadır. Bir başka deyişle, iki öge de eşit biçimde bir bakıma öncelenmiştir.

Su aktı, dere işmiyor
Mezar gibi ovanın içi dışı
Zamansız bastırdı karalar

Dil aktı, sözcük yetmiyor
Çöl gibi aklın içi dışı
Zamansız bastırdı zorluklar
Süreya Berfe 1980:98)

Benzeyen ve Benzetilen, diğer Söz Sanatlarının incelenmesinde kullanılabilir. Benzetme sanatına en yakın ve Benzetme'yle birbirine kolayca dönüştürülebilen Eğretileme'de, Benzetilen öncelenmiştir:

kamına saplı paslı bir mızraktı açlık
Attilâ İlhan 1976:28)
akşamlar menekşedir ne güzel yaşamalar
Tekin Kipöz; (Asım Bezirci 1974:199)

Kişileştirme'de (Personification, Prosopopeia) öncelenen öge, canlı varlıkların bir özelliği, biçimi ya da hareketidir. Bunlar, Kişileştirme'de Benzetilen'i oluşturur ve Benzeyen'le birlikte kullanılırlar.

Asma yaprağının ucuna dokundu ay
Sallandı durdu bütün gece
Bu gece yaz
Çok sıcak bu gece
Asma uzadı uzandı
Girdi girecek içeriye
(Süreya Berfe 1980:97)

Düzdeğişmece'de (Metonymy) öncelenen öge, Benzeyen'le çok yakın ilgisi olan bir fikir ya da başka bir ögedir.

-VATAN İÇİN-

Neler yapmadık şu vatan için
Kimimiz öldük
Kimimiz nutuk söyledik.

O.Veli Kanık; (Ü.Yaşar Oğuzcan-Metin Eloğlu 1968.90)

Kapsamlayışda (Synechdoche) öncelenen öge, bir bütünün parçasıdır. Benzetme yönunden bakılırsa, bütünün parçası, Benzetilendir ve Benzetilen, Benzeyen'i simgelemektedir. Aşağıdaki örnek, tüm şiirin kapsamlayış olması bakımından ilginçtir:

-ADI BELLİ-
Kuru dala can veren, yeşerten, rüzgâra alıştıran
Tohuma yol açan, bitkiye, hayvana, insana dönüştüren
Suyu bırakan, ırmağa, denize kavuşturan
Doğayı sarıp sarmalayan, var eden ya da yok eden
Kuşu yumurtadan çıkaran, besleyen, kanat takan
Bazan sırtını dönen
Bazan elini uzatan
Bazan bir görümlük
Her dilde karşılığı bulunur kendisinin
Özgürlük.

(Süreya Berfe 1980:128)

İkilem, ya da zıtlık (Paradox), zıt iki düşunce ya da olayın birbiriyle çelişkili olarak kullanılmasıdır. İkilemde bir öge öncelenmiş gibi görunurken, ortaya tam anlamıyla zıt ikinci bir öge çıkar, okuyucuyu şoka uğratır, ilk ögeyi geride bırakarak kendisi öncelenir Böylece ilk ögenin kullanımıyla getirilen gerçekler, ikinci ve zıt öge tarafından silinir gider

bir gün mavi bir yağmurda
nevin oya'yla buluşur
sevdiği erkeği unutur da
oya'da erekliğini bulur

(Attilâ İlhan 1977:67)

Belirsizlik'de (Ambiguity) hiçbir biçimde önceleme yoktur. Aslında belirsizlik özelliği gösteren tümcelerde kesin bilgi değeri de olmayıp, aynı tümce değişik anlamları verdiğinden, bir benzetme işlemi de göstermezler. Bu yüzden birden fazla anlamları olduğu duşunulebilir. Ayrıca kimi tümceler sözdizim, kimi tumceler de anlam bakımından, bazan da her iki bakımdan belirsizlik örneği oluştururlar:

Surlar üzerinde boyunsuz burçlar potada mansur
asiller çok zamandır merhabasız.

Özdemir İnce; (Asım Bezirci 1974:88)

Abartma (Hyperbole, Overstatement) bir ögenin, ya da özelliklerinin gerektiğinden fazla öncelenmesiyle yapılmaktadır:

yunus emre'den bu yana mehmet sıradağlarıyım
ünlü toprak dinledim demir anladım kömür duydum
davullar dağıttı göldere savaşlardan dönmezliğimi
çünkü bol kurşun yedim besmele'yle vuruldum
bilirse düşman bilir böyle kolay ölmezliğimi
bir mehmet kalktımsa ayağa bin mehmet oturdum

(Attilâ İlhan 1976:73)

Arıksayış (Litotes) da, bir ögenin gerektiğinden çok daha az öncelenmesiyle yapılır

ne kadınlar sevdim zaten yoktular
yağmur girerdi sonbaharla bir
azıcık okşasam sanki çocuktular
bıraksam korkudan gözleri sislenir
ne kadar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görulmemiştir

(Attilâ İlhan 1977·27)

Edebiyat eserlerinde, özellikle şiirde kullanılan dilin, gunlük dilden değişik olmasının, edebiyat dilinin çoğu zaman önceleme yöntemini kullanmasından kaynaklandığı bu incelemede belirtilmeye çalışılmıştır. Görulduğü gibi, öncelemeler, bir ölçude, olağan dil-

den sapma biçiminde yapılmaktadır. Mukarovsky ve Jakobson'a göre öncelerne ve şiirsel işlev, edebiyat diliyle günluk dili birbirinden ayıran çok önemli bir özellik, bir yöntem, ya da bir sistemdir. Günlük dil kullanımında da zaman zaman öncelemeler yapılmasına karşın, özellikle anlâm sanatlarına dayanmadıkları için edebiyat dilinden ayrılmaktadırlar. Zaten Jakobson'un "Şiirsel İşlev" kuramı bunu savunur.

Öncelemelerin, koşutluk, yineleme, devrikleme ve sapmalara neden olduğu görülmüştür. Aslında Antik Çağlardan beri, koşutluk ve diğerleri Öncelemeden kaynaklanmış, ama edebiyat eserlerinde yukarıda sözü edilen biçimlerde ortaya çıkmıştır.

Edebiyatta dil kullanımı konusunda yapılacak bir araştırmada edebiyat yapıtlarının dilini hiç kuşkusuz yalnızca bu incelemede değinilen salt dilbilimsel özellikler değil, Mukarovsky ve Jakobson'dan sonra gelişen kuramlar ve dil felsefesi, sosyodilbilim, ruhbilim gibi dallar çerçevesindeki görüş ve yöntemler de dikkate alınmalıdır (Bk. Barbara Sandig 1978.68-98). Deyişbilim'de son yıllarda yararlı sonuçlar verebilen bir kuram olan Sözeylem (Speech Act). kuramları ışığı altında yapılan araştırmalar edebiyat ve şiir dilinin gizli noktalarını aydınlatmaya başlamıştır.

KAYNAKÇA

Berfe, Sureyya, (1980), *Hayat Ile Şiir,* Hur Yayınlan, İstanbul.
Bezirci, Asım, (1974), *2. Yeni Olayı,* Tel Yayınları, Istanbul.
Chapman, Raymond, - (1973), *Linguistics and Literature,* Edward Arnold, London England

- (1982), *The Language of English Literature,* Edward Arnold, London.

Çolakoğlu, Dr. Kenan (1975) *Elele,* Kağıt ve Basım İşleri, İstanbul.
Dilçın, Cem, (1983), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* TDK Yayınları, Ankara.
Fowler, Roger, (1986), *Linguistic Criticism,* Oxford Univ. Press, Oxford, England.
Freeman, Donald (Ed.), (1970), *Linguistics and Literary Style,* Hold Rinehart Winston Inc. USA (
Fuat, Memet, (1987), *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi,* Adam Yayınları, İstanbul.
İlhan, Attılâ, - (1976), *Yasak Sevişmek,* Bilgi Yayınevi, Ankara.
- (1977), *Böyle Bir Sevmek,* Bilgi Yayınevi, Ankara.
Sandig, Barbara, (1978) *Stilistik, de Gruyter Studienbuch,* Berlin, New York.
Sebeok, Thomas A., (1971), *Style in Language,* The M.I.T. Press, USA.
Yucel, Can, (1982), *Rengâhenk,* Yazko, İstanbul.

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi İngiliz Dilbilimi Anabilim Dalı

ŞÜKRÜ ERBAŞ

gökyüzü ve dolunay

Yüzü altmış yıldır dolunay
İnceliği saçının teline dek işlemiş
Dualar okuyor durmadan
Mezarlığa bakan penceresinde..

İçinde bir çocuk eski konaklardan
Yağmur sularıyla abdest alan dede
Lavanta kokusu oyalı odaların
İnce tülbentlerde salınan gizem
Taş merdivenlerden avluya inen
Ud sesiyle menevişli sevinçler
Şimdi bir hüzünle yüzüne vuran..

"Anason kokularıyla yattım yıllarca
Yataklar acıydı geceler kuyu
Beş çocuk doğurdum onca iş arasında
Her birinde bir parçam öldü."
Ağır ağır çekiyor tesbihini
Gölgesi duvarlarda bir solgun resim
"Dayağı bu evde gördüm -diyor-
Huma kuşu uçamadan göğsümde vuruldu.

Dedem siyah bir gökyüzü
Kasveti avludaki tavuklara yansıyan
Susuyor ve rakı içiyor durmadan
Mezarlığa bakan penceresinde..

HAKAN ŞENOCAK

küçük kırmızı pembe kadın

İğne üst dudağına girmişti.Pembe dudağı kanıyordu.Deniz mavili iri gözleri korkuyla açılmıştı.Uzun sarı saçlarından birkaç tel dudağına saplı iğneye dolaşmıştı.Balıkçının avucunun içindeydi.Dehşet içindeydI.Bütün vücudu kaskatı kesilmişti.Bazan gözleri balıkçının iri,şaşkın gözleriyle karşılaşıyordu.Balıkçı onun bakışlarındaki rastlantıdan habersizdi.Balıkçı onun gözleri de kendi gözleri gibi bakıyor sanıyordu.

Bütün vücudu kuyruğuna inen sapsarı saçlarına kadar kum içindeydi.Balıkçı,misinanın ucundaki ağırlığını his settiğinde küçücük bir balık sanmıştı onu;o iri,o hırçın lev rek için taktığı yem boşa gitti sanmıştı.Misinayı kızarak ve isteksizce çekmişti.Sonra o gelmişti savrulup çırpınarak. Kızgın sahil kumlarına bulanmıştı.Kendini aydınlık denize fırlatmıştı.Başaramamıştı.Dudağına giren dev iğneye bağ lıydı.Dev iğne dev misinaya bağlıydı.Dev misinanın ucunda dev balıkçı yükseliyordu.Yeniden aydınlık denize dönebilmek için boşuna boşuna çırpınıyordu.Kumların üzerinde kıvranıyordu.

Donup kalmıştı balıkçı.Gözlerini ayıramadanbakıyordu Inanamıyordu.Anlamıyordu.Hayal gördüğünü sanıyordu. Zihni ona bir oyun oynuyor sanıyordu.Yaşlı gözleri ona iha net ediyor sanıyordu.Güneş ışınları yanarak,dönerek vuru yordu,vuruldukça küçük pembe kadın,kuyruğunda kırmızı, pembelekeleryanıpsönüyordu.

Sonunda hoplayıp zıplamaktan yorgun,yarı baygın kum ların üzerine düştü.Bu,balıkçıya hareket edebilme cesare ti verdi.Onu avucuna almayı istiyordu.İnsan soyu avucuna almayı sever.Avuç içi insan soyu için önemlidir.Sonunda, birkaç adım atmayı başardığında artık daha iyi görebiliyor du onu balıkçı.Sırtüstü düşmüştü.Kuyruğu hafifçe yana kaykılmış,saçları kumların üzerine dağılmıştı.Gözleri kapalıydı.Bu haliyle küçük,kırmızı,pembe bir kadına benziNefes nefeseydi.Titriyordu.

"ölecek...."diye düşündü balıkçı.Nedense telaşlandı.İçin de daha önce öldürdüğü iki balığın bulunduğu deniz suyuy la dolu kovayı kaptı ve kızgın kumların üzerinde kıvranan küçük pembe kadının üzerine boşalttı.Kovanın içindeki suyla birlikte ,daha önceden öldürülmüş iki balıktan iri,si yah gözlü ve yüzünün yarısını yuttuğu iğne çıkarılırken yitirmiş olan balığın ağırlığı altında ezildiğinden,ya da suyun sahici canlılığıyla kendine gelir gibi oldu küçük pembe kadın.Mavi gözlerini araladı ve yeri göğü sarsan bir çığlık attı,çığlığı sadece iki ölü balık duydu,ama avuç içindeydiler ve bir şey yapamadılar.

Balıkçı ayağının ucuyla kadının üzerinden kenara itti ölü balığı.Ama içi rahat etmedi.,ayağının ucuyla biraz daha uzağa itti ölü balığı.Sonra denize koştu ve kovayı suyla doldurup geri döndü, üzerine boşalttı Yararsız.

Islanınca gözlerini açıyor, çırpınıyor ve yenik düşüyordu. Sonra yeniden kumlara bulanıp kendinden geçiyordu.

Balıkçı kovayı yeniden doldurup yanına kumların üzerine bıraktı.Kendiliğinden kovanın içine atlamasını umuyor gibi bir hali vardı.Çaresizlik duydu.Onu eline alacak cesarete bulamıyordu kendinde.Eline alıp kovanın içine bırakamazdı onu,ona dokunamazdı.Avuç içi hareketsizliği sever.İnsan soyu hareketsizliği sevir.Misinayı alıp hafifçe yukarıya çekti.İğne üst dudağına girmişti.Pembe dudağı kanıyordu.Deniz mavili iri gözleri korkuyla kocaman açılmıştı.Balıkçının içi cız etti.Misinanın ucunda havalanışını,çaresiz çırpınışlarını görmeye aha fazla dayanamıyordu.Buna dayanmak için daha önce öldürülmüş olmak gerekirdi.Ne var ki,daha önce öldürülmüş iki balıktan iri,siyah gözlü ve yüzünün yarısını yuttuğu iğne çıkarılırken yitirmiş olan balık da dayanamadı buna ışığına kızgın kumların saldırdığı güzel gözlerini usulca kapadı.

Çabucak kovanın içine bıraktı onu balıkçı.Eğilip baktı.Küçük pembe kadın usulcacık kovanın dibine doğru batmaya başladı.Balıkçı nedense onu öldürdüğünü düşündü. Bütün cesaretini toplayıp elini suya soktu.Demek ki yeterince hareketsizlik vardı kovanın içinde. Ne var ki,aynı anda kendini dışarı fırlatıp yeniden kızgın kumlara bulandı küçük pembe kadın.Balıkçı kendini kumlara atan *basit* bir balığı yakalar gibi iki eliyle birden yakaladı onu.Bir pembe soldu.Yumuşacık tuttu.Uzun sarı saçlarından birkaç tel dudağına saplanan iğneye dolaşmıştı.Büalıkçının avucunun içindeydi.Bazan gözleri balıkçının iri,şaşkın gözleriyle karşılaşıyordu.Ama bu sadece rastlantıydı.

Ani bir kararla misina torbasını açtı balıkçı.Her an kırılabilir cam bir iğneymiş gibi davranıyordu ona.Torbadan olta onarımı için yanında taşıdığı tırnak makasını çıkarıp iğnenin hemen önünden kesti misinayı.Bu onun yükünü hafifletmiş olmalıydı.Ama asıl sorun iğneydi.Balıkçı tırnak makasıyla iğnenin çengelli ucunu kesip kesemeyeceğini kestirmeye çalıştı.Bu mümkündü. Ama balıkçıyı korkutan, iğnenin ucunu keserken onu incitmek ihtimaliydi.İnsan soyu duyarlı olmaya tapar.Balıkçı çok duyarlıydı ve onu incitmekten çok korkuyordu.Minicik bir olta iğnesi bile onda onulmaz bir yara açabilmişti.Tırnak makasının iğneden pembe dudağına kayması ihtimali balıkçının içini ürpertti.Ne ki denemekten başka çaresi yoktu.

Küçük bir hareketle iğneye dolaşan ince saç tellerini kesti.Tellerin iğnede kalan kısmını küçük parmak hareketleriyle çözüp aldı. İçinden dua gibi birşeyler geçirdi .Onu sol avucunun içinde tutuyordu.Sağ elindeki tırnak makasını pembe dudaklara yaklaştırdıKararsızlığını birden bire yükselen balıkçı hoyratlığıyla yendi.Kovadaki suya sokup çıkardı onu.Küçük bir kum zerreciği bile makasın pembe dudaklara,minik burna,deniz mavili iri gözlere

kaymasına neden olabilirdi.Deniz mavili iri gözleri korkuyla kocaman açılmıştı.Yüzünde hiç kum zerresi kalmadığını görünce suya birkaç kez daha sokup saçlarının sırtında toplanmasını sağladı balıkçı.Minicik ellerini o sırada gördü.Ellerinin dudağa saplı iğneye doğru yaptığı hareketi o sırada gördü.'İğneye dokunma!'diye azarladı onu ve ani bir hareketle minik kolları da avucunun içine aldı.İğnenin küçük pembe dudağın üst kısmından biraz daha çıkmasını sağladı.Kan aktı.Makasla keseceği yeri kapladı.Çıt diye kırıldı iğnenin çengelli ucu.Beklemeye dayanamad,diğer ucundan tutup tek hamlede çekti iğneyi.Kan aktı.Balıkçı kanayan yaraya tütün bastı.

2

Yıllar yıllar önce rengarenk bir balık yakalamaştı balıkçı.Oltanın ucunda inanılmaz renklerle bezeli bir mücevher sallanıyordu sanki.Öylece kalakalmıştı.Balık büyü yapmıştı sanki balıkçıya.Güneşin altında renkleri yanıyor,sönüyor,birbirine karışıyor,balık oltanın ucunda döndükçe renkler de dönüyordu.Balıkçı bir pişmanlıkla,bir aceleyle,bir telaşla iğneden kurtarıp kıyıdan denize bırakıvermişti usulca balığı.

Dengeli yüzüyordu.Yo,yalpalıyordu.Yo yo,iyiydi.Yaralıydı ne de olsa.Ama iyiydi,evet.Yarasının iyileşebileceğine aklı kesmişti balıkçının.Onu birdaha göremeyeceği için bir pişmanlık geliyor,o gidiyor,yerini denizde böylesine güzel bir canlının yaşadığını bilmenin sevinci alıyordu.Herşey tam bu sırada bitti.Aniden ortaya çıkan o iri,o hırçın levrek yaralı mücevher balığını birkaç hamlede parçalayıp yuttu.Balık kan kokusuna gelmişti.Balıkçı ilk kez kan kokusuna,büyük balığın küçük balığın kanına tutkunluğuna tanık olmuştu.

3

Gözlerini kapamıştı küçük pembe kadın.Yarı baygın olmalıydı.'Ya da ölüyor...'diye düşündü balıkçı.İnanamayarak,hayranlıkla bakıyordu avucundaki küçük pembe kadına.Onu yeniden hayata döndürme tutkusuna kapılmıştı.Yıllar yıllar önce yapamadığını bu kez başaracaktı.Onu iyileştirecek ve kıyıdan denize bırakıverecekti.Bu kez başaracaktı.

Küçük pembe dudaktan akan kan durmuştu.Aynı anda,irkilerek onun kurumaya başladığını farketti balıkçı.Usulcacık kovadaki temiz suya bıraktı onu.Sarı saçları suyun üzerine dağıldı.Küçük elleri yumruk yumruk olmuştu.Balıkçı onun daha iyi olduğunu varsayıp derin bir soluk aldı.Yine de acı çekiyor olmalıydı.Kovayı kapıp evine giden yola yürüdü.

Nereden geldiyse gelmiş iri bir cam fanus buldu evde

balıkçı;temiz suyla bir iyice yıkayıp neredeyse rengarenk bir akvaryum haline getirdê fanusu,içine deniz suyu doldurdu ve usulcacık bıraktı onu içine.

O geceyi aç geçirdi,ama açlık duymadı.Huzursuzdu.Zaman zaman kalkıp fanusun dibinde sessiz ve hareketsiz yatan küçük pembe kadına bakıyordu."Sabaha kadar yaşarsan bir daha ölmezsin"diyordu fanusun başında.Parmağını sokup suyu dalgalandırıyor,onun kuyruğuyla verdiği küçük tepkiyi görüp rahatlıyordu.

Ve dualar ederek geçirdi o geceyi baylıkçı.Sabaha sağ çıkıp çıkamayacağını düşünüp eğer yaşarsa ona çok iyi bakacağına dair yeminler etti.Hatta belki de onu o tehlikeli denize birdaha hiç bırakmayacaktı.Gecenin bir saatinden sonra açlık ve uykusuzluk ağır basınca gözkapakları usulca kapandı.

Uykusunda onunla uğraşıp durdu.Küçük pembe kadın bir anda birden mucizevi bir şekilde iyileşiyor ve balıkçıyla konuşuyordu.Balıkçıya,kendisini iyileştirdiği için teşekkür ediyor,denizin derinliklerinde harika bir yolculuga çıkmak isterse seve seve kılavuzluğunu üstlenebileceğini söylüyordu.Deniz mavili iri gözleri pırıl pırıl yanıyordu denizciye bakarken.Minik elleriyle yanağını,burnunu seviyordu balıkçının.Sonra birden boncuk boncuk terlemeye başlıyordu balıkçı,onu ddudağındaki yaradan ötürü ölüyor görüyordu,onun ölürken çektiği acıyı balıkçı uyurken çekiyordu.

Kan ter içinde uyandı.Pencereden yıldızların aydınlığı sızıyordu içeriye.Karanlıkta,yatağının içinde simsiyah bir leke gibi kıpırdamadan duruyordu balıkçı.Sabah olmasına en azından birkaç saat vardı aslında,ama balığa çıkmak için de bu saatlerde kalkardı balıkçı.Yine de dün akşamdan beri öyle çok şeyi unutmuştu ki,şimdi karanlığın içinde simsiyah bir leke gibi hiç kıpırdamadan durduğu bu anda aklına balığa çıkmak değil, açlıktan kazınan mîgdesini doyurmak bile gelmiyordu..Eliyle yüzündeki ve boynundaki teri alıp yorgana sildi.Ağır vucüduyla yavaş yavaş çıktı yatağından.Şu anda yaşıyorsa tehlikeyi atlatmış demekti.Bugün ayın kaçı? Hangi aydayız.Saat kaç? Ya da bir ölüydü çoktan.Ölü ve küçük kırımızı bir pembe kadın.

İçeriye gidip fanusa bakacak cesareti bulamıyordu kendinde.Bulamadan gitti içeriye.Onu ölü görmek korkusuyla göğsü daraldı.Bir an nefes alamadı.Aldı.

Alamadı.

Çünkü ölü balık da böyle yatardı suyun üzerinde.Nereden girdiyse balıkçının içine,bir martı,usulca soldu.

Hareketsiz yatıyordu suyun üzerinde.Sarı saçları suyun üzerine dağılmıştı.Mavi gözleri aralıktı.Gözbebekleri kaymıştı.Kolları rastgele iki yana açılmıştı.Minik ellerinden birisi kapalıydı.Kuyruğu suyun dışına çıkıp kurumuştu.

"Ölmüş... diye düşündü yaşlı balıkçı gözleri titreyerek.Hızla terledi."Ölmüş bu..." "Avuçlarını sular bastı.Yüzünde yanaklarında ateşler yandı,gözleri kararda,yine daraldı göğsü,kalbi sıkıştı,nefes vermeye çalıştı,sakin olmaya çalıştı,gözlerini kapayıp derin bir soluk almaya çalıştı.Kendine gelmek için bir yerlere tutunup gözlerini kapadı.

Usulca elini uzattı.İşaret parmağıyla suda dağılmış saçlara dokundu.Parmağını çektiğinde kızın saçları dalgalandı,yumuk eli usulca açıldı.Bu küçücük canlı için balıkçı,dev vucüdunun her zerresini kaplayan bir keder duydu.Sakinleşmek için kıpırdamadan durdu.Gözlerini kapadı.Açtı.Açtığında küçük pembe kadının dibe battığını gördü.Ölüye arkasını dönüp çıktı.

4

Balıkçının önsezileri iri ve hırçın bir levrekle doluydu o erkence çıkıp gelen sabah karanlığında sahile inerken.Artık yeterince mutlu bir adam değil gibiydi.En azından bir gün önceye göre daha az mutlu bir adamdı.Artık igneye yem takarken ıslık çalmıyordu.Unutmuş gibiydi sanki.Diğer yandan hiçbirşey olmamış gibi bir hali de vardı.Önsezileri o iri ve hırçın levrekle doluydu.Neden,bilmeden kin duyuyordu.Nefret duyuyordu.Sert hareketliydi.Oltayı denize fırlattığını farkedemeyecek kadar duyarsız ve kaba görünüyordu.Hiçbir zaman suya düşmese,balıkçı o maviliğe bütün gücüyle fırlattığı oltayı hatırlamayacaktı neredeyse.Ne ki onun suya düşerken çıkardığı o çok tanıdık sesi duyup başını kaldırdı.Upuzun açılan hırçın, mavi suya baktı.Levreği düşündü.O iri,o hırçın levreği düşündü.Ölümü düşündü.İnsanoğlunun o acımasız bencilliğini sezinler gibi olduysa da,toparlayamadı.İnsan insan olduğundan acıkan karnı doymalıydı ve insan insan olduğundan acıkan karnı doyurmak için büyük ve güzel doğanın üzerinde sonsuz bir yok etme hakkına sahipti.Bir balığı öldürme hakkına;ve insan insan olduğundan bir balığı isterse öldürüp yer,isterse güzel bulup severdi.Sezinliyor gibi oldu ama toparlayamadı.Onu,bir insan olduğu için,o iri ve o hırçın levrekten ayıran şeyi bulamadı.Zaman zaman doğa için keder duymuyor da değildi.Örneğin bir papatyaya bastığında üzülebilirdi.Üzülebilirdi çünkü o papatyayı ezmenin ona herhangi bir yararı olmadığı gibi,zaman zaman güzel görülebilen birşey olduğu için yararı bile varsayılabilirdi.Ama üzerinde durmazdı böyle şeylerin balıkçı.Şimdi ise hiçbirşeyi düşünecek halde değildi.Başı önde dalmıştı.Neyi düşündüğünü bilmiyordu.

Aynı anda göğsünde,göğsünün orta yerinde o eski zamanlardan beri tanıdığı pis sancıyı duydu.Nefes almakta güçlük çeker gibi oldu.Kalbinden bir martılar sürüsü geçiyordu

sanki.Tam bu anda vuruş aldı olta.Parmakları zangır zangır titredi."Yakala onu!"diye bağırdı oturduğu yerden fırlayarak,"kendine bir şaka yap ihtiyar,yakala onu,yakala onu!..

Yakaladı.İğne üst dudağına girmişti.Pembe dudağı kanıyordu.Deniz mavili iri gözleri korkuyla kocaman açılmıştı.

EGE BERENSEL

raylar gibi

seni ne çok sevmiştim dudaklarından
boğazımda kılçık dönüşürken balığa
seni ilk öptüğüm düşte
yüzündeki bütün açıları öğrenmiştim
kapının aralığından şöyle bir baktığında mesela
kadeh bir günün gecenin tülüne takılışı
gibi boşalmıştı bakışlarım göz çukurlarımdan
kalmıştı odanın ortasındaki cesette
dönüp bakmıştım sana neden sonra
orda yoktun
çoktan gitmiştin
sokak kapısının diliyle

gök camda uyuyordu
nefesim apse kokuyordu
televizyondaki en yeni eğlence programları
insanları cesetlerine alıştırıyordu
sonra yine baktım cesedime
odanın ortasında televizyonun solunda
akvaryumun altında
boğazımdaki balık akvaryumda yüzüyordu

İBRAHİM KARAOĞLU

düşbozumu

Çiçeksiz, mühürlü bir güz sonu. Kent sisler içinde... Gardayım... Seninle istasyon kahvesinde çay içtiğimiz saatler. Son trenler anons ediliyor.Son yolcular koşuyorlar. Tren az sonra kalkacak. Bu kenti terkedeceğim.

Yorgun bir trendeyim..Çantam mektuplarınla dolu. Senden kalan herşey orada. Umarsızım.. Yaralı kuş kanadı taşınmaz yürek.. Düşlerimde erişebildiğim herşeye ulaşamamanın sancısı beynimde..

Felç olmuştu zaten yavrum. Son duruşmasıydı. Koltuk değnekleriyle getirmişlerdi. Gözlerime bakamadı. Görüş günlerinde de öyleydi hep, bakamazdı gözlerime. Dayanamazdı ağlamalarıma da ondan... Temiz giysilerini götürmüştüm bir keresinde, konuşamıyordu.Senin bana geldiğini anlattım. Gözleri doldu. Parmaklarımı tuttu tellerin arasından, kokladı, öptü. Ne bilebilirdim, son görüşmemizmiş..

Birkaç gün sonra mektubu geldi. Hiç onun yazısına benzemi yordu yazı. Bir arkadaşına yazdırmış. 'Ellerin portakal çiçeği kokuyordu annem demiş. Nasıl da ağladım sabaha kadar. Kardeşi zor okudu mektubu, boğazında düğümlendi sözcükler..

İlk görüş günlerinden birinde portakal götürmüştüm. Nöbetçiler almadılar içeri. Almadılar. Ellerimle ezdim portakalları..Parmaklarımı öptü, yüzüne sürdü, kokladı. O günden sonra her görüşte portakal koktu ellerim..

Çok severdi Mersin in baharını. Her gelişinde sahile uzanan bahçemizi gezer, portakal çiçeği kokularının denizle buluştuğu yerde durur, denizi taşlardı çocukça..Sıkıntılıydı, pusluydu hep. Az konuşurdu. Az kalırdı bende. *Arkadaşlarıma söz verdim, dönmeliyim* derdi..

Hiç doymadık birbirimize. Hiç ana oğul olmadık ki doyasıya..Çarşamba günü giysilerini götürdüm. Ölüm haberi..

İzmir de bir ev kiralamıştı. Girit'li yaşlı bir kadının eviymiş. Bunu biliyorum..Ne olur sen de susma öyle. Senden çok bahsederdi. Belki ikiniz kalıyordunuz o evde.Gidelim ne olur! Sen oraların kızısın, bilirsin evini..İzini bulsam herşeyini derleyip taşıyacağım... Mersin e. Bahçemdeki küçük eve yerleştireceğim. Kokusu sinmiştir eşyalarına yavrumun,,

'Beni sık sık ara,Ondan son yadigarsın..

Bana da annen kaldı. Bir de o İzmir'deki ev.Annenle

nasıl giderim oraya. O zaman daha da büyür acımız. Acılar paylaştıkça küçülür bilirim. Ama bizimkisi büyür. Volkanı sönmemiş bir dağ oluruz, lavlar çöker yüreğimize, anıların yükü taş olur, oturur içimize. Zaten yıllar oldu yüzünü görmeyeli. Keşke nişanlansaydık sen içerdeyken, yüreğimize dolanmış sevgi çemberini metalleştirip taksaydık parmaklarımıza. O zaman görüşmemize izin verirlerdi belki...

Ayrı, uzak adreslerin iki kaçağıydık, kovgunuyduk anılar tutsağı o kentin. Nasıllar, niçinler, niyeler, hiç rahat bırakmadılar ki düşlerimizi...

Bahar, ağaçlarının dallarına yürüdüğünde, nasıl da mutlu olurdun. "Mandalinalar çiçek açtı. Haydi İnciraltı'na" derdin O uzun kıyıda yürürdük. Çok severdik yoksul balıkçı barınaklarına inen sokakları. Sahi, orada her sokak denizle buluşurdu değil mi? Seracı kızlar yol boyu dizilip "sevdiğinizin hatırı için" diye satarlardı çiçeklerini. O Mayıs sabahını hatırlıyorum; karanfil takıp yakamıza, yürümüştük kıyı boyunca. Nasıl da şenlikliydi balıkçı kahveleri! Uzunca bir kıyıydı İnciraltı. Balıkçı teknelerindeki yazılara takılmıştık: "Fırtına", "Günbatımı", "Yağmur", "Mor Yağmur"... Hiç arabesksiz uzunca bir kıyıydı İnciraltı. Hani ihtiyar balıkçı Yorgo cağırmıştı bir keresinde teknesine. Kırmızı yanaklı ihtiyar eski bir şarap açmıştı hemencecik. "Bu sizin" demişti. "Size sakladım çocuklar... şarabı ve kitabı saklayın karlı çıkarsınız... Geceleri özlem yüklü olurdu ihtiyar. "Şu karşı ışıkların yanıp sönmesi yok mu? Deli ediyor beni. Gel git, gel git diyorlar sanki. Kuzenlerim denizlerin orta yerinden selam gönderiyorlar bana, yanıp sönen ışıklarla. Onlar da Küçük Asyalı, onlar da Amele Taburu kaçkını...

Şimdi anıların denizindeyim. Dibe batıyorum durmadan. Dipten alınmış zıpkın yarası ölüm haberleri... Kimselerin ölümünü benimsemeye yüreğim varmıyor. Dilim varmıyor ölüm ezgilerini söylemeye. Kimselere yakışmıyor ki ölüm. . Özlemin en zor en uzun güzü. Koptuğu dalları unutmayan yapraklar gibiyim. Nereye sarılmalı? Nereden esiyor umutsuzluğun kara yeli? Ben nerede olacağım?

Ne çok da yolcuydum geceleri. Gecikmiş trenler yolcusu. Trenler hep bu kenteydi. Bu kentte yazıldı künyeme hüzün...

"Şafakta oluyorum traşımı. Sen geleceksin diye. Her görüş günü sonrası özlemin narçiçeği böyle nakışlanırdı mektuplarına...

El sallıyor istasyonda çocuklar. Çığlığım sessiz. Tren çığlıklarına katılıyor çığlığım, bölüyor geceyi... Ne çoktu varılacak yeri çocukluk düşlerimin...

Eski kara trenler var terkedilmiş peronlarda, unutulmuş hüzünlü şarkılar gibi bekliyorlar zaman tünelinin en

ucunda. Hani hüzünlü şarkıları dinlerdik de doyasıya önce hüznümüzü kırıp dökmek isterdik ya? Sonra da Guillaume Appollinaire'in sesi duyar gibi olurduk: *"Uçsuz bucaksız, bilmediğimiz dünyalar istemez misiniz siz"* diyen sesi. Kara trenlerin rayları kırık, yürüyemiyorlar uçsuz bucaksızlığa... Ben de o trenler gibiyim, senli anıların istasyonunda kilitli. Anahtarlarım dönmüyor, kilitlerim tutuk. Tutukladım kendimi. Bir ucu belirsiz ufuklara ekli köprülerdeyim. Nasıl yürümeli yarına? Nereye tutunmalı? Kime gitmeli? Yolculuğum senin kentine. Son durağım evimiz. Dünden kalan savunulacak ne varsa hepsi içimde, dipdiri. Güneşe serilmiş ıslaklık değil senli anılarım...

Karanlık bir ormanı geçiyoruz. Gecede kar var. Nereye uzansa düşlerim; daha bir suçlu oluyorum... Karanlıkta kendime yetmiyor sesim.İki suskun yanyanayız,gölgem ve ben...Güçsüzüm şimdi.Neyi tamamlar güçsüzlük?Nereye varır yorgun düşlerle.

"Güvercin Adası'nı unutma olur mu? Ne zaman bir bulut geçse penceremden, adalı kaptanın eski teknesinin soluk yelkenleri canlanıyor belleğimde. Usulca bir rüzgar çıksa sallanır dururdu taka. Başımızı döndürürdü o sallantı. Hemen çıkardık karaya, Ada Bar'da bizi beklerdi Yorgo. 'Deniz börülceleri hazır, rakı da sizden olsun' derdi... Ah ihtiyar Yorgo, tabakları kırar kırar 'Böyle de sirtaki olur. Yeter ki gamlansın şu deli gönül. derdi... Ada gecelerini de Yorgo'yu da unutamıyorum hiç. Denize dökülürken koyağını, kollarını unutmayan ırmak gibiydi ihtiyar. Bir deltaydı bizim çocuklara. Çok seviyorlar. Sonra da o geceki gibi Deryada deryalıklar'ı söylüyoruz... Deryalar kuruyoruz düşlerimizde. Limanda gemilerini bekleyen denizciler gibiyiz...

Senin olmadığın limanlarda çoğalıyor Ö z l e m i m

Hiç unutur muyum o geceleri! Her ansıdığımda ıslanıyorum anılar sağanağında. Islaklığım kendime... Sanrı mıydı dünden kalan her şey? Burkuluyorum. Boğuluyorum gerilere döndükçe... Yorgo'da öldü bir yıl önce. Duyuramadım. Sakladım bu acıyı senden.Gömütünü çiçek yağmuruna tutmuş dostların. Aysen gitmiş cenaze törenine. Ondan dinledim. Dostları tören sonrasında İnciraltı'ndaki iskelede toplanıp şarap içip söyleşmişler. Kırmızı şaraplarla, karanfillerle süslemişler teknesini... "Eski tüfek" derdin ona "Senin ne zaman patlayacağın belli olmaz. Bizi ne zaman terkedeceği de bilinmezdi. Sessizce gitti işte...

Yorgo'nun teknesinde tanışmıştık değil mi? İnançlarını yaşayabilecek kadar güçlüydün... Sürgündeki yaşlı kadını, sesini ve yüreğini ülkesinde unutmuş dostlarını anlatmıştın bana... Yeni bir değişimin ucuna taşımıştın beni... Senden önce buzlar altında akan bir ırmak gibiydim. Seninle çıktım gün ışığı kıyılara. Yeni şarkılar öğrettin bana. Senden öğrendim yaşama ve kendime inanmayı... Badem ağaçları çiçeklendiğinde yaşama inanmayı ve güvenmeyi, yağmur sonrası denizin kokusunu duyumsattığında ise umutsuzluğumuzda bile sevmeyi öğrendim; *"İnanmak: kendindeki yıkılmazı kurtarmaktır; daha doğrusu: yıkılmaz olmaktır; en doğrusu olmaktır."* diyen Kafka'nın sesini duyurmuştun...

Sisler...

Kurşuni bir sabah... Sisler arasında kurşuni yontular gibi dikiliyor zeytin ağaçları. Gerilerde kaldı karanlık şehirler. Sipil dağının eteklerinden geçiyoruz...

Eskimiş kentler kovgunu mu bu tren? Kimbilir kaç kez gidip geldi, bir o kente bir bu kente? Kaç yalnızlığı, kaç bin yıllık hüzünleri taşıdı günler geceler boyunca?

Şimdi senin sokağındayım. Sessizce açtım kapını. Korkuyorum... Perdelerini kapattım pencerelerin. Odalarını gezdim bir bir, herşey bıraktığın gibi. Çiçeklerin çoğu kurumuş. Kaktüslerin yaşıyor yalnızca... Duvar saatin susmuş. Zamanın şarkısını söylemiyor artık. Unutmuş belki de... Duvarlar daha bir eski bakıyorlar gözlerime. Salonda eski resimlerin... Sessiz kalabalıkları çizerdin hep, sessiz direnmeleri...

"Niye hüzünlü, niye sessiz senin insanların?" diye sorardım. "Hüzün de sestir... derdin.

Şovalede yarım bıraktığın bir resim. Paletinde kurumuş boyalar... Masada kağıtlar, füzenler, çürümüş muşambalar, linolyum bıçakları.. Desenlerinde yüzleri, bedenleri bozulmuş insanlar. Rene Berger'in bir yazısını anımsatıyor bana *"Acının her biçimi, korkunun her biçimi yakaladığı vücudun şeklini bozar...*

Gün boyu evdeydim. Eşyalarınla, fotoğraflarınla, resimlerinle konuştum. Aynalara koştum arada bir, ne çok gizli gülümseyişler saklamıştık bu aynalara? Niye yalancı şimdi aynalar? Niye unutmuşlar yüzümü?

Karanlıklar çöktü...

Her şey ellerimin yalnızlığı kadar eski...

Yasak bir güz gecesini yaşıyor kent. Cumbanın penceresini açtım. Bahçede çiçeklerini suluyor Giritli kadın. Saçlarını okşuyor fesleğenlerin. İmbatlar, gecenin saklı bir yerinden gelip fesleğen kokularıyla dolduruyorlar odamı..

Uzakta Karantina'nın yaşlı deniz feneri, gözediyor karanlığın içinden, küçük kırmızı bir karanfil gibi hüzünlü, ürkek. Haki cemseler geçiyor kilise sokağından. Kilisede kuşsuz orman sessizliği. Gecede korkuyu bekliyor haki gölgeler...

Karanlığını iyice giyindi kent. Yorgun vapur sesleri geliyor limandan... Kıyıda sokak lambasının ışıkları düşmüş zakkumlara. Zakkumların ardı deniz. Ya ayrılıkların ardı.? Hangi kıyılara uzansın düşlerim?

MUHAMMAD HAGHUGHİ

furugh farrokhzad'ın "içim sıkılıyor" şiiri üzerine

Çeviren:Hamid Farazandeh

İçim sıkılıyor

İçim sıkılıyor
İçim sıkılıyor
Ayvana çıkıyorum ve parmaklarımı
gecenin gerilmiş tenine sürüyorum
İlişki ışıkları sönüktür.
İlişki ışıkları sönüktür.

Kimse beni güneşle tanıştırmayacak
kimse beni serçelerin şölenine götürmeyecek.

Üçmayı unutma
kuş ölümüdür.

Bu şiir,şairin geceleyin sonsuz üzüntüler içinde oturup bütün kurtuluş yollarını kapalı gördüğü sırada yazılmış bir imaj sergisidir.Geceden kurtulup ilişki kurmayı amaçlayan samimi ve şiirsel bir çaba; fakat yararsız,sonuçsuz.Kısa bir şiir; sanki o kadının tüm yaşamını yansıtıyor gibi...

Şair geceleyin odasında yalnız başına oturduğu sırada içi birdenbire sıkılmaya başlarsa,oturduğu yerden kıpırdamayıp sadece bir iç çekmekle yetinen bir şair olmadığı için kendi kendine:

"İçim sıkılıyor
İçim sıkılıyor"

diye mırıldandıktan sonra aniden bütün ruhunun sallandığını hissetmeye başlar; o zaman da harekete geçer,çünkü başka yolu yoktur. Bu kara "an"'dan kendini koparması gerek; kendini odadan dışarı atması gerek. Acaba dışarı çıktıktan sonra karşısına ne çıkıyor? "Ayvan". Ama ayvan bir "kap"tır.İçinde ne var bu kabın? 'Gece'; ve sadece gece...Fakat "Furugh", "Gecedir, karanlıktır, ne yapsam, üzülsem, üzülmesem; kara gecenin sonunda sabah doğar,onun için de sabahtan konuşarak şiirimi bitireyim" diyen bir şair değil tam tersine gece ile ilişki kurmak isteyen bir şair. Zira onun etrafında sadece "gece" var.Ancak buradaki "gece" sadece bir sözcük değildir.Dikkat edelim:

"Ayvana çıkıyorum ve parmaklarımı
gecenin gerilmiş tenine sürüyorum."

Gerçekten de "gece","ten","gerilmiş" ve diğer sözcükler topluluğu ile bu cümleyi "nesne"ye dönüştürmüştür.Aynen Sartre'ın dediği gibi; sözcükler bir şairin gözlerine sözcük gibi değil de "nesne" kılığında çarparlar. Gerçek şairler her nesneyi sanki ilk defa görüyor gibidirler.

Onlar her zaman öyle derin bir bakış ile nesnelere bakıyorlar ki,o nesneyi herhangi bir araç (ad, sözcük, simge) olmaksızın tanımak isterler,bir "ilişki" kurmak isterler.Ve pek tabiidir ki hiçbir ilişki "el" ile (parmaklarla) kurulan ilişki kadar duyulması kolay olmayacaktır.Dolayısıyla "parmaklarını gecenin gerilmiş tenine sürdüğü" sırada

Furugh Farrokhzad İbrahim Golastani ile

bir kıvılcımın ortaya çıkmasını umması doğal bir beklentidir.Fakat kıvılcımdan haber yoktur; şair şöyle devam ediyor:

"İlişki ışıkları sönüktür

İlişki ışıkları sönüktür"

Hatırlayalım; şiirin başında da iki kez "İçim sıkılıyor" diye mırıldanmıştı.Ve şimdi o beklediği kıvılcımın ortaya çıkmaması, şiirin nasıl devam edeceğini, şairin zihninde mantıklı bir biçimde belirlemiştir.

"Kimse beni güneşle tanıştırmayacak"

"Gece" mantıklı olarak "güneş"le ilişki kurmayı sağlayan bir araçtan başka birşey değildir ve gene mantıklı olarak her bağ,iki kutup arasında çizilen bir çizgidir:Şair olan birinci kutup ilişki kurmak için-büyük çaba gösterdiği halde öbür kutup yerinden bile kıpırdamadı,zira ona yabancıydı.Dolaysıyla "tanıştırmak" mantıklı olarak kullanılması en uygun sözcük olacaktı,zira bu "fiil"in kullanılması üçüncü bir nesnenin varlığına gereksinim doğurur.Güneşle tanışmasını sağlayan bir *insan;"kimse"* Çünkü sadece bu yolla gecenin herhangi bir anında güneşle ilişki kurulabiliyor,ve dolayısıyla şiirin devamında *"kimse beni serçelerin şölenine götürmeyecek"* demesi,şairin "gece" den umudunu kestiği ve o "kimse"den yardım istemesine işarettir; çünkü şair şu kara "an"dan kurtulmaktan başka hiçbir şey düşünmüyordur. *"Serçelerin şöleni"*, güneşin doğuşu ile başlayan kurtulmaya yönelik bir harekettir. Serçeler özgürdür ve şölenleri gerçek özgürlük havasını solumaktır. Şiirin karanlık gece havasından,kuşların sabahtaki atmosferine doğru şairin ve şiir okurunun uçmasını sağlayan bir dize; o kâdar ki bunların her ikisi bundan böyle kuş değil de "uçma"nın ta kendisidirler.

Tekrar şiire bir göz atalım:Şair karanlıktan kurtulmak istedi; dışarı atıldı; "gece" aracılığı ile ilişki kurmak istedi; olmadı.Kendisini güneşle tanıştıracak birini aradı,sonuç alamadı.Böylelikle şiirin son iki dizesi mantıklı olarak şundan başka olamayacaktı:

"Uçmayı unutma
kuş ölümlüdür."

RİCHARD HOGGARD

kitleler,sınıflar,yeni seçkinler

(Avrupa kültürü açık arttırmada)

Fransızca'dan çev.Ece KORKUT

Aklıma iki küçük öykü geliyor, birincisi gerçek, ikincisi uydurma. Şöyle: Geçtiğimiz kasımda Budapeşte'de yaşlı bir Macar entelektüelle sohbet ediyordum. Macaristan gibi küçük bir ülkenin durumundan söz ederken bana şöyle dedi: *"Bugün Batı Avrupa'nın bizi en çok sarsan tutumu, Avrupa geleneğini canlı tutma kaygısından çok, kendi ekonomik sorunlarınızla uğraşıyor görünmeniz."* Kendisini Avrupalı hissedip hissetmediğini sordum ona, ve eğer öyleyse bundan ne anladığını. Şöyle yanıtladı: *'Avrupalı' olmak insan haklarına saygı duymak, yansız olarak gerçeği sorgulamaya saygı duymak demektir."*
Televizyon kameraları karşısında dile getirilen bu yanıt çok güzeldi. Yetmişbeş yaşında ya da daha yaşlı olan muhatabım artık herhalde kaybedecek fazla bir şeyi olmadığını biliyordu. Ancak yine cesur bir tavırdı bu. Söylemek istediği şey, Avrupa'da artık, her zaman hayranlık uyandıran o yönetimin, o değerler duygusunun, bir amaç, bir hedef bilincinin olmadığıydı. Bürüksel'de Ortak Pazar'ın sorunlarına gömülmüş olan Batı Avrupalılar ona, liberal ve demokratik toplumları kuran değerleri tartışmaktan vazgeçmişler gibi görünüyordu.

Ülkesinin farklı bir felsefenin etkisi altında kaldığını görmüş ve, eskiden Batı Avrupa'da gördüğü, ama artık orada unutulmuş gözüken özgürlük ortamının özlemini duyan bir adamın yönelttiği bu eleştiriler bana çok uyarıcı geldi.

Uydurulmuş olan ikinci hikaye şu anda İngiltere'de yaşanıyor. Günümüz yöneticilerinin dar görüşlülüğünü açıklıyor. Şöyle: Adamın biri, İngiliz hükümetinin merkezi Whitehall'a giderek bir bakanı görmek istediğini söyler. *"Topluluğun yararına olacak mükemmel bir fikir geldi aklıma",der. "Her şehirde kitaplarla dolu ,rahat koltukların olduğu, herkesin gelip kitap okuyabileceği iyi ısıtılmış bir yer açmalıyız. Ayrıca isteyen kitapları evine götürebilmeli, sonra da geri getirmeli, ücretsiz olarak; uygarlığımızı ve kültürümüzü ilerletecek harika bir yöntem olurdu bu."* Bakan şöyle karşılık verir: *"Deli misiniz sizi Böyle ücretsiz bir hizmet sunmak söz konusu olamaz! Masrafların karşılanması gerek, yani insanlar para ödemeli!"*
Bakanın yanından ayrılırken adam, halk kütüphanelerinin aslında İngiltere'de 120 yıldan beri var olduğunu, buraların iyi ısıtılmış yerler olduğunu ve ücretsiz olarak kitap ödünç alınabildiğini düşünür. Bu şakanın ortaya koyduğu şey, bugün dünyanın bu tarafındaki pek çok ülke gibi İngiltere'de de geçerli olan ortamda, hükümeti böyle kütüphaneler kurmak için ikna etmenin çok güç olduğudur. Aynı şekilde Arts Council kurmak, asıl görevi kamu hizmeti olan bir BBC'yi çalışır duruma getirmek veya İngiliz üniversiteleri gibi özgür ve özerk üniversiteler kurmak çok güçtür. Vereceğim örnek esas olarak İngiltere'yi kapsasa da, bunların Avrupa'da olduğu gibi, Avustralya'da, Kanada'da, Yeni Zelanda'da veya ABD'de yankıları olacağını göreceksiniz.

Görünüşte farklı olan, ama bence İngiltere'de olsun, başka

yerde olsun, kamu yaşamındaki değişiklikten aynı şekilde etkilenmeleri nedeniyle birbirine bağlı olan üç temel alan düşünelim. Üniversiteler ve yüksek öğretim,sanat ve toplumun sanatı desteklemesi ve son olarak kitle iletişim araçları ve özellikle de, İngiltere'de telekomunikasyonun üçüncü yaş dönemi adı verilen şey: radyodan ve TV'den sonra, kablo ve uydu.

Bugün bu uç alanda karşılaşılan sorunların ortak noktası, kamu yararı duygusunun, ekonomik ve mali terimlerle ifade edilirse,her zaman kar getirici olma-masının yanında, daha da kötüsü, bütçede açık yaratabilen etkinliklerde devletin yatırımını ve desteğini gerektiren ortak yarar duygusunun zayıflamasıdır. Günümüzde tersine, verimliliği bir etkinliğin değer ölçütü yapan, bu etkinliğin tek haklı nedenini oluşturduğu bir çeşit ekonomik mantık hüküm sürmektedir.

Avrupa'nın,herkes için eğitimi ideal olarak benimsemiş ilk kota olduğunu anımsayalım. Kendi politik görüşünüze göre bu olguya çeşitli açıklamalar getirebilirsiniz.Tuhaf olsa da, Almanya,İngiltere ve Fransa'nın yer aldığı Avrupa'nın bir gerekliliğe cevap verdiği için herkes için eğitim idealine sahip çıktığını söyleyebilirsiniz; neredeyse dünyayı fethetmiş olan, hammadelerin ve sanayi devriminin yardımıyla ürünlerin,malların ve hizmetlerin sahibi haline gelmiş Avrupalılar, farklı bilgi düzeylerinde yurttaşlara gereksinimleri olduğunu herkesten önce anlamışlardır. Tarihsel bakış açısından, eğitim Avrupa'da halkın küçük bir kesimine ayrılmımştı. İngiltere'de, en ayrıcalıklı sınıfa dahil olanlar Cambridge veya Oxford'tan eğitim alırdı. Halkın çoğunluğu kendi başının çaresine bakar, kilisenin, şapelin veya bulundukları yerin ileri gelenlerinin öğretimle ilgilenip ilgilenmediğine göre, belli bir eğitim ya alır ya da almazdı.

19. yüzyıldan itibaren, eğitimin herkese açık bir "*mal*" olması gerektiği, yalnızca seçkin bir gruba ayrılmış olmaması, toplumun daha geniş çevrelerine yayılmış olması düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştı. Aynı doğrultuda gelişen diğer bir neden, Tann sevgisi, eşitlik sevgisiydi. Bu açıdan bakıldığında, herkes için eğitim yararına gelişen hareket, heyerarşik sınıflar sistemine koşut olarak yüzyıllar boyunca süren eşitlikçi bir hareketin görünümlerinden biridir yanlızca. Toplumsal hiyerarşinin, güçlü eşitçi akımların gelişmesine rağmen nasıl ayakta kalmayı başardığı gösterilerek, bir Avrupa tarihi yazılabilir. Okul bu sürecin unsurlarından biri oldu: Bunun daha iyi bir yaşama olanak tanıyan etkenlerinden biri olduğundan hareketle, herkesin okula gitme hakkı olduğu düşünülebilir. Bence Avrupa, eğitim ile toplumsal sınıf arasındaki bağı da yok etmeden, herkes için eğitim yararına bu çifte patlamayı yaşadı; insanlar iyi eğitim görmüş olsalar da, meslekler bu konuda yeteneği olanlara açılsa da, bir sınıfa ait olma çok önemli bir rol oynamaya devam etti ve hala da ediyor. Bugün İngiltere'de, iyi bir özel okulla ve "*Oxbridge*"le ilişkileri olan, gerektiği yerde gerektiği yerlere giebilen bir burjuva ailesinde doğmuş olmak her açıdan tercih edilir bir şeydir.

Genel hatlarını çizdiğim ortamda, üniversitelerin sorunu bir finansman sorunudur. Hükumet üniversiteler üzerinde, gittikçe artan baskılar uygulamakta ve bütçelerini kısmaktadır; verilmek istenen mesaj, üniversitelerin araştırma için özel para kaynakları, bağışlar ve burslar elde ederek değerlerini kanıtlamaları gerektiğidir. Bir anlamda, üniversitelerin genel bütçesi özel fonları çekebilme yeteneğine göre değişmektedir. Eğer muhendislik veya biyokimya eğitimi yapıyorsanız, bu belki sorun çıkarmaz. Buna karşılık, konunuz Ortaçağ Fransız edebiyatı ise, işler güçleşir...

Fakat buradaki tehlike daha da ciddidir: Eğer böyle bir tutum üstün tutuluyorsa, giderek araştırmayı, hatta bilimsel araştırmayı hemen kar getiren sonuçlar üretmesi gereken bir şey olarak kabul etmeye başlayacağız demektir. Bir sure önce, İngiliz araştırmacılarının kamu finansmanında sorumluluklar yüklenmiş bir adamla karşılaştım. Bana iki şey söyledi. Öncelikle zamanını, birbiri ardına gelen hükümetleri şu konuda ikna etmeye çalışmakla geçirmişti: Bilimin ilk hedefi, yanıtlar en sonunda, araştırmaya ortaya çıksa da, şu veya bu soruna acil yanıtlar bulmak değil, bilginin sınırlarını geriye doğru çekmektir. Buna örnek olarak, bir an için, aramakta oldukları şeyi unutmayı başaran kimselerin yürüttüğü, uzay araştırmaları sonucu orta-ya çıkan, bir anlamda rastalantısal keşiflerin bir listesini verdi bana. Sonra ilkesini açıkladı; buna göre, herşey için zaman gereklidir ve bu zaman kaçınılmazdır. Hangi araştırma olursa olsun, zaman etkeni önemli rol oynar: Öyle anlar vardır ki araştırmacı, ne ruhsal, ne de zihinsel olarak herhangi bir şeyi keşfetmeye ya da icat etmeye hazır değildir. Bana, bir pazar sabahı kalkıp kansına şunları söylediğini anlattı: "*Mutlaka laboratuara gitmem gerek, şu anda işlerimi biraz ilerletebileceğimi hissediyorum.*

Bana bir de, Başkan Nixon ile ilgili hoş bir öykü aktardı. Nixon bir gun, sallantıdaki bir konuyu yeniden parlatıp gündeme getirmek için güçlü bir darbe vurmaya karar verir. "*Bir kanser tedavisi araştırmasına parasal destek vereceğim,*" der kendi kendine,ama aslında kanser diye birşey olmadığını, bu terimin birbirine benzer düzensizlikler bütununü işaret ettiğinin bilincinde değildir; birbirine yakın olan bu karmaşa bütünü, bir taraftan da öylesine farklıdır ki, bunların tek bir biçimde ele alınacağına inanmak boşuna olur. Burada ilerleme kaydetmek için, ve eğer olabilirse,sonunda bütüncül bir görünüme ulaşmak için bu mekanizmayı anlamak için zamana gereksinim vardır. Nixon sanıyordu ki, bu işe 40 veya 90 milyon dolar yatırınca, otuz yerine üç yılda bir kanser tedavisi bulunabilir. Bilim adamımız şöyle bir karşılaştırma yaptı: "*İnsanın gebelik süresi olan dokuz ayı çok fazla bulan zengin bir adamın,dokuzkadını yardıma çağırıp, hep birlikte bir ayda güzel bir çocuk doğurmalarını istemesi gibi bir şey bu. Bunun karşılığında da, her kadına on milyon dolar vaad edecektir.*" Bilimsel bir buluşta, zamanı gerektiren orga-nik bir sureç vardır.

Konuyu daha da genişletmeden, toplumsal sınıf sorununa bir kez daha dönmek istiyorum. İngiltere'nin hemen her yerinde, bunun artık biraz nostaljik, geçerliliği kalmamış,kısaca tutarlılığı olmayan bir tartışma olduğunu söyleyecek insanlarla karşılaşırsınız.Ben ce yanılıyorlar.Sınıflar hala surekli ve yararlı bir biçimde tartışılabilecek bir konudur. Sadece İngilizler bunu kabul etmek istemiyorlar, o kadar. Daha da kötüsü, bir anlamda sınıflar arasındaki ilişkilerin gevşemekte olduğunu görmüyorlar. Daha önce de söylediğim gibi, ailenin, okulun büyük bir koz olduğunu saptamak için en itibarlı mesleklere bakmak yeterlidir. Nüfuz politikası (arkasında dayısı olmak) ya da dostlar çevresi diye adlandırdığımız şeydir bu.

İşin doğrusu, buna koşut olarak, geleneksel kadrolara teknokratların ve bileğinin gücüyle yükselmiş in-sanların, rekabet edebilen toplumların yeni asil sınıfı diyebileceğimiz kişilerin alındığı bir dizi meslek doğmaktadır.Pek çok bakımdan, bu insanlar sınıf bilincine veya sınıfsal tepki gücüne sahip kimseler değildir; ama bu, toplumumuzun eşitlikçi olduğu anlamına gelmez. Doğuştan oluşan sınıf bilincinin yerine, bir meslek hiyerarşisi yerleşiyor. Avrupa'da seçkin bir meslek topluluğuna ait olan ve birbirleriyle, sosyal ya da aile ilişkileri nedeniyle değil, meslek etkinlikleri nedeniyle tanışanların oranının % 10-15 olduğu görülmektedir. Ben, filanca ya da falanca insanı, benim gibi Leeds'te doğup büyümüş olduğu için değil, Michigan'da veya başka bir yerde iyi bir çalışma sergilediği için tanıyorum.

Bunun yanında, toplumlarımız geniş kitleler için, gazete olsun, televizyon veya müzik programları olsun, hepsi yığınlar halinde, ucuz, üstelik te kolayca yararlanılabilen tüketim malları üretebilecek durumdadır. Diğer taraftan aynı gereçlerle, seçkin profesyonellerin talep ettiği sofistike mallar da üretilebilir. Demek ki, bir tarafta, nüfusun bu %• 10-15'i, diğer tarafta da yığınlar yer almaktadır. Bir yanda, evlerinde kitapların, düzeyli dergilerin ve yüksek teknoloji ürünü aletlerin çokça bulunduğu, gittikçe daha çok şey isteyen uzmanlar seçkin grubu; diğer yanda küçük ekranlarına ve sansasyonu bol gündelik gazetelerine yapışmış yığınlar. İngiliz tarzı entelektüeli ele alalım; hangi gazeteyi okuyacağını, hangilerini okumayacağını önceden kestirebilirsiniz. Bu kişilerin çoğu Daily Telegraph okumayı reddedecektir, çünkü bu gazeteyi iş adamları okur, iş adamlarının da düşünmedikleri varsayılır. Londra'ya gitmek için trene bindiğimde yanıma Guardian ve şu başarılı yeni gazete, Independent'ı alırım. Masraflarımı kraliçe karşılıyorsa ve birinci sınıfta yolculuk ediyorsam, kompartımandaki diğer beş kişi Daily Telegraph okuyacaktır. Buna karşılık, ikinci sınıfta, iki kişi dışında herkes Daily Mirror ve Sun okur. Bu iki istisnanın elini sıkıp şöyle demek geçer içimden: "*Aynı klüpteniz.*" Guardian, Observer veya Sunday Time okuyanlar ve seçkinci ve 'alternatif'kanal 50 milyon potansiyel İngiliz televizyon seyircisinin ancak %10'unu çekebilen Channel Four'u izleyenler klübünden. Bu kanal buna layık olsa da, insan bu oran yüzünden onu savunmakta güçlük çekebilir.

Diğer yanda, 30 yıldan beri niteliği gitgide bozulan günlük gazeteleri okuyan geniş halk kitlesi yer alır. Aptalca şeylerle ve izleyenlere bir sürü hakaretlerle doluolduğunu söyleyebileceğimiz yayınları izlemek için önüne oturduklan küçuk ekranla aptallaşabilir bu kitle. Ticari amaçlan nedeniyle, gelecekteki TV kanallarının, pogramlar konusunda yalnızca en küçük ortak paydaları üreteceği tehlikesi bulunmaktadır. Arada bir iyi şeyler de üretecekler-

dir tabii, ama bu programların medyumların sunduğu olanakların çok gerisinde kalacağı üzerine bahse girilebilir.

Sanata gelince, sorunlar British Council'ın etkinliklerinde çıkıyor ortaya. Bu sorunların Goethe Institut veya Pro Helvetia'da da çıkması şaşırtmazdı beni. Bir hükümet, bir sanat yapıtını veya kamu yaran taşıyan ama kendi masrafını karşılayamayan herhangi bir etkinliği desteklemeye niyetli değilse şöyle der: "*Bu miktarda parayı kamu fonundan ayırmak istemiyoruz. Sanayiden destek bulmaya çalışın. Operanızı IBM'e ve ya American Express'e satın. Bundan kötülük yok.*"

Ama işler o kadar basit değil. Ne kadar çaba hacanırsa harcansın, İngiltere'de şirketlerin katılımı hiçbir zaman, devletin sanata ayırdığı miktarların %10'unu geçmeyecektir. Ticaret ve sanayi dünyası, futbol maçlarına ya da TV'deki bilardo karşılaşmalarına para ödemeye hazırdır. İtibarlı girişimciler veya örneğin özentili gençlere yönelik bir sigara markası gibi, ıtıbar kazanmaya çalışanlar sanata para yardımı yapmaya yönelebilirler. Örneğin, yeni bir drink bulan ve buna bir "*imaj*" sağlamak isteyen biri şöyle diyebilir: "*Opera için Covent Gardena para verelim.*" Arts Council'in birkaç milyon sterlin sübvansiyonu olmasına karşın, Covent Garden hep para sıkıntısı çekmiştir. Bazen bir sigara veya aperatif imalatçısının, imajını süslemeye çalışarak la Traviata prodüksiyonuna otuzbin sterlin verdiği olur. Pek önemsiz bir miktar da sayılmaz bu. Opera elbette bu yardımı aldığına memnundur, ama la Traviata'yı göstermek için bu paranın birkaç katının harcayacaktır; Arts Council'ın ödediği vergi yükümlülerinin parasıdır bu. Buna rağmen gösteri akşamı opera meraklısı Covent Garden'ın girişine asılı bir bezin üzerinde şöyle bir yazıyla karşılaşabilir: "*Bu akşamki gösteri Vermouth Blupps tarafından üstlenilmiştir.*" Böylece Vermouth Blupps otuzbin sterlin karşılığında Verdi'nin operasını ken-

dine mal etmiştir.Bugun daha çok özel *"sponsor"* bulması istenen Arts Council'in sorunu da aynıdır. Arts Council'ın saygın ününü ucuza elden çıkarmak haksızlık olur. Eğer ticari sponsorlarla görüşmeye oturmanız gerekiyorsa, bunu cımbızla yapın ve sizinle olan ilişkilerini, kendi halkla ilişkileri, kendi halkla ilişkileri için elinden geldiğin-ce sömüreceğini de bilin. Sonunda iş şuna benzer bir ifadeye dönüşse bile: *"Sigaranın sağlığa zarar verdiği muhakkak; bununla birlikte, la Traviata operasını sig-aramız sayesinde izliyorsunuz*

Sanatlara yapılan kamu desteğindeki ikinci değiş-iklik, genel havadaki başka bir değişmeyi koyuyor ortaya. İngiltere'de çok gelişmiş olan ve Quangos" (yarı özerk, hükümet dışı örgutler) adını verdiğimiz ara birimlerin çöküşü. Politik yaşamda, özellikle de kültürel alanda bunların rolü çok önemlidir. En önemli Quangos' ların arasında, Hazine tarafından ayrılan fonları dağıtmakla yükümlü, üniversitelere yardım komitesi, BBC, Arts Council ve British Council yer almaktadır. Parlamento tarafından kurulan, yani ona karşı sorumluluğu olan diğer kamu hizmetlerinden farklı olarak,Quangus'lar bir Kraliyet Ayrıcalık Belgesi ile kurulmuştur;burada Kraliçenin açıklaması şöyledir:*"Hükümdarı olduğum ülke ve kendim adına, size radyo-TV ile sanatları ve üniversiteleri destekleme sorumluluğunu ver-iyorum."* Böyle bir yurutmenin guzel tarafı, Quangos'ları Parlamentonun doğrudan denetim alanına sokmamasıdır. Böylece, eğer bir Parlamento üyesi (genellikle parlamenterler bu sistemden hiç anlamazlar) BBC'nin programlarını mustehcenlik, devlet sırlarını açığa vurma veya başka bir nedenle kınamak için söz alır da, konudan teknik olarak sorumlu olan İçişleri Bakanına bu konuda ne yapmayı düşünduğünü soracak olursa, Ba-kan ancak şöyle diyebilir ya da demelidir:"Sorununuzu BBC'nin başkanına sunacağım. Böyle bir sistem birçok bakımdan saçma ve acayip görunebilir. Oysa yürüyen bir sistem bu, bazı durumlarda hayranlık uyandıracak kadar.Bununla birlikte, gittikçe daha çok, memurların vee politikacıların aşağılama ve düşmanlığına maruz kalmaktadır.

BBC'nin, SSCB üzerinde kol gezmesi için duşünülmuş ve Zircon uydusu adı verilen gizli bir tasarı üze-rine haberler verdığinde ortaya çıkan skandalı duymuşsunuzdur herhalde. Burada BBC önemli sırları açıkladığı için bir hata yapmış olabilir. Ama kısa bir süre önce en iyi gazetelerimizden birinde yankı getiren tartışma bugün kandı, beni endişelendiren de bu. Gazetenin başyazısında şunlar yer alıyordu:"BBC'nin şu ara birimlerden biri, bağımsız bir yönetim kurulana sahip Quantos'lardan biri olduğuna dair ne söylenirse söyle-nsin, herkes bunun bir düş olduğunu ve sonunda BBC'nin de hizaya girip,hükümetin emri altında olduğunu gayet iyi bilmektedir." Burada biraz bilgece bir görünüm var, sanki şöyle denmek isteniyor: *"Kabul edelim ki, Kral çıplaktır ve bunu hepimiz biliyoruz."* Ben buna katılmıyorum, Yaşamak için güzel düşlere gereksiniminiz olduğunu ve bunu son derece yararlı birşey olduğunu düşunüyorum. Demek ki şu anda Arts Council ve BBC bu düşun zayıflamasının cezasını çekiyor. Diğer taraftan süreç bir başka olguyla hızlanmıştır; ben bundan kısa-ca söz edeceğim, ama bu konuda çokça murekkep harcamıştı bir zamanlar. Günümuzde çağdaş yaşamın pek çok anlanını ilgilendiren *"özelleştirme"* olgusu. Kamu hizmeti kavramı, kısmen televizyon yüzünden zayıfladı.

Telekomünikasyondan söz edelim.Butün ülkeler rad-yonun, sonra ra TV'nin bir toplumsal öneme sahip iletişim araçları olduğunu birdenbire anladılar. Bunaları nerede kullanmak gerektiği konusunda düşunmümş ol-malılar. İçlerinden bazılarıhaggileri olduğunu söyle-meme gerek yok- bu araçları sadece ve sadece devlet-in propaganda araçları olarak kullanmaya karar verdi. Diğerleri bunları

hemen hemen yalnızca reklem dayan-ağı olarak kullandı. Çok sayıda olmayan bazı ülkeler ise, fazla gelişmiş iletişim araçlarının söz konusu olduğunu söyleyerek, bunların kullanımını sınırlandırmak istedi. Bu araçları en çok sayıda insanın yararına sunmak gerekiyordu: ne parası, ne de gücu olanlara, azınlıklara, tüm toplumsal tabakalara,Londralılara olduğu gibi uzaklardaki Hebrides ada sakinlerine de ulaştırmak gerekiyordu.

Televizyon yayını alanındaki kamu hizmeti kavra-mımızın kökenindeki ilkeler bunlardı. İlk iki telekomünikasyon çağı (önce radyo, ardından TV) boyunca bu kavramın oluşması ve yaşama geçirilmesi, XX. yüzyıl tarihini inceleyenlere kesinlikle büyük bir icraat gibi görünecektir. Ama korkarım, aynı zamanda uzun sürmeyen bir icraat olduğunu duşünecekler; az önce belirttiğim ortam yüzünden.Kablonun,uydunun ve daha birçok şeyin bulunmasıyla,sınırlı sayıdaki kanalları bölüşturmekle yükümlü bir arabulucu otoritenin varlığını sürdürmesini haklı gösterip göstermediğini göstermediğini bilme sorunu kalıyor.Büyük bir kar aracı olduğunu düşünerek bugün kablo ve uyduyla ilgilenenler,kanallar arttıkça herkesin gereksinimlerinin karşılanacağı duşüncesiyle,herkes için yer olduğunu ilerisurüyorlar.Bu yanlıştır,onlar da pekala biliyorlar bunu.yayınlayacaklaşey,kendilerine çekmek istedikleri kitlenin,ticari bakımdan önem taşıyan kitlenın ölçülerine göre yontulacaktır.En çok TV seyredilen saatlerde,çeşitli ilgı alanlarına cevap verecek,azınlıkların gereksinim-lerini karşılayabilecek veya deneysel olarak,aracının olanaklarını araştırabilecek programları yayınlayamayacaklar kuşkusuz.Bu çıkarlarına ters düşer.Tabii düzenleyici bir otorite bir koşul koyar da, buna mecbur kalırlarsa o ayrı.

Kısacası, sanat ve bilim koruyuculuğunun ve ticari yardımların sanatta ve telekomünikasyonda en ıyi icraatı sağlayacağını, böylece devletin varlığından ve yardımından vazgeçebileceğini söylemek, aldanmak olur, temel ilkeleri gözardı etmek olur.

TV konusundaki iyi bir mevzuat, pek çok insanın zannettiğinin tersine, "*şunu yapmamalısın*" değil, "*şunu yapmalısın*" şeklinde olmalıdır. Örneğin: "İlk kaygın kar olsa bile, hergun TV'nin en çok izlendiği saatleri oyun ve yarışmalara ayırmayacaksın. Kamu işlerine zaman, kültürel yayınlara zaman ve olanak, izleme zamanı ve yeterli olanaklar ayıracaksın." Korkarım bunu anlayamazsak iyi bir televizyon kavramının bile yok olduğunu görmek zorunda kalacağız.

Sonuç olarak, tekrar ediyorum: Bu gelişmeler but-ünü, kamu hizmeti kavramının, geçtiğimiz yuzyılda halk kütüphaneleri, parklar, müzeler, operalar, kentlerin çevresinde yeşil alanlar isteyen ortak yarar duygusunun zayıfladığının işaretidir. Bu ortak yarar duygusu günümüzde, sonuçta insanlar bunu istediği için, yarann pazarın satın aldığı şeyde olduğu duşüncesini dest-ekleyen bir ekonomi mantığından yana zayıflamakta-dır.BBC'nin ünlu direktörü Hugh Carlton-Green her zaman iki konuya dikkat çekerdi. Birincisi şu: Eğer telekomünikasyon yanlızca ticari açıdan düşünulürse,öncelikle halka istediği şeyi vermekle, yani bol bol saçmalık vermekle ilgilenilir. Tersi durumda, "iyi bir şey yapmak," kitlesini eğitmek istenirse, o zaman da korumacılık yaparak bu kitlenin yok olmasına yol açılabilir. "Sonuç olarak," diyor Carlton-Green, "ben kendime ilginç görunen ve aracının kaynaklarını ortaya koyan programlar sunmak istıyorum. Şuna inanıyorum ki,halk yayıncıların düşündüklerinden çok daha fazla şeye açıktır." Benim de içinde bulunduğum, telekomünikasyon konusundaki bir komisyonun sorular yöneltttiği T.S.Eliot ın bır konuşmasını anımsıyorum. Kendisine, halka halkın istediğini verdikleri için programlannın iyi olduğunu söyleyen yayıncıların tezini açıkladım. Buna karşılık olarak, mükemmel ingilizce-

siyle (Amerikan aksanını neredeyse kaybetmişti) şöyle dedi: "Halka onun istediğini verdiğini ileri sürenler, işe bu halkın zevkini küçümsemekle başlar, sonra, güzel bir etki yaratan uzun bir ara bırakarak şöyle devam etti:"Sonunda da bu zevki iyice bozarlar." Çok hoş bir cümle; ticari kanalların yöneldiği bu en küçük paydaya indirgenmenin kaçınılmaz olduğunu vurguluyor. Carlton-Green şunları da anlatıyordu. "Çünkü biz BBC'yiz,insanlar bizim İngiltere'de uzlaşmanın sesi olmamızı bekliyor. Bir ölçüde öyleyiz de; hükümdar ya da büyük bir devlet adamı öldüğünde, büyük bir futbol maçı olduğunda.Yalnız, İngiliz toplumu bütün toplumlar gibi, bütün demokrasiler gibi, çok çeşitli insanlardan oluşur. O zaman BBC uzlaşımın sesi olmakla yetinmemeli, 'bu çeşitliliği ifade etmeli ve İngiliz toplumunun yaşadığı çatışmalının yansıması olmalıdır."

Televizyoncular ve radyocular yalnızca alkışlayabilirler. Buna karşılık politikacılar titreşip durur.Onlar yumuşak başlı gazeteciler ister.

Böylece, ekonomik mantık ortaya çıkar ve kamu yararı duygusu yok olur. Buna bir de Avrupa'da, bu sorunları tartışmayı başlatma gerekliliğine karşı bir çeşit sağırlık eklenir. Tartışma duygusunu kaybettik; giriş konuşmamda sözünü ettiğim Macar şu sözleri sarfederken haklıydı: *"Avrupa'nın yarattığı temel değerler duygusunu kaybetmiş gibisiniz; gelişmelere bakılırsa sanki, bütün bu değerleri tamamiyle ekonomik çıkarlar batağına gömüyorsunuz. Bu bir utançtır."*

* Passages, no:6, Automne 1988
8 Haziran 1987'de Cologne, West deutsher Rundfunk radyosundan yayınlanan görüşmenin düzeltilmiş ve gözden geçirilmiş metni.

HÜLYA ÖZEL

belki seninle

Demir parmaklıkların ardında kaldın bütün gece. Yaşamın zaman aralıklarından izledim seni; kalbini tutuşun, sancını ifade edemeyişin, kahreden sessizliğinle darmadağın oluşun... Umursamaz tavrına güven mi demeli, yoksa güvensizliğin ta kendisi mi? Kocaman kalçaların, kocaman gözlerinle dünyadaki en güzel kadın neden sen olmayasın?Sana verebileceklerim sınırsız gibi geliyor; oysa birini dahi kabul edeceğinden emin değilim. Kabul etseydin eğer, yalnızca senin için yaşayabilirdim ben.

İşte güzel bir gece daha... Hiçbir geceye karanlık, demem ben. Karanlıkta bile ışık vardır. Sarılıp sana göstermek isterdim görebildiklerimi... Neden hep aynı bara gidersin sanki. Onlar seni aşağılıyor. Onlaragülümsediğin, onlarla seviştiğin için hem de... Sevişmek güzel şey olmalı. Ben yatmadım hiç bir kadınla ama görüyorum kuşları, kedileri sokakta. Mutlu görünüyorlar. Sen de mutlu olmalısın öyleyse. Peki neden mutsuzum dedin bana o gece. 'Hem de çok mutsuzum, delireceğim...'

Bağır bağırabildiğin kadar. İnsan ha deyince delirivermez ya... Direncine şaşarsın. Kurtulamadığın olur yaşadığın kara düşlerden. Eller yabancıdır o an. Dostluklar düzmecedir. Yine de umut edersin bir dost elin uzanıvereceğini. Umutlar tükenmesin diyedir gündüzler Yaraları sarsın diyedir geceler. Bir telefon sesi bile yaşama bağlıyabilir insanı. Beklersin... Saat ikidir... Üçtür... gecedir... Çalmaz bir türlü , çalmaz işte...

Sahi, çalsaydı ne derdim? Sevgiden sözederdim. Evet sevgiden; Sevginin ne yüce bir duygu olduğundan... Hiçbir canlının sevgisiz yaşayamayacağından. Sonra paylaşmanın erdeminden. Güzelliğin, çirkinliğin göreceli olduğundan. Çirkin bir erkeğin de yüreğinde çiçekler açabileceğinden... Ama bunlardan öte aradığı için teşekkür ederdim. Günlerdir ondan bir haber, bir ses beklediğimi... Belki arar da bulamaz diye, bakkala bile koşa koşa gidip geldiğimi anlatırdım. Ama bu doğru olur muydu? Yani, ilk telefon görüşmesinde duygularımı açık etmek... Bilemiyorum. Belki de A , sen misin? Hiç beklemiyordum doğrusu derdim. O da bana;'Neden? Telefon numaranı verip aramamı istemedin mi? ' , derse o zaman O kadar çok kıza telefon numaramı verdim ki...' diyebilirdim...Böylece kendisine özel bir ilgi duyduğumu gizlemiş olurdum.Çok aptalca..Ne saçma,kendimi bir başkası gibi tanıtmak istemem.Sanki bir tek kız arkadaşım olmadığını daha sonra anlamayacak.

Yarı uykuda geceler birbirini kovalayacak ve o beni aramayacaktı.

Derinden duyumsadığım umutsuzluğum,dünyaya bakışımı etkiliyordu.Afrika menekşelerimle konuşmuyordum artık; her bir tomurcukta doğum sancısı çekip çekmediklerini sormuyordum.Yeni gelen yapraklara sevinçle bakamıyordum, okşamak gelmiyordu içimden onlan eskisi gibi...Her şeye karşı o bara gitmemeye kararlıydım.

İştahlı birine nasıl bir işkenceyse yemek yememek; dokunamamak, söyleşememek de öyle işkenceydi bana. Resimlerime de yansıdı bu zamanla; karamsar, çirkin gövdeler kapladı tuvalimi. Yüzlerinde sen vardın; güzel ama zalimdi çizgiler...

Zalim olmak istiyorum; istemek ve almak yalnızca,başkasının incineceğini düşünmeden giderek yapışkan hale gelen hiçlik duygumu ellerimle boğmak istiyorum.Ardımsıra gelen çirkin gölgemi rüzgara teslim etmek veda bile etmeden...

Zamanla kaybolacağını umduğum hayallerimde başköşemde oturdun hep. Varlığımı bilmeden ben oldun günlerce, aylarca... Ne umarsız bir tutku bu,Acıdan da öte yokluğun, varlığını hiç bilmezken...

Bir zamanlar toraman bir kedi vardı bahçemde. Yiyecek verdiğim için gelirdi kapıma. Sarı çizgiliydi postu,senin saçların gibi. Hasta olup iki hafta yattığımda uğramaz oldu buralara. Onu sevdim karşılıksız... Seni sevdiğim gibi.. Sana ne verebilirimki farketmen için beni... Beni tanısaydın severdin biliyorum. Bütün duyularımın çalışmasına karşın o sıcak sevgi dolu devinimlerimi hissettiremiyorum insanlara; bitkiler gibi. Oysa bitkiler bile gizemli yöntemlerle, gereksindikleri nesneyi arar, ona uzanabilirler.

Dışarıda yağmur yağıyor. İnsanlar saçak altlarına telaş içinde sığınmaya çalışıyor. Ansızın bastırmış olmalı. Yine evimi su basacak. Rutubet kokusu nefes aldırmayacak günlerce. Kendime kahve yapacağım, oturacağım pencerenin önüne, tuvalimi ve boyalarımı da koyacağım önüme, yağmurun resmini yapacağım. Akşam da sinemaya giderim. Telefon çalarsa çalsın...

Bahçe kapısından telaşla içeriye giren üst katımda oturan kadın değil mi? Evet o. Nasıl da ıslanmış. Dağılmış makyajı, yüzüne yapışan saçlarıyla banyoya kaçmaya çalışan kedilere benziyor. O da yalnız yaşıyor benim gibi. Ama onun çok arkadaşı var. Hiç yalnız kalmıyor. Yaşlı biri olmasına karşın çok bakımlı. Birgün kek yapıp götürdüm O'na. Kibar kadındı,ikramıma hayır demedi. Biraz ürkerek. Belki biraz tiksinerek baktı yüzüme yalnızca. Yine de gülümsemeyi esirgemedi benden; ama beni evine davet de etmedi. Bir kez bile kim olduğumu merak edip sormadı. Yalnızca teşekkür etti:'Ne zahmet ettiniz..'

İnsanlar çekinir benden,ürkek çirkinliğimden. Buna alışamadım ben. Geceleri yürüyüş yaparım yıldızlı gökyüzünün altında. Merak ederim yıldızları ve içinde yaşayanları. Güçlerine imrenirim, bunca uzaktan ışınlarını gönderebiliyorlar diye. Onlar hep gülümserler bana, ben de onlara.Karanlıkta hiç korkmadım.Işık aradım

onlara. Karanlıktan hiç korkmadım. Işık aradım yalnızca. Bıkmadan usanmadan bir ışık, bir heyecan... Kaldırımlar, toz pembe yollardı hiç yaşamadığım. Bana ait tek şeydi belki düşlerim. Ben de onları resmettim.

Sigara içtiğim için dövmüştü babam beni. Henüz dokuz yaşımdaydım o sıralar. Tahta sandalyeyi kırmıştı sırtımda, bir daha denemeyeyim diye. Ama hala içiyorum.

Yaralar çabuk kapanır; acılar unutulur zamanla. Ya yürek sancısı? O, hiçbir şeye benzemiyor doğrusu. Unutulmuyor bir türlü; umut veren bir söz, bir bakış...

Neredeyse kanıksamıştım ki yokluğunu, canhıraş telefonun ardında sarhoş varlığın belirdi bir gece, ansızın. "Gel" diyordun. "Al beni barın önünden. Yürüyecek halim yok. Beni aradın... Aylar sonra. Telefonumu buruşturup çöpe attığını düşündüğüm bir sırada... Ansızın...

İki sandalye, bir iki minder, bir masa ve bir yataktan oluşan küçük evimde böyle kahvaltı hazırlanmadı daha önce. Öğlen oldu. Hala uyuyorsun. Penceremin ardından dün geceki yağmurun bıraktığı izleri seyrediyorum. Küçük bir çukuru dolduran suyun üzerinde sarı bir yaprak yüzüyor, ağır ağır... Ağaçların dallarından damlalar düşüyor ürkekçe... Haydi uyan artık. Birlikte kahvaltı yapalım Sonra, bütün gün tembel tembel söyleşelim.

İlk kez korkularımdan sözedeceğim sana; yalnızlık hissettiğimde, yüreğimi kaplayan sınırsız sancıdan... Bir yol bitip de diğeri başladığında duyulan merak ve heyecan hep var oldu bende. İçimde durmaksızın kıpırdayan keşfetme duygusuyla yeniden, hep yeniden var oldum. İnsanların acımasız alayları belki biraz sindirdi; ama, yaşama sevincimi öldüremedi. Biliyorum, onlar yalnızca anlayamadılar. Belki de sen anlarsın, kimbilir...

Uyandığında çok kötü görünüyordun. Dün gece benden yardım istediğini dahi anımsamıyordun. Doğru dürüst kahvaltı bile yapmadan hemen gitmek istedin. "Gitme.., biraz kal, sana söyleyeceklerim var, dedim. Uyumaktan şişmiş gözlerinle öfkeli öfkeli baktın yüzüme:

Neler söyleyeceğini biliyorum: Niye bu kadar çok içiyorum. Yazık değil mi bana... Henüz çok gencim. Kendime çekidüzen verebilirim... Bir sürü palavradan sonra da yatağa atmak istersiniz.

Donup kaldım. Su birikintisinin içindeki yaprak hala yüzüyordu. Tanrım, Sen benden daha yalnızdın. Pencerenin önünde hiç konuşmadan ne kadar kaldığımı bilmiyorum. Yaptıklarım için teşekkür ettiğini anımsıyorum hayal meyal. Yanıtlamadım. Dönüp bakmadım. Bu sana kızdığım için değildi, sadece şaşkındım, ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilmiyordum.

Gittin.

Ardından mayası topladım; yarısı yenmiş domatesi... Herkes gibi senin de bir yaşamın var. Kendini üzdüğün için yargılayamam seni. İçimdeki şu hafiflik de nesi?

Neredeyse sevinç diyeceğim buna...

Derin umutsuzluklarımda dahi güzel bir yanı vardı yaşamın. Bir kelebeğin erik çiçeğine konuşu, çıplak ayaklarımla ıslak çimenleri duyumsayışım... Rüzgarın o eşsiz gücü, hep etkiledi beni... Ama biri... Bir diğeri... Beni anlayabilecek birine duyduğum gereksinim hep varolacak, biliyorum. O 'bir şu an bir dere kenarında oturmuş düşünüyor olmalı; varoluş nedenini, balıkların renklerini, aynı yöne akıp giden suyun güzelliğini...

Kavrayabilmeli mükemmelliğini doğanın ve sevebilmeli varolan herşeyi. Çirkinliğine lanet etmeden önce örümceğin, görebilmeli ördüğü ağın güzelliğini...

Bağışladım bütün yargılayanları...

Görebildiğin sürece yaşam, tarifsiz sevgilere gebe.

TÜLAY TAÇ

kapı

Her şey bir anda kapı önünde başladı. İnsanları kendi içinde eritmek isteyen-bekleyen herhangi bir kapı önünde, yaşamının yeni bir gününde aniden kendini buluverdi. Büyümüş, serpilmiş, koyvermiş, bir kapı önüne varma vakti çoktan gelmişti. Yıllarca onu doğuranlar, onun da kendilerine benzemesi için ellerinden gelen bütün çabayı gösterip üzerlerindeki sorumluluğu atmanın verdiği sevinç içinde boğulurken onu kapıönü mahkumiyetine terketmişti.

Her şey bir anda oldu. Bir anda bir kapı önünde başladı. Yaşamının geride kalan kısmını anımsadı. Gülümsedi. Hiç yaşamadığı, yaşamak istediği halde bir kapıönü mahkumu için olanaksız olduğundan yaşayamayacağı bundan sonraki yaşamını düşündü, ellerini alnına götürdü, alnındaki ter damlalarını sildi, ellerini birbirine değdirdi, teri parmak uçlarından teninin içine doğru aktı. Etrafına bakındı. Onunla kimse ilgilenmiyordu. Ona hiç kimse neden bu kapı önünde beklediğini sormadı. Hepsi kendi kapı önlerine doğru alışkın adımlarla etraflarına bakınmadan hızlı hızlı kendilerinin hükmetmediği ayaklarıyla yürüyorlardı. Kendi ayaklarının farkına varmayan bu insanlardan onu farketmelerini beklemesi çok anlamsızdı. Bir iki adım attı, şimdiye kadar duymadığı garip bir tedirginlik bütün etrafını sardı. Kapının tokmağına doğru elini uzattı. Ardına dönüp baktı. Bir kuş havalandı, bir çocuk ağladı, bir kadın öldü, gül tomurcuklandı,vapur iskeleden ayrıldı. Yaşamı, onun kendine ait yaşamı bir kapıönünde bitiyordu. Kapının ardındaysa hep onu korkutan yarıkaranlık gerçek duruyordu. Akşamlardan hazırlanmış masalar, sandalyeler, kağıtlar, onu o karanlık gerçekte bekliyordu. Herşey hazırdı. Onu da o karanlık gerçek bekliyordu. Ağır ağır kapıyı itti, İçeri doğru yavaşça süzüldü.

Ve her şey o anda boyut değiştirdi. Yaşam bir kapıönü dışında kaldı. Kapıönü mahkumu kendini içerdeki öteki kapıönü mahkumlarının önünde buldu. Etrafına bakınmak istedi. Tabandan tavana kadar her yanı dolduran havada rakamlar moleküller gibi dağılıyor, duvarlara çarpıyor,yankılanıyordu. Kulakları uğulduyordu.Gözleri rakamların önünde kayboluyor, eriyordu. İçerinin yarıkaranlık gerçeği onu boğuyordu. Cam fanuslar içinde plastik çiçekler ve müdürler, cam fanuslar dı-

şında memurlar, kapalı kapılar ardındaki odaların içindeyse rakamlar ilk oluşumunu yaşıyordu.

Üniformalı gençten bir adam başını kaldırdı. Erimeye başlayan -bir türlü engelleyemediği- gözleriyle üniformalı gencin gözlerini aradı. Yoktu. Cam fanusun içinden "Zırhlı araba hazır mı?" diye sordu, müdür bey. Rakamlar onun da gözlerini eritip bitirmişti. Kulakları artık hiçbir rakamın yankısını alıp kulaklarının içine doldurmuyordu. Yer yoktu. Hiçbir rakam için yer yoktu. Öylesine doluydu ki beyni ve kulakları, oradan uzun bir yolla öteki kapıönü mahkumlarının kulaklarındaki rakamlarla birleşiyor bir bütün kulak ve beyin oluyorlardı. Bunları gördüğüne inanamadı. Gözleri olmayan üniformalı gençten adamın bomboş kalan gözyuvarlarının içine doğru eğildi. Onun ne demek istediğini anlamıştı. Bütün görevi, bu, gözlerinin erimesini sağlayan görevi zaten buydu. Bunun için onu buraya oturtmuşlardı. Elini sol tarafına doğru döndürüp bir kapının önüne doğru uzattı. "Burası" dedi. Bir kapıönünden sonra yarıkaranlık içindeki bir başka kapıönüne düştü.

Niçin burada olduğunu bilmiyordu.

ENVER GÖKÇE

kardeşlik acıları

Yıllar var ki sizleri düşünüyorum:
Yanan şehirlerim;
Düşmana ekmek veren tarlalarım
Teknelerim,ocaklarım;öğretmenlerim!
Ve sizleri:
Caddeler,tarlalar;fakülteler;Nehir boyları;şehirler;ordular
Asklarım,hünerlerim;sefaletlerim!

Ellerime ateş düştü
Yüreğime,gövdeme;kollarıma.
Biliyorum ey demokrasi!
Bütün şairlerin ölür
Barikatların susar
Ve yanar da limanların,iskelelerin
Zafer gülleri sensiz açmaz
Böyle macerada.

Kardeş,kardeş!
Alkış tutan ellerini kesmedim,
Tanklarımla tarlalarını ezmedim:
Ben kendi halimle mütmiş kişi
Ben sevici sert ve delişmen:::
Ve hürlük kardeşlik çirasını
Kendi hissemce götüren insan:
Biliyorum bu dünyada
Et değmediğimiz;nice doyumlu;
Sıcak,ölümsüz ve kederli şeyler vardır:
Biliyorum bu dünyada
Gökyüzü ve denizyüzü
Cümle çiçek ve cümle yemişler vardır
Biliyorum bu dünyada
Yalnız ve "yalnız insanlar
Yani kardeşler vardır:"

Beni şehir şehir beni;
Beni köykent beni
Beni usul,beni yolca götür
Kardeşlik treni!
Ağır yaralılar taşıyorum
İncinmesin kollarım,ayaklarım;ellerim
Işıltılı gündüzlere gitmeliyim
Acılar,daragaçları;kelepçe demirleri!
Bayram şenliklerine;Demokrasi şenliklerine gitmeliyim
Uğruna şiir yazılan;doğuşulen;ölünen insanlar!
Yeter değil bana
Zaferlerin,
Yıllardır gece hücumlarına
Sokak savaşlarına katlandığım: